

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Diplomová práce

2024

Michal Řeháček

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

**Transformace prezidentského diskurzu vůči domorodým obyvatelům v Bolívii:
případ vlády Eva Moralese**

Autor: Bc. Michal Řeháček
Studijní program: N6701 Politologie
Studijní obor: Politologie – latinskoamerická studia
Forma studia: kombinovaná
Vedoucí práce: Mgr. Barbora Vališková, Ph.D.

Hradec Králové, 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně pod vedením Mgr. Barbory Vališkové Ph.D. a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Liberci dne 22. dubna 2024

.....

Michal Řeháček

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucí této práce Mgr. Barbaře Valíškové Ph.D. za odborné a trpělivé vedení práce.

Anotace

Řeháček, Michal. 2024. *Transformace prezidentského diskurzu vůči domorodým obyvatelům v Bolívii: případ vlády Eva Moralese*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie, Diplomová práce.

Politický diskurz Eva Moralese prošel postupem času vývojem a byl nucen se adaptovat na nové skutečnosti a konflikty. Studie se proto zaměřuje na analýzu politického diskurzu prezidenta Eva Moralese v Bolívii, zejména na jeho interakce s domorodým obyvatelstvem. Analyzuje proměny v jeho politickém sdělení a také použití diskurzivních strategií v období prvního (2006–2010) a části druhého (2010–2012) volebního období. Studie interpretuje použité diskurzivní strategie a jejich případné dopady na politické procesy v Bolívii. Může posloužit jako model pro následující výzkumy politických diskurzů v kontextech jiných zemí Latinské Ameriky.

Cílem práce je analýza změny indigenistického diskurzu Eva Moralesem, resp. analýza jeho nových diskurzivních strategií. Práce vychází z kritické diskurzivní analýzy.

Klíčová slova: diskurzivní strategie, domorodé obyvatelstvo, Evo Morales, kritická diskurzivní analýza, politický diskurz.

Annotation

Řeháček, Michal. 2024. *Transformation of Presidential Discourse in Bolivia: Impact on Indigenous Relations*. Hradec Králové: University of Hradec Králové, Faculty of Philosophy, Department of Political Science, Master's Thesis.

The political discourse of Evo Morales has evolved over time and has been forced to adapt to new realities and conflicts. Therefore, the study focuses on the analysis of the political discourse of President Evo Morales in Bolivia, especially his interactions with the indigenous population. It analyses the changes in his political message as well as the use of discourse strategies during his first (2006-2010) and part of his second (2010-2012) term. The study interprets the discursive strategies employed and their potential impacts on political processes in Bolivia. It can serve as a model for subsequent research on political discourses in other Latin American contexts.

The aim of the paper is to analyse the change in indigenist discourse by Evo Morales, or to analyse his new discursive strategies. The thesis is based on a critical discursive analysis.

Keywords: discursive strategies, indigenous population, Evo Morales, critical discourse analysis, political discourse.

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Michal Řeháček

Studium: F20NK0049

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie - latinskoamerická studia

Název diplomové práce: **Transformace prezidentského diskurzu vůči domorodým obyvatelům v Bolívii: případ vlády Eva Morales**

Název diplomové práce AJ: Transformation of Presidential Discourse in Bolivia: Impact on Indigenous Relations

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Zvolení Morales v roce 2006 byl důsledek odmítnutí neoliberální ideologie a dosavadní marginalizace původního obyvatelstva. Dominantním politickým diskurzem se pak stala indigenní identita. Od roku 2010 se však v souvislosti s vládní extraktivistickou politikou v oblasti přírodních zdrojů rozmohlo nové kolo mobilizací. Právě na postavení původního obyvatelstva v diskurzu Eva Morales bude zaměřena hlavní pozornost práce. Cílem práce bude analýza diskurzivních strategií prezidenta, a to ve vztahu k původnímu obyvatelstvu. Následně budou identifikovány případné proměny daného diskurzu vlády Eva Morales. Bude komparováno jeho první volební období (2006-2010) s částí druhého volebního období (2010-2012). Tématem práce bude tedy analýza změn diskurzivních strategií Eva Morales a to ve vztahu k původnímu obyvatelstvu Bolívie. Teoretiky diskurzivní analýzy byli např., Teun A. van Dijk, nebo Ernesto Laclau a Chantal Mouffová. Teun A. van Dijk zkoumá to, jakým způsobem se promítá ideologie do diskurzu. Jeho sociokognitivní pojetí se také zaměřuje na odhalení diskriminačních praktik, které se užívají v textech. Jako nástroj analýzy nám poslouží identifikace identických, či podobných témat spojených s negativní prezentací menšiny, resp. rozdělení na skupinu "nás" a "jich". Postmarxistický přístup Laclau a Mouffové naopak ustupuje od role člověka, jako aktivního tvůrce diskurzu. Nástrojem analýzy bude koncept uzlových bodů, resp. diskurzů stojících v pozadí. Ty mohou v případě získání společenské dominance dosáhnout významové hegemonie. Hlavním zdrojem diskurzivní analýzy bude datový korpus mediálních výstupů Eva Morales. Datové přepisy jsou dobře dostupné na internetových stránkách. Dalšími zdroji budou mediální projevy z bolívijských a latinskoamerických médií.

BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. 1. vydání. Praha : Portál, 2006.

CARPENTIER, Nico; DE CLEEN, Benjamin. Bringing discourse theory into Media Studies: The applicability of Discourse Theoretical Analysis (DTA) for the Study of media practises and discourses. In *Journal of Language and Politics*. 2007.

CRÓTEAU, David; HOYNES, William. *Media/Society: industries, images and audiences*. 3rd edition. Thousand Oaks : Pine Forge Press, 2003.

DE SAUSSURE, Ferdinand. *Kurz obecné lingvistiky*. 2. vydání. Praha : Academia, 1996.

FAIRCLOUGH, N.: *Discourse and Social Change*. Cambridge, Polity Press 1992.

FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. 1. vydání. Praha : Herrmann a synové, 2002.

FOUCAULT, Michel. *Diskurs, autor, genealogie*. 1. vydání. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1994.

JORGENSEN, Marianne, PHILLIPS, Louise J. *Discourse analysis as theory and method*. London : SAGE Publications, 2002.

KRAUS, Jiří. *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. 1. vydání. Praha : Karolinum, 2008.

LACLAU, Ernesto a Chantal MOUFFE. *Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku*. Praha: Karolinum, 2014. Politeia (Karolinum).

WEYLAND, Kurt a kol. *Leftist governments in Latin America: successes and shortcomings*. New York: Cambridge University Press 2010.

WODAK, R., MEYER, M. J. et al.: *Methods of Critical Discourse Analysis*. London, Sage 2001.

Zadávací pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Barbora Vališková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 30.6.2023

Obsah

SEZNAM ZKRATEK	9
ÚVOD	11
1 TEORETICKO – METODOLOGICKÁ SEKCE	18
1.1 Diskurz	19
1.2 Diskurz v očích Michela Foucaulta	21
1.3 Lingvisticky orientovaná analýza Normana Fairclougha	24
1.4 Moc	25
1.5 Hegemonie	27
1.6 Ekvivalence a difference	30
1.7 Diskurzivní teorie – Laclau a Mouffe	31
1.8 Koncepce signifikantů	33
1.9 Kritická diskurzivní analýza (CDA)	35
1.10 Trojdimenzionální model diskurzu	37
2 ANALYTICKÁ ČÁST	42
2.1 Kontextuální kapitola	42
2.2 Diskurz Paze Estenssora	43
2.3 Diktatura generála Barrientose	46
2.4 Utlumení entonacionalistických diskurzů za vlády Huga Banzera	48
2.5 Neoliberální vlády	50
2.6 Diskurz povoleného indiána	52
2.7 Diskurz dvou Bolívií	53
3 PREZIDENTSKÉ VOLBY 2005 – ZMĚNA DOSAVADNÍHO DISKURZU	58
3.1 První volební období	59
3.2 Diskurzivní role El Alta	70
3.3 Amazonské nížiny	72
3.4 Napětí mezi domorodým diskurzem a hospodářskou politikou	73
4 PROJEVY EVA MORALESE Z DRUHÉHO VOLEBNÍHO OBDOBÍ	79
4.1 Zrození mnohonárodnostního státu	82
4.2 Rozpory v environmentálním diskurzu	85
4.3 Diskurzivní ofenzíva vlády	88
4.4 Kauza TIPNIS	90
5 KOMPARACE	99
ZÁVĚR	101
PRAMENY A LITERATURA	103

SEZNAM ZKRATEK

CDA – *Critical discourse analysis* (Kritická diskurzivní analýza).

CIDOB – *Konfederace původních obyvatel Bolívie* (Confederation of Indigenous Peoples of Bolivia).

CNTCB – *Confederación Nacional de Trabajadores Campesinos de Bolivia* (Národní konfederace bolivijských rolníků).

COB – *Central Obrera Boliviana* (Bolivijská dělnická centrála).

COMIBOL – *Corporación Minera de Bolivia* (Bolivijská těžební společnost).

CONAMAQ – *Consejo Nacional de Ayllus en Markas del Qullasuyu* (Národní rada Ayllus v Markas Qullasuyu).

COP15 – *United Nations Climate Change Conference* (Konference OSN o změně klimatu).

CPE – *Constitución Política del Estado* (Politická ústava státu).

CSUTCB – *Confederación Sindical Única de Trabajadores Campesinos de Bolivia* (Odborová konfederace bolivijských rolníků).

FENCOMIN – *Federación Nacional de Cooperativas Mineras de Bolivia* (Národní federace bolivijských hornických družstev).

FSB – *Falange Socialista Boliviana* (Bolivijská socialistická falanga).

IU – *Izquierda Unida* (Sjednocená levice).

MAS – *Movimiento al Socialismo (Hnutí za socialismus)*. (Politický nástroj pro suverenitu národů).

MAS–IPSP – *Instrumento Político por la Soberanía de los Pueblos* (Politický nástroj pro suverenitu národů).

MIR *Movimiento de Izquierda Revolucionaria* (Revoluční levicové hnutí).

MNR – *Movimiento Nacionalista Revolucionario* (Revoluční nacionalistické hnutí).

MRTKL – *Movimiento Revolucionario Túpac Katari de Liberación* (Revoluční osvobozenécké hnutí Tupaca Katariho).

PODEMOS – *Poder – Democrático – Social* (Moc – demokracie – společnost).

TIPNIS – *Territorio Indígena y Parque Nacional Isiboro Secure* (Území původních obyvatel a národní park Isiboro Secure).

ÚVOD

Přestože z početního hlediska tvoří domorodé obyvatelstvo Bolívie téměř polovinu populace, jeho politické začlenění bylo po dlouhá léta na nízké úrovni. I když se ústavodárnému shromáždění v roce 1938 podařilo začlenit soubor sociálních a politických práv, jako např. zákaz jakékoliv formy nevolnictví a zaručení právní existence domorodých komunit, tato práva nebyla v praxi uplatňována. V polovině 20. století položila Národní revoluce z roku 1952 základy demokratizace. Upevnila agrární reformu, vybojovala všeobecné volební právo a umožnila vymanění jednotlivce z područí haciendy. Tento proces však narazil na své limity, protože vycházel z předpokládané sociální homogenizace pod kategoriemi rolnictva a lidu. Proto se revoluci nepodařilo artikulovat formy příslušnosti ke společenství, natož jí zhmotnit v institucionální sféře (Zegada et al., 2017, s. 168). Oba režimy tedy ústavně zakotvily soubor práv ve prospěch domorodého obyvatelstva, ta ale zůstávala dále nenaplněná.

Revoluce dala vzniknout modelu založenému na silně homogenizačním projektu budování národní identity a politické struktury, kterou tvořily dvě korporativní organizace. Byla to vůdčí strana tohoto procesu Movimiento Nacionalista Revolucionario (MNR) a nejsilnější odborová organizace Central Obrera Boliviana (COB). Následující vojenské vlády, které se vystřídaly mezi lety 1964–1982 se neodvážily změnit vybudované ekonomické a politické struktury, tzn. že stát i nadále představoval osu ekonomického řízení a byrokratické kontroly společnosti.

I přes to, politická účast domorodých obyvatel začala postupem času růst. Tento pokrok byl spojen s rozvojem demokratického procesu a státními reformami.³ Na straně druhé, díky zavedené formě vládnutí – vlády vytvářené pakty mezi stranami, došlo k rozchodu se společností a jejími organizacemi. Proto společenské organizace

³ Postupné institucionální reformy zahrnovaly aspekty související s touto problematikou do právních norem. Bolívie byla definována jako "multietnická a plurikulturní" republika v ústavní reformě z roku 1994. Začlenění článku 171 do téže Magna Charty uznal a chránil kolektivní sociální, ekonomická a kulturní práva domorodého obyvatelstva, čímž se významně změnilo homogenizační pojetí předchozích ústav; stejně jako ratifikace úmluvy MOP č. 169 formou zákona. Podobně byly konkrétní aspekty začleněny do právních nástrojů, jako byl zákon o účasti obyvatelstva, zákon o reformě školství, lesní zákon a zákon o INRA (agrární reforma), v rámci tzv. druhé generace reforem (Zegada et al., 2017, s. 175).

začaly vytvářet otevřený tlak na stát a odmítly klasické kanály institucionálního zprostředkování (Zegada et al., 2017, s. 170). V praktické rovině se to ukázalo při mobilizacích v letech 2001 a 2003, tedy ve válkách o vodu a o plyn. Tyto mobilizace ukázaly, že sociální organizace, které reprezentovaly rolníky, pěstitele koky, či domorodé obyvatelstvo, znovu získaly politickou iniciativu (Paz Gonzáles et al., 2020, s. 229).

Důležitým mezníkem v reprezentaci původních obyvatel byly volby v roce 2005. Vítězem se stala politická strana Movimiento al Socialismo (MAS) a do čela státu se postavil první demokraticky zvolený prezident domorodého původu. Evo Morales, který je původem Aymara a pochází z chudého prostředí. To mu dalo v očích domorodých voličů důvěryhodnost. Začal se formovat nový národní projekt, který vycházel jak z tradice bolívijské levice, tak i z indigenistických požadavků. Prezident ztělesňoval zcela nový diskurz, který z artikulace historických faktů vytvořil novou vizi národních dějin. Dříve opomíjené postavy jako Tupak Katari,⁴ nebo Bartolina Sisa, začaly být užívány jako základ pro národní identifikaci. Analýzy dějin, které byly přítomny v různých indigenistických diskurzech, se tak staly prostřednictvím zvolení Moralese součástí diskurzu státního (Guevara-Ordóñez, 2010, s. 251).

Politická změna měla důsledky i pro ekonomiku. Neoliberální model byl transformován díky znárodnění uhlovodíků. I když nejradikálnější návrhy požadovaly vyvlastnění bez náhrady, nakonec byla přijata umírněná koncepce MAS. Legální znárodnění a pokračování spolupráce se zahraničními společnostmi, avšak za stanovení nových pravidel.⁶ Státu se tak povedlo vrátit se k vedoucí úloze v klíčovém ekonomickém odvětví. Došlo také k celé řadě politicko-institucionálních proměn. Prostřednictvím celkové reformy ústavy se změnila právní a institucionální struktura státu.

⁴ Spolu se svou ženou Bartolinou Sisou vedl v roce 1781 jedno z největších povstání v Bolívii. Se čtyřicetitisícovou armádou obléhali hlavní město La Paz. Vydrželi celých 184 dní, než je Španělé zajali a popravili (Telesurenglish, 2015).

⁶ Znárodnění nespočívalo ve vyvlastnění nadnárodních společností, ale v prohloubení daňové reformy č. 3058 z roku 2005. Byla zavedena přímá daň s 32% sazbou a 18 % licenčních poplatků. Tím se příjem státu zvýšil na 50 %. Došlo také k nákupu akcií, tak aby bylo možno kontrolovat 50 % jejich objemu (Arze Vargas & Gómez, 2013, s. 75).

Vláda MAS přistoupila k těmto transformacím z pohledu dvou diskurzivních os: etatistického nacionalismu a indigenistického multikulturalismu. První z nich byla definována otázkou uhlovodíků, druhá byla přítomna v podnětech MAS na ústavní reformu⁷ (Mayorga, 2006, s. 7–8).

Stěžejním návrhem ústavní reformy bylo vyhlášení mnohonárodnostního státu, což mělo mít velký význam pro do té doby vyloučená domorodá společenství. Vyhlášením pluralitního státu tak došlo k uznání a integraci různých domorodých identit do státu domorodého (Malanda & Leibe, 2015).

Morales tak prostřednictvím ústavní reformy obnovil kódy revolučního nacionalismu, přičemž změnil revoluční subjekt. Diskurz Revolučního nacionalistického hnutí v roce 1952 operoval s pojmem „lid“ jako se svazkem tříd a sociálních sektorů. Moralesova diskurzivní osa pracovala s konglomerátem identit a sociálních hnutí s převahou etnické příslušnosti. Domorodé národy tak byly povolány jako subjekty rekonfigurace politického společenství, které již nebylo pojímáno jako „jeden národ“, ale jako artikulace „původních národů“ (García, 2006, s. 10).

Po schválení ústavy v referendu, vstoupila MAS do druhé fáze vládnutí, v níž se snažila rozšířit politický monopol státu a jeho kontrolu nad občanskou společností. Morales vyhrál i následující volby v roce 2009. Vláda začala být definována silným prezidencialismem s centralizující matricí. Státní zájmy se proto dostaly do sporu s partikulárními zájmy komunit (Ponce, 2012, s. 146–147).

Poté, co byla přijata ústava, jejíž hlavním záměrem bylo vytvoření institucionálního rámce pro vznik mnohonárodnostního státu, začalo docházet k rozpadu dosavadní shody mezi vládou a domorodými komunitami. I přes to, že ústava obsahovala záruky fundamentálních práv, spory mezi vládnoucími strukturami a domorodými národy pokračovaly (Špringerová & Vališková, 2021, s. 780).

⁷ Svolání ústavodárného shromáždění, které vypracovalo návrh ústavy, bylo podstatnou součástí volebního programu, s nímž MAS zvítězilo ve volbách. Důležitým faktorem, který vedl k úspěchu, byla silná volební podpora domorodých voličů. V těchto volbách se tedy domorodá identita stala volebním přínosem (Torrico, 2016, s. 146).

Špringerová a Vališková (2016) dále upozorňují na to, že Morales po svém zvolení do prezidentského úřadu přiměl Bolivijce uvěřit v to, že uspořádání státu prošlo paradigmatickou změnou. Od počátku druhého volebního období však začal být patrný nesoulad mezi propagovanou transformací bolivijské společnosti a politickým programem vlády (Špringerová & Vališková, 2016, s. 3).

Kolem starých a nových elit se tak upevnil nový rozvojový model, silně propojený s nadnárodním kapitálem. Tento proces byl spojen se systematickým zadržováním, podřizováním a fragmentací domorodého rolnického hnutí, z něhož při první volbě prezidenta vzešly hlavní transformační horizonty (Lohman, 2015, s. 219–220).

Z výše uvedených důvodů došlo k diskurzivnímu rozkolu. Na straně jedné byla vláda nucena udržovat zdání indigenistického diskurzu, na straně druhé v souvislosti s její rozvojovou politikou se od něj vzdalovala. K překonání tohoto dilematu byla nucena použít nové diskurzivní strategie, aby tyto zdánlivé rozpory ospravedlnila v očích veřejnosti. Cílem práce proto bude **analýza změny indigenistického diskurzu** Eva Moralese. S tím souvisí i analýza **nových diskurzivních strategií**, které k překonání napětí využil.

Výzkumná otázka je následující. Jaké diskurzivní strategie Morales využil k tomu, aby zmírnil napětí, které vnikalo na pomezí existence extraktivistické politiky na straně jedné a závazku ochrany práv původního obyvatelstva na straně druhé? Dojde ke komparaci odlišných diskurzivních praxí reprezentujících první a druhý prezidentský mandát.

Jako **metodu** pro výzkum jsem zvolil kritickou diskurzivní analýzu. Diskurzivní analýza bude realizována dle teoretického přístupu Normana Fairclougha. Fairclough spojuje analýzu konkrétních textů, užívání jazyka jako formu sociální interakce a politickou praxi do rámce, který je vhodný pro studium společenských změn (Fairclough, 1992, s. 62). Naše studie přispěje k prohloubení porozumění, jak mohou být diskurzivní formace určovány sociálním a politickým kontextem a jak je držitelé moci uplatňují.

Faircloughův model diskurzu obsahuje tři úrovně diskurzivní události (užití jazyka): úroveň textu (samotný text), úroveň diskurzu (diskurzivní praxe) a socio-kulturní praxe (jazyk jako sociální praxe) (Fairclough, 1992, s. 4). To nám umožní provést jak textovou analýzu vzorků diskurzu, tak na něj nahlížet ve vztahu k sociálnímu kontextu, do něhož patří. To vše bude ilustrováno na příkladu Bolívie, resp. při komparaci dvou období vlády MAS, v jejichž rámci byly užity rozdílné diskurzivní strategie směrem k domorodému obyvatelstvu.

Toto trojdimenzionální pojetí diskurzu doplním o diskurzivní teorii, se kterou přišli Laclau a Mouffe (2014). Sociální praxe a vnímání reality, je dle nich plně diskurzivní. Laclau a Mouffe představili v rámci svého pojetí diskurzu, tzv. *diskurzivní pole*. Ta nedovolují to, aby diskurz dosáhl úplného významu, aby byl dostatečně nasycen. Brání mu v tom tzv. koncept *plovoucích signifikantů*,⁹ tedy znaků přetékajících významem. Ty v různém kontextu dosahují různých významů (Torfing, 1999, s. 301).

Tapia (2011) připomíná to, že se již na konci 80. let, tedy v době krize stranického systému, vedla v odborovém centru Confederación Sindical Única de Trabajadores Campesinos de Bolivia (CSUTCB) diskuze o potřebě vytvoření nové politické strany. Nakonec v roce 1995 vznikla politická strana Movimiento al Socialismo – Instrumento Político por la Soberanía de los Pueblos (MAS–IPSP). Shromáždění za suverenitu národů, tedy předchůdce MAS vznikla jako politický nástroj rolnického odborového hnutí. Tato politická strana vycházela jak z organizovaných odborových struktur, ale také z jiných kontextů, které jsou typické pro Bolívii. Kolektivy organizované v odborech vytvářely např. diskurz domorodých národů, nebo diskurz zpochybňování neokoloniální struktury (Tapia, 2011, s. 60–61).

Moralesovi se jako rolnickému vůdci podařilo prostřednictvím politické strany Izquierda Unida (IU), vstoupit do Kongresu v roce 1997. Toho využil k tvrdé kritice stávajících politických stran, tak i ke spojení s rolnickým hnutím, především s pěstiteli koky. Morales tak začal artikulovat diskurz, který obviňoval tradiční politické strany a neoliberalismus za veškerou bídu a vyloučení (Terán, 2006, s. 251).

⁹ Slovo signifikant se dá do českého jazyka přeložit jako označující. Pro kontinuitu práce ale zanechám pojem signifikant.

Strategie permanentního konfliktu se státem, mu umožnila vést jak nepřetržitou politickou kampaň, tak navazovat další spojení s organizacemi z celé země. Ve volbách v roce 2005 uspěl nejen díky svým schopnostem, ale také díky historickým okolnostem, které dokázal využít. Časová období naší komparace budou tedy zahrnovat 2 hlavní bloky. První bude souviset s jeho nástupem k moci v roce 2006. Tento blok bude komparován s částí jeho druhého prezidentského mandátu, kde se v diskurzivní rovině začal vzdalovat narativům části organizací původního obyvatelstva. Bude se tedy jednat o období po roce 2009. Konkrétně budeme začínat jeho prvním inauguračním projevem z Tiahuanacu, který pronesl 21. ledna 2006. Končit budeme rozhovorem, který Morales v roce 2012 poskytl pro televizi kubánské zpravodajské agentury Prensa Latina.

Pro analýzu vládního diskurzu sestavím datový korpus mediálních výstupů Eva Moralese. Data budou čerpána z prezidentských inauguračních projevů, které pronesl po svém prvním, resp. druhém zvolení do úřadu. Dále to budou data z rozhovorů pro časopisy *Revista Internacional de Pensamiento Político* (2008), *Clarín* (2007), *Cambio* (2010). Také projevy při příležitosti různých setkání, jako např. ze světového setkání delegátů původních národů v Chimoré. Projev z 6. srpna 2009 během oslav 24. výročí založení města El Alto. Proslov na tiskové konferenci OSN o změně klimatu (COP15), která se konala v prosinci 2009 v Kodani. Projev ze Světové konference o změně klimatu v Cochabambě a také rozhovory z kanálů na YouTube. K identifikaci vládního diskurzu v souvislosti s hospodářskou politikou (extraktivismem), formuloval v knize *Geopolítica de la Amazonía: Poder hacendal-patrimonial y acumulación capitalista* (2013) viceprezident García Linera. Mezi další tituly bude patřit kompilace textů různých autorů v knize „*Bolivia en el siglo xxi Trayectorias históricas y proyecciones políticas, económicas y socioculturales*“ (González Ortega, 2017). Zdrojem bude i kritická studie režimu MAS, kterou napsal Luis Tapia (2011), „*El estado de derecho como tiranía.*“ Vhodným zdrojem bude např. i kniha antropoložky Nancy Postero (2017) „*The Indigenous State: Race, Politics, and Performance in Plurinational Bolivia.*“

První část práce představí teoretický a metodologický rámec s hlavním zaměřením na diskurzivní analýzu. Michel Foucault (1978, 1994, 2002, 2006) pomůže objasnit samotný pojem diskurz. Na něj naváže lingvisticky orientovaná analýza, kterou

představí Norman Fairclough (1989, 1992, 2004). V našem případě je důležitý také koncept hegemonie, který je spojen s dominantní společenskou třídou. Ten představí klasický teoretik hegemonie Antonio Gramsci (1959, 1971). Konstitutivní část diskurzu nám objasní teorie Laclau a Mouffe (2014). Poúže nám nahlédnout do koncepce signifikantů, díky nimž bylo možné „plnit“ diskurzy různými významy. Nakonec bude představena teorie trojdimenzionálního modelu diskurzu Normana Fairclougha. Nástroje této teorie budou aplikovány v analytické části práce.

V analytické části práce budou tedy popsány úspěšné volby z roku 2006, kdy byl diskurz „evismu“ zapojen do zahájení ústavodárného shromáždění. To otevřelo příležitosti pro aktivaci kolektivní vůle domorodých obyvatel s cílem zvrátit základy monokulturního státu. Po roce 2009 získala MAS absolutní kontrolu nad Mnohonárodnostním shromážděním, těžební projekty byly prohlubovány, a to v rozporu se zájmy a očekáváním domorodých komunit. Vládní politika se s domorodými zájmy začala rozcházet. Vláda proto byla nucena předložit nové diskurzivní strategie, aby obhájila změny dosavadního diskurzu. Pomocí komparativní metody budou analyzovány dva diskurzy vlády MAS, resp. první a druhý mandát vlády Eva Moralase. V závěru se zaměřím na cíle mé práce a zodpovím výzkumné otázky. Ty budou popsány na základě předchozí analýzy s představením hlavních argumentů a důkazů.

1 TEORETICKO – METODOLOGICKÁ SEKCE

V této části představím pojem diskurz. Nejprve začnu od obecnějšího pojetí, aby si čtenář mohl udělat představu, co tento pojem znamená. Konkrétněji nám koncept diskurzu a složky, ze kterých se skládá, představí jeho známý teoretik Michel Foucault (1978, 1994, 2002, 2006). Bude se jednat o výpověď, diskurzivní formaci a diskurzivní pole. Na něj naváže Norman Fairclough (1989, 1992, 2004) a jeho lingvisticky orientovaná analýza diskurzu. Bude následovat představení konceptu moci a hegemonie. Tímto prostorem nás provede Antonio Gramsci (1959, 1971). Pomocí této teorie se dozvíme to, jestli se vládě podařilo vytvořit společenskou hegemonii. Souvislost moci a diskurzu doplní již zmiňovaný Norman Fairclough (1989, 1992, 2004). Teorie diskurzu, kterou představili Laclau a Moufe (2014) nám pomůže uzavřít teoretický rámec. Budou ilustrovány jejich koncepty signifikantů, logika ekvivalence a logika difference. Všechny výše zmíněné koncepty se budu snažit doplnit o příklady z praxe a to s ohledem na vládu Eva Moralese. V závěru této kapitoly představím teorii, podle které bude zpracována analytická část práce. Bude se jednat o kritickou diskurzivní analýzu (CDA), resp. o trojdimenzionální model Normana Fairclougha. V rámci tohoto modelu jsem vybral následující analytické nástroje. Zařazení nebo vyloučení sociálních aktérů v analyzovaném textu, užití zájmen a podstatných jmen (dichotomie „my vs. oni“), aktivní, resp. pasivní zobrazení sociálního účastníka a osobní, resp. neosobní znázornění sociálního účastníka v textu. V oblasti sociálních událostí budou použity následující analytické nástroje – rekontextualizace, míra abstrakce, čas a kauzalita.

Datový korpus bude sestaven dle časové linky, která začne prvním zvolením Eva Moralese do úřadu prezidenta Bolívie v roce 2006. Následuje vyhlášení mnohonárodnostního státu, resp. nové ústavy a začátek druhého volebního období, tedy rok 2009. Rokem 2011, resp. 2012 datový korpus ukončí. Tato léta byla poznamenána konflikty s částí domorodého obyvatelstva nížin. Analyzovány budou následující texty: Inaugurační projev prezidenta republiky, který pronesl 22. ledna 2006. Vystoupení Eva Moralese v Tiahuanacu ze dne 21. ledna 2006. Rozhovor do časopisu *Revista Internacional de Pensamiento Político* (2008). Rozhovor pro deník *Clarín*, který vedl Hinde Pameraniec a Pablo Stefanoni (2007). Projev prezidenta

z října 2007 při příležitosti světového setkání delegátů původních národů v Chimoré. Projev prezidenta republiky u příležitosti vyhlášení nové ústavy ze dne 7. února 2009. Fragment projevu ze dne 6. srpna 2009 během oslav 24. výročí založení města El Alto. Proslov na tiskové konferenci OSN o změně klimatu (COP15), která se konala v prosinci 2009 v Kodani.

Druhé volební období bude analyzováno prostřednictvím následujících textů. Nejprve se bude jednat o projev Moralese v Tiahuanacu. Den poté, tedy 22.1 2010 prezident pronesl také projev v Mnohonárodnostním zákonodárném shromáždění, který bude rovněž analyzován. V Cochabambě se v dubnu 2010 konala Světová konference o změně klimatu, kde vystoupil prezident se svým projevem. Datová základna bude obsahovat také fragmenty z rozhovoru Eva Moralese s novinářkou Amy Goodman z organizace Democracy Now! a z rozhovoru pro časopis *Cambio* (2010). Zařadím i úryvky z interview, které vedl Pablo Stefanoni s viceprezidentem Alvarem Garcíou. Nakonec použiji i fragmenty z projevů Eva Moralese, které byly zveřejněny na sociální síti YouTube.

Kritéria komparace slouží k identifikaci změn v diskurzu Eva Moralese během jednotlivých prezidentských mandátů. Analýza pokryje změny v diskurzivních strategiích, které budou reprezentovány výše zmíněnými analytickými nástroji, jako jsou dichotomie „**my vs. oni**“, historická **kauzalita** apod. Dále budou analyzovány změny v diskurzu, ve vztahu k domorodým skupinám a sociálním hnutím. Data pro komparaci budou čerpána z výše zmíněného datového korpusu, který obsahuje projevy, resp. fragmenty projevů Eva Moralese, jeho vyjádření pro média, rozhovory v televizích apod.

1.1 Diskurz

Pojem diskurz nelze chápat jako homogenní koncept. V různých disciplínách se používá velmi odlišnými způsoby. Např. Habermas a Foucault nemají ve svých diskuzích o diskurzu na mysli totéž. Habermas (1984) se zaměřuje spíše na komunikaci a intersubjektivitu, kdežto archeologický popis diskurzu Foucaulta naopak ne na to, „co se říká“, ale na to, „jak je možné o něčem mluvit“. Analýza diskurzu

v rámci sociálních věd je rozprostřena v různých oborech. Proto se objevuje celá řada pojetí, které vycházejí z různých výzkumných zájmů (Garrity, 2010, s. 193).

Taylor (2000) přišla se čtyřmi obecnými přístupy ke studiu diskurzu, a to na příkladu hladin analýzy jazyka.

1. **V centru pozornosti je variabilita a nedokonalost jazyka jako systému.** Analytici diskurzu proto zkoumají užívání jazyka v praxi, aby zjistili, jak se jazyk mění. Tuto variabilitu poté vztahují k různým sociálním situacím.
2. **Analýza diskurzu se zaměřuje spíše na činnost při užívání jazyka než na jazyk samotný.** Analytik studuje interakce mezi nejméně dvěma stranami a snaží se najít vzorce o tom, co uživatelé jazyka dělají.
3. **Analytik se pokouší najít vzorce spojené s určitým tématem, např. termínů a významů kolem nich.** Proto se studie zaměřuje na jazyk, který je spojen s určitým povoláním, například se sociální prací, nebo s lékařstvím.
4. **Posledním přístupem k analýze diskurzu, který bude v naší práci stěžejní, je hledání vzorců v rámci mnohem širších kontextů (společnost, kultura).** Zde se analytik zajímá o to, jak je jazyk důležitý v rámci širších procesů. Jak je jazyk kategorizace spojen s určitými hodnotami a klasifikacemi lidí v rámci společnosti. Přesvědčení, že určití lidé jsou „dobří“ nebo „špatní“ na straně jedné a sociálními důsledky klasifikace na straně druhé (Taylor, 2000, s. 4).

Co je to tedy vlastně diskurz? John C. Brady (2019) ho definuje jako širokou škálu odehrávající se konverzace. Uvádí příklad návratu extrémních pravicových hnutí do západního politického diskurzu. K analýze tohoto jevu bylo třeba „dotknout se“ širokého spektra jiných diskurzů z oblasti ekonomie, antropologie, historie apod. Tato rozmluva byla vedena prostřednictvím různých kanálů. V masmédiích, politice a na sociálních sítích. Způsob uspořádání faktů, soubor pozorování a určitý styl této konverzace dává vzniknout diskurzu (John C. Brady, 2019).

Dle Castilla (1999) termínem diskurz označujeme určité tendence ve zpracování sdělení. To znamená, že dochází k preferenci užití určitých výrazových prostředků, strategií nebo témat před jinými. K pochopení diskurzivního aktu je třeba vzít v úvahu nejen výběr jazykových prostředků a prezentovaného obsahu, ale také kontext, ve kterém je vytvářen (Castillo, 1999, s. 13). Autor v souvislosti s kontextem

diskurzivního aktu uvádí následující příklad: „*Když jeden z příslušníků Frankovy armády pronesl jednu z nejstrašnějších vět, jaká kdy zazněla z lidských úst: „Viva la muerte“¹¹, vystihl tím zároveň ideologii a způsob pohledu na realitu. Pouze dobová analýza toho, co fašismus tehdy a dnes znamenal, by nám umožnila vzít tento výraz v úvahu.*“ (Castillo, 1999, s. 17). Jinými slovy, struktura a konotace diskurzu se odvíjí od toho, jaké subjekty ho používají a zároveň jej nelze oddělit od konkrétního kontextu.

1.2 Diskurz v očích Michela Foucaulta

S podrobnějším seznámením pojmu nám pomůže jeden z nejznámějších teoretiků diskurzu Michel Foucault. Diskurz dle něj vychází ze souboru výpovědí, které tvoří jeho základní složku. Nejdříve je však třeba definovat, co tento termín znamená. Výpovědi rozumíme základní textovou jednotku, resp. komunikační jednotku, která má jasně stanovené hranice. Konec výpovědi je signalizován tzv. koncovým úsekovým předělem. To znamená, že je intonačně uzavřena, resp. v psané podobě ukončena znaménkem. Každá výpověď představuje výsledek komunikativního aktu v určitém kontextu. Lidé tedy mluví nejen proto, aby ve výpovědích vyjadřovali to, co si myslí o světě, ale také proto, aby se díky způsobu svého vyjádření pokoušeli měnit vztahy jiných lidí ke světu (Daneš, 1987, s. 306–307).

Výpověď dle Foucaulta však neslouží jako jednotka délky např. řečového aktu. Jde spíše o funkci, která působí mezi těmito rozmanitými jednotkami na vertikální rovině. Výpověď tedy není struktura, ale funkce existence (Foucault, 2002, s. 133). Je nadřazena větám a tvrzením. Ty Foucault popisuje jako skupiny znaků, které mají funkci v rámci gramatiky a logiky (Foucault, 2002, s. 164).

Základním stavebním prvkem diskurzu jsou tedy výpovědi, které jsou rámovány v diskurzivních formacích. Diskurzivní formace (hranice diskurzu) lze vymezit prostřednictvím diskurzivního pole: „*Pole diskurzivních událostí je naopak souborem, který je vždy konečný a v každém okamžiku omezený lingvistickými sekvencemi, které už byly formulovány.*“ (Foucault, 2002, s. 45). Foucault tímto označením diskurzivního

¹¹ Ať žije smrt!

pole ukazuje moc diskurzu. Ta tkví v tom, že pomocí diskurzivního pole lze ohraničit konkrétní diskurzivní praktiky.

Steinberg definuje diskurzivní pole jako dynamický terén, ve kterém probíhají zápasy o význam (Steinberg, 1999, s. 748). Diskurzivní pole je tedy tvořeno výpověďmi, které jsou v něm různým způsobem rozmístěny. K objevení diskurzivních formací je proto třeba nalézt pravidelnosti mezi nimi. Foucault k tomu dodává, že diskurzem můžeme poté nazývat skupinu výpovědí, které náleží ke stejné diskurzivní formaci (Foucault, 2002, s. 180–181).

Foucault (2002) upozorňuje na to, že diskurzivní pole je sice ohraničeno, ale je třeba vzít v úvahu, že není statické, nemůže být považováno za definitivní. Jinými slovy, výpovědi v čase přibývají a je pravděpodobné, že se hranice prvotního diskurzu naruší (Foucault, 2002, s. 50). Důležité je také to, že by se při zkoumání diskurzivního pole výzkumník neměl zaměřit jen na konkrétní text, ale na soubor textů, protože mezi nimi existuje síť vztahů (Foucault, 2002, s. 92). Při analýze diskurzivního pole jde tedy o zachycení výpovědi, definování podmínek její existence a zaznamenání její hranice a vztahy k jiným výpovědím (Foucault, 2002, s. 46).

Výše uvedené odstavce naznačují, že diskurz v očích Foucaulta je sociální praxí. Ta je organizována prostřednictvím diskurzivních vztahů, které stanovují diskurzivní formace, resp. hranice diskurzu. Na pomezí hranic diskurzu poté vnikají vztahy, které aktivují samotný diskurz. „...*není snadné říci něco nového; nestačí otevřít oči, obrátit k něčemu pozornost nebo si něco uvědomit, aby se nové objekty ihned rozzářily a těsně nad zemí stoupl jejich jas*“ (Foucault, 2002, s. 72). K tomu je potřeba diskurz, tedy systematické praktiky, které utváří objekty, o nichž se hovoří. Tyto praktiky chápe Foucault jako širší oblast, jakousi nadstavbu jazyka, nebo mluvy: „*Tyto vztahy necharakterizují jazyk, který diskurz používá, okolnosti, za nichž se rozvíjí, nýbrž diskurz samotný jako praxi*.“ (Foucault, 2002, s. 74).

Diskurzivním polem, ve kterém probíhal boj mezi návrhy Moralese a tehdejší bolívijskou vládou, byly jeho antineoliberální návrhy a obhajoba začlenění kolektivních práv do rámce ústavní reformy. Permanentní konflikt se státem mu umožnil zaujmout kritický diskurz levicově-populistického a indigenisticko-kataristického typu (Buitrago, 2006, s. 160). Diskurz se tedy stává způsobem artikulace zájmů, které se sbíhají kolem linií společenského rozdělení.

Tórréz a Arce (2014) v návaznosti na Foucaulta (1980) připomínají to, že okamžikem politické transformace dochází k symbolickému momentu uznání rozchodu se starým režimem, tzn., že nová legitimita je konstruována rekonfigurací symbolického řádu. Jinými slovy, při konstitutivním momentu, v našem případě při vyhlášení mnohonárodnostní státu, došlo k této rekonfiguraci (Tórréz & Arce 2014, s. 23–24).

Makaran a López (2018) tuto strategii identifikovali jako **refundační diskurz**, jehož úkolem bylo konstruovat novou tradici (Makaran & López, 2018, s. 116). A to v návaznosti na koncept vymyšlené tradice, se kterým přišel Hobsbawm a Ranger (2002). Cílem tohoto konceptu je vštípit normy chování na základě historické kontinuity s minulostí, která vyhovuje nově přijatým pravidlům. Díky tomu lze vynalézt narativ, který prostřednictvím opakování vede ke znovuobjevení nové etiky státu. Jedná se o proces ritualizace s jednoznačným odkazem na stát, který je vyjádřen novou státní etikou. Autoři uvádějí, že k aplikaci nových tradic dochází v obdobích, kdy rychlá společenská transformace oslabuje staré společenské modely. K vytvoření nových tradic vede několik cest. Někdy jsou „naroubovány“ na tradice staré, v jiných případech se odkazují na část zásob oficiálních rituálů a symboliky. Základ nových tradic, tedy historická kontinuita byla mnohdy vymyšlena paděláním, polopravdami, nebo vytvářením dávné minulosti, která neodpovídala skutečné pravdě. Symboly a koncepty jako hymna, státní vlajka, nebo personifikace národa v podobě např. symbolu, či obrazu, jsou dle autorů nástroje, díky kterým lze novou tradici vynalézt (Hobsbawm & Ranger, 2002, s. 8–13).

Refundační diskurz využívá na straně jedné historické paměti (kauzality), na straně druhé konstruuje novou historickou paměť (i za pomoci zařazení sociálních aktérů). Výsledkem je prohlubující se legitimita nového politického projektu.

1.3 Lingvisticky orientovaná analýza Normana Fairclougha

Dílo Foucaulta je důležitým příspěvkem k teorii diskurzu v oblastech jako je vztah diskurzu a moci, nebo vlivu diskurzu při sociální změně. Fairclough (1992) ho doplňuje lingvisticky orientovanou analýzou diskurzu.

Foucault se zabýval specifickým druhem diskurzu, diskurzem vědy, jako je medicína, psychiatrie, ekonomie apod. Fairclough se věnoval rozličným druhům konverzačního diskurzu, jako je diskurz ve třídě, mediální diskurz apod. Fairclough se tedy zaměřuje na analýzu mluvených a jazykových textů. Foucault obecněji na pravidla utváření určitého typu diskurzu. Fairclough začleňuje teoretické poznatky Foucaulta do lingvisticky orientované analýzy následujícím způsobem.

Za prvé diskurz chápe z konstitutivního pohledu, tzn., že aktivně konstruuje společnost v různých dimenzích (konstituuje objekty vědění, sociální subjekty, sociální vztahy a konceptuální rámce).

Za druhé upozorňuje na vzájemnou závislost diskurzivních praktik ve společnosti. To znamená, že diskurzy čerpají jak ze současných, tak i z historických textů a transformují je. Diskurzivní praxe tedy vzniká z dialektického vztahu. Foucaultovu diskurzivní analýzu proto nelze ztotožňovat s lingvistickou analýzou. Diskurzivní analýza se totiž nezabývá tím, jaké věty jsou možné, ale zaměřuje se na určování socio-historických diskurzivních formací. Tedy systémy pravidel, které umožňují, aby se v určitém čase a na určitém (institucionálním) místě vyskytovaly zřetelné výpovědi (Fairclough, 1992, s. 37–40).

Na analýzu základních společenských podmínek, v jejichž rámci diskurz funguje, Fairclough nahlíží marxistickou perspektivou. Základní strukturální rysy, které určují ostatní, vychází ze způsobu, jakým společnost organizuje svoji ekonomickou výrobu, a také z povahy vztahů, které se díky tomu vytvářejí mezi společenskými třídami (Fairclough, 1989, s. 32).

Diskurz je determinován sociálními strukturami, přispívá také k dosažení sociální kontinuity, nebo naopak změny. Z toho důvodu je vztah mezi diskurzem a sociálními strukturami dialektický a nabývá významu z hlediska mocenských vztahů a bojů o moc. Důležitá je proto kontrola diskurzu držiteli institucionální a společenské moci (Fairclough, 1989, s. 37).

Funkce jazyka ve společenském životě prošla významnými změnami, kdy se stal hlavním prostředkem společenské kontroly a moci nad ní. Tento posun nastal díky tomu, že byla do jazyka inkorporována ideologie. Ta je prostředkem legitimace existujících společenských vztahů, resp. mocenských rozdílů. Uplatňování moci v moderní společnosti se proto stále více uskutečňuje prostřednictvím ideologie, resp. prostřednictvím ideologického působení jazyka (Fairclough, 1989, s. 2-3).

V čem se tedy Fairclough s Foucaultem shoduje a v čem se liší? Fairclough na jedné straně uznává, že jak objekty, tak sociální subjekty, jsou utvářeny diskurzivními praktikami. Na straně druhé však dodává, že tyto diskurzivní praktiky „...*jsou omezeny skutečností, že se nevyhnutelně odehrávají v rámci konstituované, materiální reality, s předem konstituovanými „objekty“ a předem konstituovanými sociálními subjekty*“. To znamená, že dopad diskurzivní praxe vychází z interakce s prekonstitutivní realitou (Fairclough, 1992, s. 60). Díky tomu nevychází diskurzivní stavba společnosti z volné hry idejí, ale ze sociální praxe. Ta je zakořeněna v materiálních a sociálních strukturách (Fairclough, 1992, s. 66).

1.4 Moc

Ústředním bodem kritických analýz diskurzu je pojem moci. Dle Foucaulta (1978) moc maskuje podstatnou část sebe sama, dokáže skrývat své vlastní mechanismy. Utajení však nemá povahu zneužití a je pro její fungování nezbytné. Moc je tedy implicitně obsažena v každodenních sociálních praktikách. Ty jsou rozšířeny ve všech oblastech života (Foucault, 1978, s. 86).

Dále upozorňuje na techniky moci (obsažené v diskurzech), které jsou úzce propojeny se způsoby společenské organizace moderní společnosti. Kulturně významné útvary, jako interview, žánry spojené s managementem a reklamou, „kolonizují“ řády diskurzů různých institucí a organizací. Diskurzu přisoudil politickou povahu, jelikož jak uvnitř,

ale i vně diskurzu, probíhá boj o moc (Fairclough, 1992, s. 215). Fairclough s těmito závěry souhlasil, připojil však kritiku Foucaulta v následujícím bodu. Foucault dle Fairclougha nepřikládá dostatečnou váhu praktikám zpochybňování a bojům společenských skupin, které se staví proti dominantním diskurzivním systémům (Fairclough, 1992, s. 54–56).

Fairclough (1992) proto tvrdí, že moc¹⁵ začleňuje, formuluje a přetváří subjekty, aby vyhovovaly jejím potřebám. Nebyla vnucena shora kolektivními činiteli, ale vyvinula se zdola v mikrotechnikách, které se objevily v institucích, jako jsou školy, vězení a nemocnice. To naznačuje dvojí vztah mezi mocí a věděním. Na jedné straně se techniky moci vyvíjejí na základě poznatků, na straně druhé tyto techniky shromažďují moc v procesu kumulace vědění. Analýzu institucí a organizací z hlediska moci je proto třeba provádět z pohledu jejich diskurzivních prakti (Fairclough, 1992, s. 50).

Dle Van Dijka (2001) existuje způsob, jak tyto úrovně překlenout a dospět tak k jednotné kritické analýze. Pokud se uživatelé jazyka zapojí do diskurzu jako příslušníci sociálních skupin, organizací, nebo institucí. Sociální jednání jednotlivých aktérů se poté stane součástí skupinových akcí a sociálních procesů. Situace diskurzivní interakce se tak stávají tvůrcem konstitutivní sociální struktury, např. tisková konference může být typickou praxí mediálních institucí. Uživatelé jazyka, jako sociální aktéři, mají jak osobní vzpomínky a názory, tak i sdílené postoje s členy skupiny, či kultury. Oba tyto typy poznání pak ovlivňují jak diskurz jednotlivých členů, tak i kolektivní jednání skupiny (Van Dijk et al., 2001, s. 354).

Van Dijk (2009) k tomu dodává, že udržování společenské moci předpokládá ideologický rámec, který se skládá ze základních sociálně sdílených poznatků týkajících se zájmů skupiny a jejich členů. Tento ideologický rámec se získává a potvrzuje především pomocí komunikace, resp. diskurzu (Van Dijk, 2009, s. 63).

Od roku 2010, kdy MAS upevnila moc v institucionálních mocenských strukturách, nastalo vzdalování se od bolívijského lidového sektoru. Státní politika začala zvýhodňovat různé zájmy kapitálu, a také vyvolávat indukované dezintegrace komunitních sil. Vláda v té souvislosti přišla s mnoha strategiemi, které měly oslabit

¹⁵ Foucault hovoří o „... bio-moci, abychom označili to, co přivedlo život a jeho mechanismy do oblasti explicitních výpočtů a učinilo vědění/moc činitelem proměny lidského života“ (Foucault, 1978, s. 143).

disidentské domorodé a komunitní síly. Termín indukované dezintegrace použil Tapia (2001) v souvislosti se vznikem hlubokého rozporu mezi sociálními subjekty, resp. lidovými organizacemi. Ta byla výsledkem jak vnitřních procesů, tak vládou podpořenými spory. Po roce 2010 se tak komunitní síly, které kritizovaly mocenský řád, staly cílem opatření státní moci. K oslabení schopnosti provádění sociálních změn byly užity nástroje jako podřízení, represe, kooptace vůdců apod. (Lohman, 2015, s. 264).

Došlo tedy ke změně dosavadního diskurzu a diskurzivních praktik ze strany státních institucí, resp. moci vůči nepoddajným skupinám obyvatel. Jedním ze symbolů těchto rozporů se v roce 2011 stala kauza TIPNIS. Mělo dojít k plánované výstavbě dálnice, která by procházela chráněným domorodým územím. Došlo k pochodu domorodých obyvatel, kteří se stavěli proti plánované výstavbě. Tento pochod byl však brutálně potlačen ozbrojenými silami. Protestující byli navíc kriminalizováni jako divoši, kteří brání modernizaci národa, mají vazby na Spojené státy, a chtějí omezit hospodářský rozvoj Bolívie (Postero, 2017, s. 128–129).

1.5 Hegemonie

S konceptem moci souvisí také pojem hegemonie. K nejznámějším teoretikům hegemonie patří Antonio Gramsci. Dle jeho teorie, jsou materiální podmínky výroby zprostředkovány hegemonií. Ta se rozvíjí jako ideologická nadvláda nad materiálními podmínkami, které reprodukuje buržoazní střední třídu. Hegemonie se následně uplatňuje prostřednictvím intervenujících institucí občanské společnosti (Maglaras, 2013, s. 2). „*Na vyspělém Západě meziválečného období škola, univerzita, a církev reprodukuje dominantní hodnoty buržoazní třídy a vytvářejí „mocný systém pevností a zemljane“*“ (Gramsci, 1971, s. 447).

Dominantní instituce občanské společnosti jsou tedy užívány k reprodukci hegemonie vládnoucí třídy. Hegemonie je také spojena se schopností užívat násilí, které je monopolem v rukou elity. Hegemonie může být prezentována jako souhlas prostřednictvím organizací občanské společnosti, ale také jako podřízení díky monopolu státu na násilí (Maglaras, 2013, s. 4).

Na straně druhé, Gramsci připustil nejednoznačnost souhlasu. Zaměřil se na konflikt, který vzniká mezi myšlenkami člověka a implicitními hodnotami zakotvenými v jeho jednání. Dělnická třída měla své vlastní pojetí světa, zároveň však přijala koncepci, která jí není vlastní. Tento pohled tedy nevyžaduje aktivní oddanost podřízených legitimitě vlády elity, protože ovládaní mohou být důsledně nespokojeni. Někdy se mohou i bouřit prostřednictvím stávek, masových hnutí, nebo dokonce vytvořením protihegemonie. Zpravidla je však obtížné přetavit perspektivu, obsaženou v jejich zkušenosti do koncepce světa, která by zpochybnila hegemonickou kulturu. Zde Gramsci částečně předjímal koncepci Foucaulta, tedy roli diskurzivní praxe. Gramsci si uvědomoval, že dostupná slovní zásoba pomáhá udržovat hranice přípustného diskurzu. Má vliv na objasňování sociálních alternativ a znesnadňuje ovládaným lidem najít zdroj jejich znepokojení. Vládnoucí skupiny však nikdy nevytvoří souhlas se stoprocentním úspěchem. Pohled podřízených skupin je rozpolcený. Gramsci proto přepracoval klasický marxistický model základny a nadstavby. Ekonomickou základnu zúžil tak, že představovala jen materiální a technické nástroje výroby, nadstavbu rozšířil o politickou, občanskou společnost a stát (Jackson, 1985, s. 569–570).

Gramsci prostřednictvím (Forgacs, 2000) uvádí, že se politická moc udržuje pomocí nadvlády (*dominio*) státní moci, tak pomocí intelektuálního a morálního vedení (*direzione*), resp. hegemonie (Forgacs, 2000, s. 249). Gramsci tedy stát definuje jako kombinaci politické společnosti (ekonomicko-korporátní forma) a občanské společnosti (hegemonie). Stát je tedy „*hegemonie chráněná brněním domucí*“ (Forgacs, 2000, s. 235).

Hegemonie je dle Gramsciho utvářena za pomoci intelektuálů. Ti mohou souhlas společnosti s mocí vytvářet jak prostřednictvím spontánního souhlasu, který se zrodil z důvěry k vládnoucí skupině. Nebo prostřednictvím státního utlačovatelského aparátu, který zajistí poslušnost podřízených skupin (Gramsci, 1959, s. 15). Intelektuály rozdělil do dvou skupin, a to na organické a tradiční. Organičtí intelektuálové (v našem případě např. viceprezident země Álvaro García Linera), jsou vytvořeni společně s novou vládnoucí skupinou jejímž zájmům slouží. Ti se v průběhu pokrokového vývoje specializují v jednotlivých oblastech nové společenské hegemonie. Druhou kategorií intelektuálů jsou tradiční intelektuálové, kteří se

pokládají za nezávislé na vládnoucí skupině. Nejtypičtějšími představiteli jsou kněží (Gramsci, 1959, s. 8–10). Tradiční intelektuály je však třeba ideologicky asimilovat, a to za pomoci intelektuálů organických. To nakonec vede k jejich splynutí, resp. k přeměně organických intelektuálů v tradiční (Gramsci, 1959, s. 13).

Jinými slovy, při potřebě stabilizace mocenských vztahů a dospění ke konsenzu, je klíčová produkce významu. Intelektuální vedení díky jeho existenci a ovlivnění podoby významu, tak může přetvořit mocenské vztahy do podoby „zdravého rozumu“ (Jørgensen & Phillips, 2002, s. 32).

V podání Gramsciho se tedy koncept hegemonie rozšiřuje. Sice ponechává zásadní svár proletariátu a buržoazie, ale jinak třídní náhled klasického marxismu oslabuje. Hegemonie „kolektivního člověka“ je tedy možná za platnosti dvou podmínek. Nejen že musí být spojen v kolektivu, tento kolektivní subjekt musí být také prochnut stejnou myšlenkou, resp. myšlenkami (Gramsci, 1959, s. 143).

Jinými slovy, podstata hegemonie spočívá v tom, že dochází k vytvoření kolektivní vůle. V rámci ní dochází k artikulaci požadavků různých skupin, aby mohlo dojít ke spojení do kolektivního celku. (Hauser 2009) k pochopení pojmu hegemonie uvádí příklad na dělnickém požadavku o zavedení socialismu. Existuje vládnoucí hegemon, může to být politická strana, nebo koalice, která je u moci, tedy hegemonie vládnoucího bloku. Může ale existovat i hegemonie v rámci opozice, která je tvořena různými skupinami. Pokud se jejich partikulární zájmy spojí např. s požadavky dělnické třídy o zavedení socialismu, tak v opozičním bloku vzniká hegemonie vedení dělnické třídy. Hegemonie tedy na jedné straně znamená „dobrovolný souhlas utlačovaných s utlačovatelem“, na straně druhé také „dobrovolné přijetí principu od někoho jiného jako svého vlastního“ (Hauser, 2009).

Fairclough z Gramsciho koncepce hegemonie vychází. Hovoří o tom, že dominantní společenská třída promítá své ideologie do ostatních částí společnosti: „Hegemonie je ohniskem neustálého boje kolem bodů největší nestability mezi třídami a bloky s cílem vytvořit, udržet nebo rozbit spojenectví a vztahy nadvlády/podřízenosti, které mají ekonomickou, politickou a ideologickou podobu.“ (Fairclough, 1992, s. 92). Dominantní společenská třída tedy působí na zbytek společnosti prostřednictvím neustálého vyjednávání o významech.

1.6 Ekvivalence a difference

Na Gramsciho koncept hegemonie navazují Laclau a Mouffe (2014) a radikalizují ho. Dle nich je určující podmínkou hegemonického stavu specifická situace, která je výsledkem logiky difference a logiky ekvivalence. Sociální aktéři jsou v diskurzech defacto partikularity, mají tedy rozdílné diferenciální pozice. Pokud jedna z nich přebere reprezentaci v hegemonickém vztahu, pak univerzalitu tato partikularita „kontaminuje“. Situaci, kdy určitá partikularita přebere reprezentaci univerzality, nazývají Laclau a Mouffe hegemonickým vztahem (Laclau & Mouffe, 2014, s. 13–14).

Protikladné logiky ekvivalence a difference Laclau a Mouffe (2014) ilustrují na příkladu mileniových hnutí a politice Disraeliho. V případě mileniových hnutí byl svět rozdělen na dva tábory, kdy byla rolnická kultura rubem kultury městské. V tomto případě neměl žádný prvek systému ekvivalencí možnost vstoupit do jiného vztahu než do vztahu protikladnosti (Laclau & Mouffe, 2014, s. 154). Jinými slovy, mileniová hnutí, která očekávala příchod Boha na Zemi, jejíž řetězec ekvivalencí byl reprezentován, správnými vlastnostmi člověka, čistého života bez hříchu apod., byl postaven v ostrém protikladu „hříšného“ života člověka městského. Venkovská kultura se tedy „nepotkala“ s kulturou městskou. Dva protikladné tábory se proto střetly a došlo k masakru. Důvodem byla neexistence vzájemného dialogu (Hauser, 2009).

Opačný příklad, tedy logiku difference, ztělesňuje politika bývalého premiéra Spojeného království Disraeliho. Ten popsal extrémně rozdělenou společnost devatenáctého století, kdy existovala chudá menšina a bohatá většina. O překonání rozdělení společnosti se snažil prostřednictvím konstrukce jednoho národa. K tomu bylo potřeba rozbít řetězec ekvivalencí, který vytvářel lidovou revoluční subjektivitu mezi chudou částí populace. Přišel s metodou, která pohlcovala diferencované požadavky tak, že je vydělovala z jejich řetězců ekvivalence, resp. oddělovala od jejich vazeb na jiné požadavky. Tím pádem byly tyto řetězce oslabeny, nebo přeměňovány na pozitivitu. To vedlo k redukci antagonismů ve společnosti (Laclau & Mouffe, 2014, s. 154).

Hauser (2009) při referátu a diskuzi, kterou organizovalo sdružení pro levicovou politiku SOK, uvedl tyto pojmy do srozumitelnějšího kontextu. Jak je zmíněno výše, taktika Disraeliho spočívala ve snaze o rozvolnění řetězce ekvivalencí v diskurzu chudého obyvatelstva. Ekvivalence jsou zde chápány jako spojení různých požadavků, nebo hodnot do jednoho řetězce. Může to být např. osmihodinová pracovní doba, zákaz dětské práce apod. Taktika Disraeliho spočívala v rozvolnění tohoto řetězce. To dokázal tak, že se určitý konkrétní požadavek, např. zlepšení pracovních podmínek, stal součástí oficiální britské (konzervativní) politiky. Tím pádem se řetězec ekvivalencí, který vytvářel politickou identitu, rozložil a došlo k depolitizaci těchto skupin (Hauser, 2009).

1.7 Diskurzivní teorie – Laclau a Mouffe

Ve své knize *Hegemonie a socialistická strategie* (2014) Laclau a Mouffe přiřadili diskurzu radikálně konstitutivní podobu. Dělení společnosti na základnu a nadstavbu zcela opouštějí. Neexistuje žádná objektivní materiální realita, resp. základna, která by rozdělovala společnost do tříd. Všechny skupiny, které ve společnosti existují, jsou výsledkem politických diskurzivních procesů. Pro Laclau a Mouffe je politický proces nejdůležitější: politika má primát (Laclau, 1990, s. 33). Vnímání reality je tedy zprostředkováno diskurzem. Svět je složen z diskurzů a nedokážeme si představit objekty mimo něj. Proto nelze diskurzivní a nediskurzivní (nadstavbu a základnu) svět od sebe oddělit (Rear, 2013, s. 4).

Objektivní zákony, které by rozdělovaly společnost do určitých kategorií, tedy neexistují. Vyskytující se skupiny jsou vždy utvářeny v politických, resp. diskursivních procesech. Laclau a Mouffe tedy překonali marxistický esencialismus tím, že základnu a nadstavbu spojili do jednoho pole, které je vytvářeno diskurzivními procesy (Jørgensen & Phillips, 2002, s. 33). V návaznosti na Gramsciho, Laclau a Mouffe vylučují možnost čtení nadstavbového umístění ideologična. Tato kategorie nás ve skutečnosti prostřednictvím pojmů historického bloku a ideologie přenáší za hranice starého rozlišení základny a nadstavby (Laclau & Mouffe, 2014, s. 91).

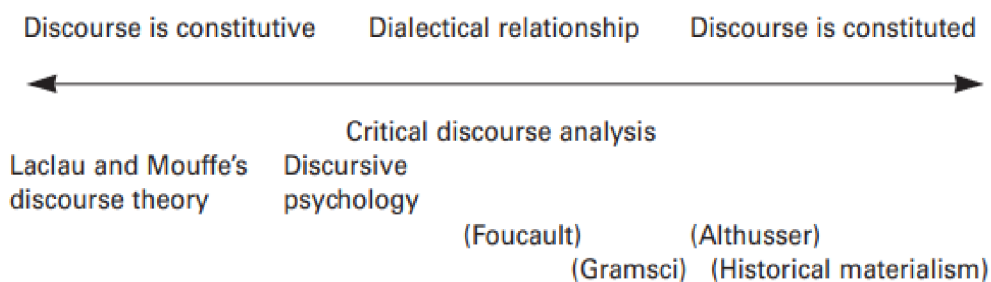

Figure 1.1 The role of discourse in the constitution of the world

Zdroj: (Jørgensen & Phillips 2002, s. 20)

Na výše zobrazeném kontinuu leží historický materialismus zcela vpravo, tedy v materiálním světě, kde diskurzy nemají žádnou autonomii nebo vnitřní logiku. Gramsci se nachází blíže středu, ale stále na pravé straně. Jak je zmíněno výše, klasické dělení společnosti Marxe, kdy ekonomická základna zcela určovala politickou nadstavbu, Gramsci zmírnil. Zohlednil tak schopnost podřízených skupin rozpoznat své vlastní zájmy a politicky působit za jejich prosazení. Připustil existenci diskurzivních procesů, které v rámci nadstavby slouží k výrobě lidového nesouhlasu s nerovným rozdělením bohatství. Tuto diskurzivní konstrukci vědomí a identity pojmenoval jako hegemonii (Rear, 2013, s. 3–4).

Přibližně ve středu, tedy v oblasti dialektických vztahů, působí Foucault. Ten přikládá diskurzu opět větší význam, kdy „...diskurz není jen tím, co projevuje (nebo skrývá) touhu – je také předmětem touhy...“. Jinými slovy, diskurz není jen oblastí systémů nadvlády, ale může být i tím, čím se bojuje. „...diskurz je mocí, které je třeba se zmocnit“ (Foucault, 1984, s. 110). Slovy Fairclougha, který z Foucaulta vycházel, je tedy diskurz „...nejen místem mocenského boje, ale také sázkou na mocenský boj“ (Fairclough, 1992, s. 67).

Na levé straně spektra, kde je diskurs již zcela konstitutivní, se nachází teorie Laclau a Mouffe. Uchopují sociální praxi jako plně diskurzivní. Každý objekt je tedy ustanoven jako předmět diskurzu. To však dle autorů nemá nic společného s tím, zda existuje svět mimo myšlení: „Zemětřesení nebo pád cihly je událostí, která nepochybně existuje v tom smyslu, že k ní dochází zde a nyní, nezávisle na mé vůli. Ale zda se její specifičnost jako předmětu konstruuje jako „přírodní jev, nebo „projev

božího hněvu“, závisí na strukturování diskurzivního pole“ (Laclau & Mouffe 2014, s. 131). Na tomto příkladu autoři ilustrují to, že naše vnímání reality je zcela zprostředkováno diskurzem. Náš svět je složen z diskurzů a nelze diskurzivní a nediskurzivní svět (nadstavbu a základnu) od sebe oddělit.

Vztah mezi subalterními národy a společnostmi, resp. státem je tedy možné pozorovat prostřednictvím konstituování nových historických bloků. Tapia (2011) vidí jeden z těchto historických bloků jako výsledek sjednocování ajmarského a keučuánského lidu. K němu došlo díky různým reformám, autonomním odborovým organizacím, nebo prostřednictvím politických stran (Tapia, 2011, s. 194).

MAS a Evo Morales se stali politickým nástrojem, díky němuž mohlo dojít k artikulaci historického bloku a aktivizaci nového domorodého rolnického diskurzu. Cesta, která dala vzniknout nové diskurzivní matici, byla založena na dvou hegemonických základech. Bylo to odvolávání se na suverenitu lidu a volání po dekolonizačním projektu (Fornillo, 2011, s. 4). V návaznosti na výše zmíněný graf, který znázorňuje možnou šíři diskurzu, budu vycházet z jeho konstitutivní podoby, kdy je sociální praxe tvořena diskurzem.

1.8 Koncepce signifikantů

K pochopení této koncepce využiji záznam přednášky o Ernestu Laclauovi, kterou vedl v rámci semináře pod názvem Současný levicový diskurs na FF UK politolog Jan Bíba (2008). Upozorňuje, že slovo signifikovat, znamená dávat něčemu význam. To „něco“, v návaznosti na Laclau a Mouffe, nazval prázdným signifikátem, resp. prázdným označujícím. K pochopení této koncepce uvedl příklad Peronismu. Bíba připomněl, že s tímto vzorem pracoval samotný Laclau. Slovo Peron, resp. Peronismus je tedy ilustrací prázdného označujícího. Jinými slovy, tento pojem byl zbaven významu a různé skupiny si do něj mohly promítnout svůj vlastní obsah, resp. význam. V rámci Peronismu byl zhmotněn odpor proti tehdejší diktatuře. Tento boj byl proto stmelujícím signifikantem. V návaznosti na něj pak různé skupiny, od levicových po pravicové, pomocí jejich signifikantů, promítaly svůj diskurz (Bíba, 2008).

Žižek (1989) popisuje koncept signifikantů na příkladu ideologického prostoru. Ten je tvořen plovoucími signifikanty, jejichž samotná identita je otevřená. To znamená, že jejich doslovný signifikát (význam) je závislý na metaforickém nadsignifikátu. Tuto definici vkládá do příkladu ekologismu, kdy jeho spojení s ostatními ideologickými prvky není předem určeno. Člověk si může vybrat, jakým druhem ekologa bude. Státním, pokud věří v zásahy silného státu, nebo socialistickým, pokud hledá zdroj vykořisťování přírody v kapitalismu. To se dá vztáhnout i na další ideologie. Feminismus může být socialistický nebo apolitický. Rasismus může být elitářský, či populistický atd. Toto volné vznášení se ideologických prvků je zastaveno „prošíváním“, které provádí jejich totalizaci. Jakmile jsou volné ideologické prvky fixovány, stávají se součástí strukturované sítě významů. Žižek uvádí příklad prošití komunismem. Pokud se plovoucí signifikanty prošíjí třídním bojem, ostatní prvky získají pevný význam. Feministická ideologie je poté zakotvena jako důsledek vykořisťování žen, díky třídně podmíněné dělbě práce apod. Ekologismus jako důsledek ničení přírodních zdrojů díky kapitalistické výrobě orientované na zisk. Jde tedy o to, který z uzlových bodů dokáže volně plovoucí signifikanty totalizovat (Žižek, 2008, s. 95–96).

(Fornillo, 2011) uvádí příklad diskurzivní matrice suverenity, tento signifikát bylo možno konfrontovat s bojem o jeho význam. Bylo možné jej naplnit diskurzy různých subalterních sektorů. Ty se hlásily k apelu na společnou suverenitu v mateřské zemi, zároveň docházelo k jejich diferenciaci tím, že každý z nich reprezentoval jiný domorodý národ. Stejně jako termín suverenity, tak pojem dekolonizace proto skrýval mnoho významů (Fornillo, 2011, s. 4–6).

Úkolem Eva Moralse tak bylo naplnit (prošít) dominantní signifikáty stmelujícím diskurzem a tím umožnit vznik diskurzu indigenistického. To, jestli byl úspěšný, se dozvíme v analytické části práce. Jinými slovy, diskurzivní pole dle Laclau a Mouffe (2014) představují významové přebytky, které jsou obsažené v diskurzu. Jejich existence brání plnosti, resp. nasycenosti diskurzu významem. Diskurz proto nemůže být uzavřen a dosáhnout tak své konečné podoby. Koncept diskurzivního pole nám pomůže sledovat změny v diskurzu vlády Eva Moralse.

Morales mohl obsah diskurzivního pole během času měnit podle svých potřeb. Díky konceptu tzv. plovoucích označujících, které Laclau a Mouffe označili za znaky, které přetékají významem, mu bylo také umožněno to, aby v různých kontextech dával svému diskurzu různá významová zbarvení.

1.9 Kritická diskurzivní analýza (CDA)

Způsobem, jakým je zneužívána sociální moc, dominance a nerovnosti, které jsou uskutečňovány a reprodukovány prostřednictvím textu a řeči v sociálním a politickém kontextu, se zabývá kritická analýza diskurzu. Ta tvrdí, že věda, resp. vědecký diskurz, je součástí sociální struktury a je ovlivňován sociální interakcí. Objevuje proto vztahy mezi vědou a společností, které by měly být studovány a vysvětlovány (Van Dijk et al., 2001, s. 352).

Gee (1990) přišel s rozdělením diskurzů na diskurzy „malého d“ a diskurzy „velkého D“. Diskurz „malého d“ definuje jazyk v užívání, který je přítomen v rozhovorech, příbězích, argumentech apod. Tento malý diskurz je součástí diskurzu „velkého D“, který překračuje jazyk. Je složen z různých způsobů mluvy a psaní, které jsou spojeny s odlišnými způsoby interakcí, hodnocení apod. Díky tomu se mohou uskutečnit konkrétní společensky rozpoznatelné identity zapojené do konkrétních společensky rozpoznatelných činností²¹ (Gee, 1990, s. 155–156).

CDA se tyto úrovně snaží propojit. Odhalit způsob, jakým znalosti a ideologie na společenské (makro)²² úrovni ovlivňují detailní (mikro) způsob, jakým mluvíme, píšeme, intereagujeme apod. Fairclough (1992) identifikoval konstruktivní působení diskurzu.

Za první – diskurz pomáhá ke konstrukci sociálních identit a pozic subjektu.

Za druhé – konstruuje sociální vztahy mezi lidmi.

Za třetí – přispívá ke konstrukci systémů přesvědčení.

²¹ „Těmito identitami mohou být věci jako být-dělat člena losangeleského latinskoamerického pouličního gangu, losangeleského policisty, terénního biologa, žáka první třídy v určité třídě a škole...“ (Gee, 1990, s. 156).

²² Fairclough (2005) vidí diskurzy, které se vyskytují na makroúrovni, jako konkrétní způsoby reprezentace určitých částí fyzického, sociálního, nebo psychologického světa. Konzervativní, liberální nebo sociálnědemokratické diskurzy proto reprezentují samotné sociální skupiny ve společnosti, resp. vztahy mezi nimi (Fairclough, 2005, s. 925).

Tyto tři aspekty pojmenoval jako „identitní“, „vztahovou“ a „ideovou“ funkci jazyka (Rear, 2013, s. 14). *„Identitní funkce se vztahuje ke způsobům, jakými se v diskurzu vytvářejí sociální identity, vztahová funkce k tomu, jak se uskutečňují a vyjednávají sociální vztahy mezi účastníky diskurzu, a ideová funkce ke způsobům, jakými texty označují svět a jeho procesy, entity a vztahy“* (Fairclough, 1992, s. 64). Poslední, tedy ideová funkce jazyka bude našim předmětem zkoumání.

Jak upozorňuje Teun A. Van Dijk (2001) kritická analýza diskurzu se zaměřuje na způsob, jakým jsou nasazovány konkrétní diskurzivní struktury při reprodukci sociální dominance. Ať už jsou součástí rozhovoru, zpravodajské zprávy nebo jiných žánrů a kontextů. Pojmy jako moc, dominance a nerovnost mezi sociálními skupinami patří do makroúrovně analýzy. Proto musí kritická analýza překlenout propast mezi mikro a makro přístupy. Ty v každodenní interakci tvoří jednotný celek. Van Dijk uvádí příklad rasistického projevu v parlamentu. Ten je jak diskurzem na mikroúrovni sociální interakce v konkrétní debatě, ale zároveň může být součástí legislativy, která reprodukuje rasismus na makroúrovni (Van Dijk et al., 2001, s. 353–354).

Aspekty společnosti, které se popisují na mikroúrovni, resp. makroúrovni, se tedy ve skutečnosti často prolínají. Mikroúroveň popisuje sociální aktéry a sociální interakce mezi těmito účastníky. Makroúroveň je abstraktnější. Charakterizuje skupiny sociálních aktérů, institucí, nebo i celé státy, společnosti a jejich vztahy. Příkladem může být ideologie. Sdílené přesvědčení určité skupiny patří do makroúrovně popisu. Individuální názory sociálního aktéra pak do mikroúrovně (Teun A. & Van Dijk, 2000, s. 31).

Konkrétněji řečeno, CDA se zaměřuje na způsoby, jakými struktury diskurzu uzákoňují, potvrzují, legitimizují, reprodukují nebo zpochybňují vztahy moci a nadvlády ve společnosti. Jak již bylo naznačeno, většina druhů CDA si bude klást otázky týkající se způsobu, jakým jsou konkrétní diskurzivní struktury uplatňovány při reprodukci sociální dominance, ať už jsou součástí rozhovoru, zpravodajské zprávy nebo jiných žánrů a kontextů. A právě sociální dominance nás ve vztahu k výzkumné otázce bude zajímat. Tedy vzhledem k diskurzivním strategiím, které Evo Morales využil k záchraně své aury domorodého prezidenta, když se zájmy vlády začaly po schválení ústavy od části domorodého sektoru vzdalovat.

1.10 Trojdimenzionální model diskurzu

Postoj Normana Fairclougha je jedním z pojetí, které patří do rodiny CDA. Na jazyk nahlíží jako na formu sociální praxe, ne jako na individuální aktivitu. Diskurz je proto jak způsob jednání, tak způsob reprezentace. Tedy jedna z forem, jakou mohou lidé působit na svět a na sebe navzájem (Fairclough, 1992, s. 63–64).

Fairclough a Wodak (1997) shrnuli hlavní principy CDA.

1. **Kritická analýza se zabývá sociálními problémy.** Zkoumá nejen jazyk, ale také morfologické charakteristiky sociokulturního procesu. Tím se snaží identifikovat mocenské vztahy, které jsou často skryté.
2. **Mocenské vztahy jsou diskurzivní.** Kritická analýza tedy vysvětluje, jak se mocenské vztahy uplatňují v rámci diskurzu a operují jeho prostřednictvím.
3. **Diskurz konstituuje společnost a kulturu.** Užití jazyka přispívá k proměně společnosti a kultury, která se skládá z mocenských vztahů²³ (Bezar et al., 2018, s. 61).

CDA se nezaměřuje jen na analýzu textů, procesů produkce a interpretace, ale také na vztahy mezi texty, na sociální podmínky jejich existence. Míří na bezprostřední podmínky jejich situačního kontextu, tak i na vzdálenější podmínky institucionálních a sociálních struktur (Fairclough, 1989, s. 26).

Analytický rámec pro empirický výzkum komunikace a společnosti představuje Faircloughův trojdimenzionální model. Ten obsahuje tři úrovně diskurzivní události (užití jazyka): úroveň textu (samotný text, projev), úroveň diskurzu (diskurzivní praxe) a socio-kulturní praxe (jazyk jako sociální praxe) (Fairclough, 1992, s. 4).

První dimenze zahrnuje text a jazyk, druhá je diskurzivní a třetí rovina modelu obsahuje sociální strukturu. Analytik by s pomocí trojdimenzionálního modelu měl být schopen analyzovat dialektický vztah mezi jazykovou a sociální praxí, a to prostřednictvím praxe diskurzivní.

²³ Diskurz mj. vykonává ideologickou práci a je historický. Spojení mezi textem a společností je zprostředkované, analýza diskurzu je interpretační. Diskurz je také formou sociálního jednání (Van Dijk et al., 2001, s. 353).

Přístup Normana Fairclougha nahlíží na sémiózu jako na součást materiálních sociálních procesů. Pokud chápeme společenský život jako vzájemně propojené sítě sociálních praktik (ekonomických, kulturních apod.), tak každá praxe má svůj sémiotický prvek, který zahrnuje vizuální obrazy, řeč těla i jazyk. Díky těmto sociálním praktikám, je definována sociální realita. Sociální praktiky jsou tedy arénami, v nichž se produkuje společenský, ekonomický, politický, kulturní, nebo i každodenní život. Jsou v nich obsaženy společenské vztahy, sociální identity, kulturní hodnoty, vědomí a sémióza (Wodak & Meyer 2001, s. 122).

V rámci CDA je tedy třeba analyzovat roli sémiózy, tedy procesu tvorby a interpretace významů v sociálních praktikách. Ta se v nich projevuje třemi způsoby. První z nich je součástí sociální činnosti jako praxe. Je v ní ukotvená tak, že jí člověk používá při každodenním životě, např. v zaměstnání, kde je jazyk používán ke komunikaci. Za druhé funguje v reprezentacích. Ovlivňuje sociální praxi tím, že svojí reflexivní reprezentaci začleňuje do nových, resp. čerstvých kontextů. Poslední úroveň, ve které sémióza ovlivňuje sociální praktiky lze spatřit v tzv. performanci. V oblasti sociální praxe mají lidé různé identity (společenská třída, pohlaví, národnost apod.), které jsou vyjadřovány prostřednictvím ztvárnění, resp. performance určité pozice. V oblasti sociální praxe nakonec sémióza vyprodukuje žánry.²⁴ Tedy způsoby jednání a produkování sociálního života (Wodak & Meyer, 2001, s. 123–124).

²⁴ Hartley (2004), chápe žánr jako zařazení mediálních textů do kategorií na základě společných charakteristik (Hartley, 2004, s. 96).

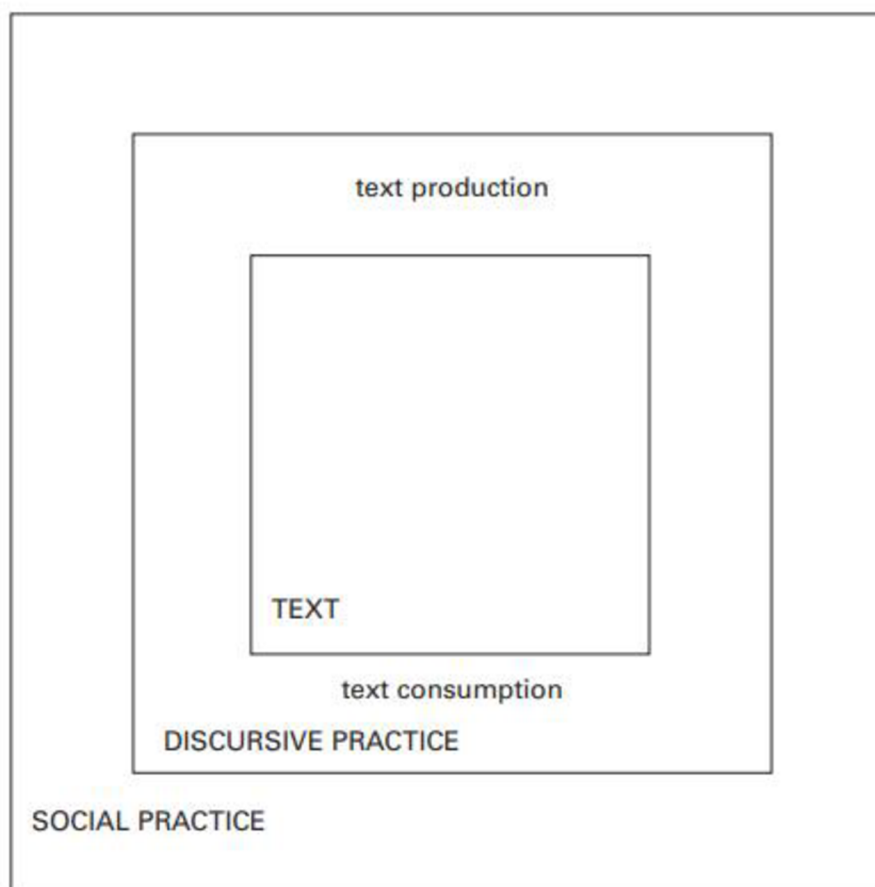

Figure 3.1 Fairclough's three-dimensional model for critical discourse analysis (1992b: 73)

Zdroj: (Jørgensen & Phillips 2002, s. 68)

Na výše uvedeném obrázku je patrné, že mezi textem (sémiózou) a socio-kulturní praxí není přímý kontakt. Tyto dvě oblasti jsou spojeny prostřednictvím diskurzivní praxe. Při diskurzivní analýze je tedy třeba brát v úvahu všechny tři dimenze. Na straně druhé Fairclough radí, že je dobré zařadit témata pod tu dimenzi, která se zdá být vhodnější ve vztahu k výzkumným otázkám. A to z toho důvodu, že hranice mezi nimi může být někdy nejasná (Fairclough, 1992, s. 72 –74).

Dle Fairclougha lze koncepci diskurzivní praxe vnímat také jako aspekt hegemonického boje. To přispívá k reprodukci a proměně řádu diskurzu, následně i existujících mocenských vztahů. Pokud dojde k nové artikulaci diskurzivních prvků, je možná diskurzivní změna (Jørgensen & Phillips 2002, s. 76).

V návaznosti na Fairclougha (2004), jsem vybral následující analytické nástroje, které rozdělují do dvou množin. První z nich definuje nástroje pro identifikaci **sociálních aktérů**, druhá pro **sociální děje**. Tyto instrumenty budu následně využívat v analytické části práce.

Sociální aktéři mohou být v textech, resp. projevech buď zařazeni, nebo vyloučeni. Pokud jsou v textu zmíněni na jednom, nebo více místech, můžeme je považovat za **zařazené**. Pokud se v textu vůbec neobjeví, lze je pokládat za **vyloučené**. V prvním případě se tedy sociální aktéři objeví na pozadí textu, v případě druhém jsou zmíněni jen okrajově, nebo vůbec. Příkladem může být zpráva o politické události, kde jsou zmíněni všichni účastníci tohoto aktu. V opačném případě může být stejný politický akt v jiném médiu zmíněn bez všech jeho účastníků. Díky těmto nástrojům může analytik identifikovat to, zda je určitá sociální skupina upřednostňována před jinou.

S tím souvisí další analytický nástroj, a to užití **zájmen a podstatných jmen**. Pomocí zájmen lze aplikovat dichotomii **my versus oni**. Díky tomuto nástroji je možné ve zkoumaném diskurzu odhalit snahu např. o rozdělení společnosti. Příkladem může být politický projev, kde je opakovaně používáno slovo „my“ pro označení vlastní skupiny. Naopak slovo „oni“ popisuje politické oponenty.

Dalším analytickým nástrojem je **aktivní** nebo **pasivní** zobrazení sociálního aktéra v textu. U aktivních účastníků se tedy zdůrazňuje iniciování určitého děje, u pasivních naopak jejich neaktivita. V poslední řadě může být sociální účastník vyobrazen jako **osobní**, resp. **neosobní** účastník děje. V tomto případě jde o to, jestli je v diskurzu zmíněn jako konkrétní aktivní subjekt nebo subjekt neaktivní, může být popsán pomocí metafory (Fairclough, 2004, s. 145–147).

Sociální děj, resp. **sociální událost** je dle Fairclougha (2004) začleněna do kontextu jiné sociální události, dochází tak k její **rekontextualizaci**. Ta je umožněna pomocí speciálních principů, které ovlivňují zkoumanou sociální událost. Několik z nich proto použiji ve své diskurzivní analýze. Prvním z nich je **abstrakce**, která může mít **vysokou** nebo **nízkou** úroveň. Při nízké úrovni abstrakce jsou události reprezentovány konkrétně. Vysoká úroveň abstrakce naopak přináší zobecnění nad komplexními řadami událostí. Při uspořádání vysoce abstraktních událostí ve vzájemných vztazích v textu se důležitým aspektem stává **čas**. Ten reprezentuje např. vztah mezi reálným

a nereálným nebo mezi minulostí a současností. Posledním analytickým prvkem je **kauzalita**. Ta představuje např. vztah mezi minulým selháním a přítomnou ztrátou. Nebo naopak mezi přítomným pozitivním dějem a budoucím kladným vývojem. Rekontextualizace ve zkoumaných textech tedy umožňuje vysoký stupeň abstrakce, a to od konkrétních událostí až k jejich zobecnění. Na straně druhé dovoluje mezi těmito abstrakcemi specifikovat časové a kauzální vztahy (Fairclough, 2004, s. 140–142).

Pro svou diskurzivní analýzu jsem vybral výše zmíněné analytické nástroje, pomocí kterých budu analyzovat vývoj diskurzu Eva Moralese, resp. identifikaci diskurzivních strategií. Tato analýza bude spadat pod **diskurzivní praxi**, tedy jednu část z trojdimenzionálního modelu. Diskurz není lehké definovat, nelze ho omezit jen na text, jeho struktura se může měnit. Jinými slovy, struktura a konotace diskurzu se odvíjí od toho, jaké subjekty ho používají, zároveň jej nelze oddělit od konkrétního kontextu. Proto se budu řídit radou Fairclougha, který upozornil na to, že při složitosti zkoumání diskurzu je vhodné vybrat si dimenzi, která nejlépe odpovídá subjektu zkoumání. Diskurzivní praxe bude zkoumána ze dvou optik, a to z pohledu sociálních aktérů a z pohledu sociálního děje.

2 ANALYTICKÁ ČÁST

V první části analytického bloku stručně představím kontextuální kapitolu, která popíše vývoj domorodého hnutí, resp. vládního diskurzu. Nebudu tedy zmiňovat všechny tehdejší prezidenty a diskurzy jejich vlád. Vyberu jen takové, o kterých se domnívám, že jsou pro naši práci nejvíce relevantní. Pro transformaci indigenistického diskurzu bylo důležité hnutí v rámci tzv. Povstaleckého cyklu (2000–2005), o kterém se také zmíním. Dále se posunu ke stěžejní události, a to k prezidentským volbám z roku 2005. V nich zvítězil první kandidát domorodého původu v dějinách Bolívie. Budu proto analyzovat diskurz Eva Moralese. Poté prezidentské volby z roku 2009, ve kterých Evo Morales obhájil svůj mandát. V rámci druhého mandátu se udály změny v diskurzu, které se pokusím zachytit a popsat. Časová osa tedy bude začínat nástupem Eva Moralese k moci v roce 2006 a končit bude v roce 2012, kde vrcholil konflikt s částí domorodého obyvatelstva. V závěru této části budu obě volební období, resp. diskurzivní strategie vlády komparovat.

2.1 Kontextuální kapitola

Revoluce z roku 1952 přinesla následující změny. Vládnoucí MNR se zavázala obnovit zemi po porážce v Chacu,²⁵ slíbila znárodnit těžební průmysl a provést agrární reformu. Došlo k rozšíření všeobecného volebního práva a odborové organizovanosti. To umožnilo elitám oslovit lid, jehož většinu tvořili domorodí rolníci. Domorodí obyvatelé se tak poprvé zapojili do národně-lidového projektu. Diskurz MNR je však neuznával jako původní obyvatele, ale podřídil je pod ideál mestizaje a uplatňoval pro ně nové označení campesinos (rolníci). A to ve snaze nahradit na etnicitě založenou identitu identitou třídní (Rodríguez, 2012, s. 85–86).

Tehdejší prezident Paz Estenssoro zpečetil spojenectví mezi MNR a odbory, resp. s Central Obrera Boliviana (COB). To vytvořilo klientelistickou závislost rolníků na státu, a to prostřednictvím mechanismů, které byly vedeny přes odborový aparát.

²⁵ Po Velké hospodářské krizi, tedy ve 30. letech 20. století otrásla světem válka, jejíž dějištěm se stalo území Bolívie. Místem střetu byla odlehlá oblast o velikosti 250 000 km². Na tomto nehostinném místě, zahrnující pouště, nížinné lesy a četné bažiny padlo přibližně 100 000 vojáků. A to díky nacionalistickým projektům Bolívie, Paraguaye a zájmům ropných společností (Martínez Díaz, 1982, s. 88).

V souvislosti s agrární reformou vznikaly rolnické svazy, které byly úzce spojeny se stranickou strukturou MNR. Nahradily také tradiční domorodé organizace. Došlo ke klientelistickému propojení s ayllus,²⁶ v nichž tyto svazy převzaly politickou reprezentaci. Byla založena Confederación Nacional de Trabajadores Campesinos de Bolivia (CNTCB), ve které MNR prosadila své aktivisty do vedení. Tím se jí podařilo zakořenit na venkově, kde si vybudovala širokou voličskou základnu. Organizace venkova byla tak založena na logice výměny půdy za hlasy (Basset, 2005, s. 196).

Pokusy o ideologickou autonomii indiánského a mestického rolnictva tak byly systematicky marginalizovány a potlačovány. Nástroje podřízení jako prebendalismus a formování klientely tak umožnily kooptovat posední zbytky autonomie.²⁷ (Rivera Cusicanqui, 2010, s. 143).

2.2 Diskurz Paze Estenssora

Dne 2. srpna 1953 tak mohl Victor Paz Estenssoro veřejně vyhlásit schválení dekretu 3464. Ten pod heslem „*půda patří těm, kdo ji obdělávají*“ znamenal likvidaci velkostatků. Domorodí obyvatelé z vysočiny tak získali pozemkové tituly, které byly podmíněny členstvím v agrárních svazech. Rolník se tak stal vlastníkem půdy a nabyl nové třídní vědomí. K uznání domorodých území v nížinách ale nedošlo (Tinta, 2002).

I přes to hrál domorodý subjekt v diskurzivní rovině vlády velkou roli. Victor Paz Estenssoro v dekretu o Agrární reformě z roku 1953 hned v úvodu připomněl předkoloniální minulost a hospodářský systém Incké civilizace.

„...Inkové v předkoloniálních dobách navzdory omezenému rozvoji výrobních sil a primitivní technologii, která charakterizovala jejich hospodářský systém, zajistili uspokojení potřeb svého lidu, zachovali formy kolektivního vlastnictví a obdělávání půdy, organizovali prozíravou správu a regulovali výrobu a spotřebu; (...) španělské

²⁶ Skupina domorodých rodin, která byla ekonomicky soběstačná. Přebytky se posílají ostatním ayllu v systému spolupráce a vzájemné solidarity (Fingermann, 2014).

²⁷ (Teves, 2015) k tomu dodává, že k udržení tohoto modelu sloužila široká síť organizací, kterou řídila vládnoucí strana. Postupem času se však ve vazbách mezi státně podporovaným nacionalismem a lidovými sektory začaly objevovat trhliny. Ve druhé polovině 60 let proto začaly vznikat autonomní organizace domorodého sektoru. Jejich diskurz se lišil od diskurzu rolnického odborového hnutí. Byl to diskurz etnické obhajoby reprezentovaný kataristickým hnutím, který se brzy rozšířil mezi aymarské obyvatelstvo (Teves, 2015, s. 44).

dobytí a kolonizace, aniž by zcela odstranily formy výroby domorodé minulosti, násilně rozvrátily agrární hospodářství Inků a přeměnily je na hospodářství převážně těžební, což vedlo ke zbídačení domorodých mas a k útlaku domorodých dělníků v nuceném režimu mita v dolech” (Paz Estenssoro, 1953).

Při použití našich nástrojů pro diskurzivní analýzu lze identifikovat následující, diskurzivní strategie „**my vs. oni**“ využívá Inky ke konstrukci antagonismu mezi původním obyvatelstvem, které je prezentováno jako subjekt s pozitivními vlastnostmi: „*organizovali prozíravou správu a regulovali výrobu a spotřebu*” tedy **my**. Na straně druhé je konstruován subjekt s negativními vlastnostmi, španělská kolonizace, která rozvrátila hospodářství a zotročila obyvatelstvo – **oni**.

Z výše zmíněných dvou odstavců lze tedy dojít k závěru, že Paz Estenssoro připomněl domorodou historii. Odhalil subjekty, u kterých zdůraznil pozitivní, resp. negativní aspekt a postavil je do vzájemného kontrastu. To byl základní stavební kámen diskurzu, na které se nabalovaly další narativní vrstvy, které obsahovaly odkazy na domorodou minulost.

„...navzdory materiální a duchovní ochraně zákonů indiánů byla původní rasa zavedením polofeudálního systému s repartimientos a encomiendas nespravedlivě vyvlastněna a podrobena osobnímu a bezplatnému nevolnictví, čímž se poprvé objevil problém indiánů a půdy nikoli jako rasový nebo pedagogický problém, ale v podstatě sociální a ekonomický; (...) k vyvlastňování, otroctví a nevolnictví se přidal tíživý daňový systém, tak nelidský a ponižující, že byl hlavní příčinou krvavých povstání Tupaca Amarua, Juliána Apázy a bratrů Katariů, kteří se snažili získat zpět uzurpovanou půdu a osvobodit domorodé obyvatelstvo od krutého vymáhání encomenderos, výběřčích daní, corregidores a caciques...” (Paz Estenssoro, 1953).

Diskurzivní strategie „**my vs. oni**“ je zde patrná na opětovném vytyčení hranic mezi dvěma subjekty. Na straně jedné to byli indiáni jako vyvlastněná skupina podrobená nevolnictví – **my**. Antagonistický subjekt reprezentují tehdejší nástroje podrobení,

tedy systémy repatimientos²⁸ a encomiendas,²⁹ encomenderos, výběrčí daní, corregidores³⁰ a caciques³¹ - oni.

Je zde přítomna také **kauzalita**, která poukazuje na souvislost mezi otroctvím, resp. nevolnictvím a indiánskými povstáními, které vedly historické postavy jako Túpac Amara, Julián Apaza a bratři Katari. Díky tomu můžeme zařadit i diskurzivní nástroj **osobního**, resp. neosobního **zařazení**. **Osobní** zařazení ilustrují výše zmíněná jména, **neosobní** prvek reprezentují instituce a systémy, které se podílely na zotročení původního obyvatelstva – repartimientos, encomiendas, daňový systém, encomenderos, výběrčí daní, corregidores, caciques.

I v následujících letech Paz Estenssoro ve svém Poselství k národu - Mensaje a la nación (Paz Estenssoro, 1960), zdůrazňuje dávné kořeny národní revoluce v povstání Tupac Katari.

„Protože národní revoluce je fenomén, který odpovídá specifickým potřebám každé země: protože v Bolívii její kořeny sahají až k oběti Tupaj Katari a pokračují v řetězci holocaustů, v němž vynikají články Murilla, Busche, Marii Barzoly a Villarroela, a tváří v tvář osvobozeneckému dílu vykonanému až do současnosti nemůžeme připustit vměšování zvenčí, které předstírá, že nás učí, jak máme dělat naši revoluci.“
(Paz Estenssoro, 1960, s. 24).

Dochází zde k diskurzivnímu **zařazení** národní revoluce do specifického kontextu země. Je také spojena s historickými osobnostmi, jako byli Tupaj Katari, Murillo, Busch, María Barzola a Villarroel. V oblasti **kauzality** zdůrazňuje souvislost mezi oběťmi (Tupac Katari), resp. „řetězec holocaustů“ a revolucí. Na straně jedné je zmíněna specifičnost bolivijské národní revoluce, na straně druhé jsou odmítnuty vnější zásahy.

²⁸ Tento systém byl používán ve španělské koloniální Americe a umožňoval legální využívání domorodého obyvatelstva k nuceným pracím (Britanicca, 2016a).

²⁹ Právní systém ve španělských koloniích, kterým bylo definováno postavení původního obyvatelstva. Původním záměrem bylo omezení nucených prací (repatrtimiento), avšak v praxi se stala další formou zotročování (Britanicca, 2023).

³⁰ Vládní úředníci, kteří zodpovídali za správu měst ve španělských koloniích v Americe. Corregidores de Indios spravovali také indiánské komunity (Britanicca, 1998).

³¹ Místní vůdcové indiánského původu, kteří byli uznáváni španělskými dobyvateli. Sloužili jako nižší soudci, rozdělovali práci a vybírali daně (Britanicca, 2016b).

Zdroj:(Quevedo Acalinovic, 2021)

Zajímavostí je, že také samotná MNR měla ve svých stanovách uvedeno, že symbol Tiahuanaco je součástí znaku strany (MNR, 1960, s. 47). Na výše zmíněném obrázku je znázorněn stranický symbol MNR. Andský kondor, který je zobrazen v Tiwanaku je situován při vzletu. Jeho křídla tvoří písmeno V jako znak vítězství a jsou poseta symboly Tiwanaku. Stejně jako zkratka Revolučního nacionalistického hnutí na podstavci (Quevedo Acalinovic, 2021).

Jak upozorňuje (Saravia Tapia, 2002), výše uvedenými způsoby bylo původnímu obyvatelstvu Bolívie přiznáno v konstrukci bolivijské národnosti výsadní postavení. Tato diskurzivní konstrukce vedla k tomu, že se rolník, resp. domorodec mohl identifikovat jako Bolivijec bez toho, že by opustil od svého domorodého původu. Obě identity tako mohly koexistovat (Saravia Tapia, 2002, s. 54–55).

Těchto několik málo odstavců lze interpretovat tak, že se Paz Estenssoro opakovaně snažil zdůrazňovat rozpory mezi indiány, kterým přiřadil roli oběti a španělskou kolonizací, resp. institucemi, které tuto nadvládu reprezentovaly. Na druhou stranu připomněl i indiánská povstání, která reprezentovala historický boj proti útlaku. Tento boj dostal vyvrcholení v Národní revoluci z roku 1953.

2.3 Diktatura generála Barrientose

V roce 1964 došlo k vojenskému převratu generála Barrientose. Ten ukončil vládu MNR. Nastala vojenská diktatura, která trvala až do roku 1982. Vznikl tzv. vojensko-

rolnický pakt. Ten jmenoval bolivijské ozbrojené síly garantem agrární reformy a národní revoluce. Ovšem za podmínky, že budou rolníci podporovat vládu, podřídí se rozkazům armády a odvrátí se od levicových sil (Tapia, 2021, s. 99).

V diskurzivní rovině však i tato junta pokračovala v odkazech na andskou minulost, jak je vidět při skládání slavnostního slibu v hlavním městě Sucre.

„Vojenská vládní junta slavnostně slibuje, že stejně jako byla v Sucre složena přísaha na nezávislost této vlasti, budou i základní dekrety druhé republiky podepsány na tomto posvátném místě pro city Bolivijsců, kolébce a prezidiu andského národa, protože v něm se zrodila svoboda, inteligence, politická a občanská organizace.“ (Barrientos, 1965, s. 17).

V tomto odstavci dichotomie přítomna není. Jsou tu však jiné diskurzivní prostředky. Odkazem na město Sucre, které má význam odkazující na nezávislost Bolívie je využita historická symbolika. To mělo vytvořit spojení s národní identitou země a posílit legitimitu vlády. Junta se pokouší jak propojit s národem, tak také odkázat na andskou minulost. A to tím způsobem, že vyhlásí druhou republiku *„...na tomto posvátném místě pro city Bolivijsců, kolébce a prezidiu andského národa...“*.

Jak upozorňuje (Saravia Tapia, 2023), tato taktika postulovala myšlenku, že indiánský národ je kořenem a duchem bolivijské národnosti. Za vlád Reného Barrientose a Alfreda Ovanda (1964–1970), tak došlo k posunu od strategie, kterou šířily vlády Národní revoluce mezi lety (1952–1964). Ta byla založena na myšlence mestizaje. Nyní měl být ale bolivijský národ tělo, které obýval indiánský duch (Saravia Tapia 2023). Spojení do jednoho „národního těla“ mělo dojít integrací domorodých rolníků do života vlasti, do občanské a civilizované společnosti, a to prostřednictvím agrární reformy, rozvoje venkova a vzdělávání (Saravia Tapia, 2022, s. 66).

„Možná existuje mnoho poslání, mnoho závazků z různých sektorů země, ale ujišťuji vás, že žádný závazek, žádné poslání není tak vznešené jako vaše poslání, protože právě podpora nejizolovanějšího a nejodstrčenějšího sektoru, fyzicky a duchovně nejchudšího sektoru, rolníků, jejich přivedení na úroveň pokroku je největším přínosem, který může člověk učinit ve prospěch této země, protože v den, kdy budou rolníci definitivně začleněni do civilizovaného života prostřednictvím vzdělání, v den,

kdy se tito rolníci budou moci spojit s ostatními občany a svým úsilím více vyrábět, více spotřebovávat, více se pohybovat, mít smysl pro podnikání, v ten den skutečně začne velikost této země (...) Těmto lidem, kteří byli po léta, po stovky let proměňováni ve služebníky, dáváte dotek umělců, abyste je duchovně obohatili a promítli do života Bolivijců.“ (Barrientos, 1966, s. 3–4).

Oni – tedy rolníci jsou fyzicky a duchovně nejchudší sektor bolivijského národa. Prostřednictvím vzdělání však mají šanci na **zařazení** do kontextu společnosti – „...jejich přivedení na úroveň pokroku je největším přínosem, který může člověk učinit ve prospěch této země.“ Tím dojde ke spojení s ostatními občany Bolívie. Podpora rolníků a jejich začlenění do „civilizovaného života“ prostřednictvím vzdělání přinese celé společnosti ekonomický rozvoj. Tato **kauzalita** dosáhne svého vyvrcholení a „...v ten den skutečně začne velikost této země.“

2.4 Utlumení entonacionalistických diskurzů za vlády Huga Ban- zera

Barrientosova vláda, resp. vojensko-rolnický pakt byl však odsuzován kataristy. V rolnickém odborovém aparátu se proto začal šířit etnický diskurz. Krátké období vzednutí indigenistického diskurzu však ukončil nástup diktátora Huga Banzera k moci (Teves, 2015, s. 45). Jak upozorňuje (Gonzáles, 2017), diktátorská vláda je pro pochopení kolapsu silného státu z roku 1952 klíčová. Banzerova vláda byla extrémně konzervativní a protilevicová. Neštítla se perzekucí, věznění a politických vražd oponentů. Tím rozbijela společenské síly, které usilovaly o změnu. V této době proto došlo k utlumení etnonacionalistických diskurzů. Docházelo také k rozdělování veřejné půdy spřízněným osobám, růstu zahraničního dluhu a drancování státních podniků (Gonzáles, 2017, s. 16).

Banzerův generál Remberto Iriarte pronesl v rozhovoru s argentinskou televizí následující slova, která ilustrují diskurzivní posun doprava.

„Jsem si naprosto jist, že tento proces vznikl prostě a jednoduše proto, že jsme viděli, jak se naše země propadá do komunismu, a protože tento národ má tradičně ve svých dějinách nekomunistické dějiny, protože je křesťanský, je to milovník svých tradic, bolivijské trikolóry červené žluté a zelené. Nemohl souhlasit s tím, aby nám byla vnucena rudá vlajka. A proto ozbrojené síly mé země spolu s jejím lidem proti tomu povstaly.“ (Iriarte, 1971).

V rámci diskurzivní analýzy můžeme pozorovat, že Bolívie byla **zařazena** prostřednictvím konzervativního diskurzu do antikomunistického kontextu s důrazem na tradiční historii, křesťanské hodnoty a tradice. Nástroj „**my vs. oni**“ je aplikován na zvýraznění antagonismu, kdy **my** – představuje subjekt, resp. část společnosti, která odmítá komunismus. **Oni** – v daném kontextu komunismus podporují.

V podobném duchu pokračoval i předseda extrémně pravicové strany Falange Socialista Boliviana (FSB) Mario R. Gutiérrez.

„Prezident Banzer definoval program a linii, že v Bolívii už nebude pravice ani levice, ale bezpochyby Bolívijci s čistě nacionalistickou a národoveckou linií. (...) Nechceme být součástí žádného amerického hnutí, chceme být skutečně bolivijská (...) s ohledem na široké bratrství a ducha porozumění chceme, aby vývoj Ameriky byl harmonický a bratrský mezi všemi, kdo tvoří tento kontinent.“ (DiFilm, 2019).

V rámci **zařazení** definuje Banzer slovy Gutiérreze nacionalistickou linii, který zdůrazňuje bolivijskou identitu. Prostřednictvím diskurzivního nástroje „**my vs. oni**“ rozděluje Bolívijce na nacionalisty a na ty, kteří jsou ve vleku zahraničních vlivů, prostřednictvím kterých chtějí narušit bolivijskou identitu.

Jak upozorňuje Saravia Tapia (2022), Banzerův nacionalistický diskurz zahrhl myšlenku ztotožnění bolivijské národnosti s domorodou identitou. Tedy diskurz, který byl prosazován Barrientosem. Národní identita měla mít základ v identitě lidové. Ostatní identity, včetně domorodé, v ní měly být rozpuštěny. V následující citaci je patrné, že Banzera nezajímá identita rolníků (Aymarové nebo Kečuánci), ale spíše jejich oddanost vlasti (Saravia Tapia, 2022, s. 83).

„Lidé, kteří představují kulturu a civilizaci, jež byla vůdčí silou našeho kontinentu. Národnostní větve, které se v kasárnách a ve svých domovech naučily respektovat

a milovat bolivijskou vlast.“ (Presencia 1974 in Saravia Tapia, 2022, s. 83).³² Banzer sice uznává, že (domorodí) rolníci byli nositelé kultury a civilizace, zároveň je ale diskurzivně **zařazuje** do bolivijské vlasti, kterou se „naučily respektovat a milovat“.

Na konci 70. let diktátorská vláda padla a došlo k přechodu k demokracii. Ten byl charakterizován dvaceti lety experimentů s různými volebními, ústavními a strukturálními reformami. Nakonec vznikl systém tzv. paktové demokracie, který přinesl dočasnou stabilitu. Systém vládnutí byl ale vysoce klientelistickým, jelikož se na přípravě politik podílela jen malá skupina úředníků. Tento pakt byl domlouván a udržován vůdci politických stran, bez účasti jejich členských základů (Calderón, 2007, s. 171–173).

2.5 Neoliberální vlády

V roce 1985 byl zvolen do čela země Víctor Paz Estenssoro. (Albó, 2008) upozorňuje na paradox, že to byl právě on, tedy „otec“ revolučního státu z roku 1952, kdo zavedl zemi do vznikající globální vlny neoliberální ekonomiky. Při uplatňování ekonomických postulátů mu jako ministr financí pomáhal budoucí prezident Bolívie Gonzalo „Goni“ Sánchez de Lozada. Byl aktivován dekret 21060, který vedl k liberalizaci trhu a privatizaci ekonomiky, což mělo za následek vysoké sociální náklady. Bez ohledu na volební rétoriku, byl tento scénář aplikován i následujícími vládami, a to až do nástupu Eva Moralese k moci. Tyto politiky měly určité důsledky také pro domorodé hnutí. Jelikož ale domorodé obyvatelstvo vždy žilo v atmosféře nejistoty, šok z dekretu 21060 se jich dotkl méně než ostatních sektorů. Ostatní sociální aktéři, např. dělníci a zejména zaměstnanci státních dolů a jejich organizace byli otřeseni. V této době však došlo ke vzednutí etnicity, a to díky výběru aymarského kandidáta Víctora Huga Cárdenase na post viceprezidenta v první vládě Sanchéze de Lozady (1993–1997). Díky uvedení aymarského indiána do úřadu došlo k produkci symbolického kapitálu vůči domorodému obyvatelstvu. Jinými slovy, Cárdenas prosazoval a uspěl v tom, aby otevřel diskurs pro „indio permitido“³³ (Albó, 2008, s. 22–24).

³² I přes velkou snahu se mi nepodařilo dohledat primární zdroj citace. Proto zde výjimečně cituji ze zdroje sekundárního.

³³ Povolný indián – tento koncept je vysvětlen o několik stránek dále.

Po triumfu ve všeobecných volbách pronesl před poslanci svůj projev jako místopředseda republiky. Bylo to poprvé v dějinách Bolívie, kdy se do takto vysoké funkce dostal zástupce původních národů. V následujícím odstavci je zmíněn i historický termín Pachacuti.³⁴ Na diskurzivní úrovni tedy oproti vládě Banzera došlo k významné změně.

„Po 500 letech koloniálního mlčení a 168 letech republikánského vyloučení se ujímáme slova, abychom řekli svou pravdu. Prožili jsme historii permanentního boje za svobodu a spravedlnost, za multikulturní a multietnickou demokracii a dnes jsme dospěli do doby nového Pachacuti, zásadní změny. My, Bolivijci, začínáme sjednoceni měnit oněch 500 let vyloučení a marginalizace v novou dobu inkluze a demokracie.“ (Cardenás, 1993).

Tento odstavec nám poskytuje zajímavý materiál pro diskurzivní analýzu. V rámci nástroje „**my vs. oni**“ je možno pozorovat diskurzivní rozdělení na **my** – tedy Bolivijci, kteří prožili „*historii permanentního boje za svobodu a spravedlnost...*“. **Oni** – koloniální a republikánské struktury. **Kauzalitu** lze jasně detekovat v připomenutí historických bojů, které vyústily do zásadní změny – „*...a dnes jsme dospěli do doby nového Pachacuti*“. Domorodé národy se **zařadily** a začaly měnit 500 let vyloučení „*...v novou dobu inkluze a demokracie*“. Historický boj tedy vedl ke změně paradigmatu. V minulosti dominovala diskriminace, v současnosti však nastalo nové období inkluzivní demokracie.

Na straně druhé, horníci z privatizovaných dolů, stejně jako jejich kolegové z první vlny propouštění, neměli jinou možnost než se stát pěstiteli koky. Tato aktivita byla pilířem šedé ekonomiky. Stát proto začal pěstování koky potlačovat. Represe zavedl Paz Estenssoro a později v něm pokračovaly vlády Paza Zamory a Sáncheze de Lozady. Cílem byla likvidace koky a její nahrazení pěstováním jiných plodin (Ortiz de Zárate, 2017).

³⁴ Pachacuti znamená proměnu celku, všeobecnou změnu řádu, inverzi, kdy to, co je "nahore", se stává "dole" a obráceně stejným. Je to změna, která se podle andských národů odehrála již dříve. Poslední Pachacuti se odehrála s příchodem Španělů, před více než 500 lety, a andská ústní legenda vypráví o nové, která se znovu odehrává v této době, kdy se to, co bylo původně nahore, vrací na své místo (Insunza, 2010, s. 2).

Výsledkem těchto represí bylo vytvoření různých federací, které v diskurzivní rovině obhajovaly význam koky. Mimo jiné se jí dostalo statutu symbolu nezávislosti země, jelikož boj proti jejímu pěstování byl koordinován z amerického velvyslanectví. Vyvinula se tak politika identity, která pomohla ke znovuzrození etnického diskurzu těchto většinou kečuánských a ajmarských etnik. Ty se hrdě přihlásily k obhajobě listu koky (Teves, 2015, s. 49).

2.6 Diskurz povoleného indiána

V 90. letech 20. století byl znovuobjeven koncept „indio permitido“. Vliv na to měly události, které se udály na mezinárodní úrovni. Konec studené války a rozšíření pohledu na lidská práva, resp. nutnost jejich doplnění o koncept kolektivních práv a práva na odlišnost. Dále to byly zelené a ekologické aspekty, práva na přírodní zdroje apod. Do toho diskurzu zapadaly domorodé národy, které mají silné ekologické povědomí. Díky tomu začala být domorodá problematika součástí mezinárodní scény a neoliberální vlády na to byly nuceny reagovat (Albó n.d., s. 32–33).³⁵

Jak upozorňují (Makaran & López, 2018), vláda prezidenta Gonzála Sáncheze de Lozady ve spojení s kataristickou stranou Aymara Víctora Huga Cárdenase – Movimiento Revolucionario Túpac Katari de Liberación (MRTKL) byla nucena reformovat politickou ústavu. V rámci této reformy byla do ústavy zahrnuta specifická práva domorodých komunit a byl uznán multietnický a plurikulturní charakter země. Tyto a další reformy, i když představovaly diskurzivní rozchod s vylučovací nacionalistickou politikou, nestačily k zásadní změně nerovných vztahů. Navíc byly využity k legitimizaci neoliberálního modelu, který podporoval jen umírněné požadavky domorodého obyvatelstva (Makaran & López, 2018, s. 80–82).

Charles R. Hale vedl rozhovor s mayským intelektuálem, který problém multikulturalismu a jeho pojetí uznání, vystihl v následující větě: „*Dříve nám stát jednoduše říkal „ne“, nyní žijeme v době „sí pero“.*“ Tento diskurz tedy otevírá jen

³⁵ Přístup k dokumentu v roce 2024.

tolik prostoru, aby nemohla být aktivizována proti hegemonická opozice. Záměrně je to prostor tak malý, aby neumožnil podstatnou změnu³⁶ (Hale, 2002, s. 509).

Autorky internetového týdeníku *La Época* (Verazaín & Maceda, 2020), podrobují tento koncept tvrdé kritice. Dle nich vláda za přispění Víctora Huga Cárdenase učinila z některých indiánů pouhé účastníky konceptu „indio permitido“. Dle logiky hegemonických a koloniálních diskurzů, tak měli domorodci děkovat za to, že je jejich kultura romantizována a že jsou zařazeni do diskurzu povoleného indiána. V němž jsou sice symbolicky obsaženy jejich požadavky, ale v praktické rovině na nich nezáleží (Verazaín & Maceda, 2020).

Ve světle kritiky neoliberálního multikulturalismu, pod který spadá i koncept „indio permitido“, pronesl své výhrady v článku *Does Multiculturalism Menace? Governance, Cultural Rights and the Politics of Identity in Guatemala* Charles R. Hale. (Hale, 2002). Jak autor uvádí, zastánci tohoto konceptu vycházejí z logiky uznání. Z toho plynou konkrétní legislativní kroky, jako jazykové a vzdělávací reformy, antidiskriminační legislativa apod. Tyto politiky však mají jasně definované hranice. Jinými slovy, diskurz neoliberálního multikulturalismu definuje jazyk sporu a určuje, která práva jsou legitimní. Hale tuto kritiku uzavírá označením multikulturalismu za diskurz mestizaje pro nové tisíciletí (Hale, 2002, s. 490–491).

Jako součást kulturního projektu neoliberalismu, tak multikulturní politika cílila na fragmentaci společnosti do více identit. Tímto způsobem měl být oslaben, nebo dokonce zničen monopol národního státu (Sorj, 2007, s. 130).

2.7 Diskurz dvou Bolívií

Po volbách v roce 1997 skončila dominance historických stran jako MNR a MIR (Movimiento de Izquierda Revolucionaria). Politická scéna byla extrémně roztržštěna, proto došlo k vytvoření tzv. megakoalice, která byla složena z většiny politických stran. Ty se zavázaly k jednání s cílem nalezení nového prezidenta. Díky tomu se

³⁶ Slavoj Žižek doplňuje kritiku multikulturalismu svým osobitým stylem, kdy ho označuje jako sebereferenční, resp. popíranou formu rasismu. „*Rasismus s odstupem: „respektuje“ identitu Druhého, chápe jej jako uzavřené „autentické“ společenství, vůči němuž si on, multikulturalista, udržuje odstup umožněný jeho privilegovaným univerzálním postavením (...) multikulturalistický respekt ke specifičnosti Jiného je právě způsobem, jak potvrdit svou nadřazenost.*“ (Žižek, 1998, s. 172).

k moci dostal bývalý diktátor Hugo Banzer. Tím skončilo relativní otevření režimu předchozího volebního období. Novinkou těchto voleb bylo ale také to, že se jedním ze zvolených poslanců stal vůdce pěstitelů koky Evo Morales (Teves, 2015, s. 52).

Hugo Banzer během svého druhého prezidentství nastavil diskurz dvou Bolívií, které proti sobě staví civilizaci a barbarství.

„Stará Bolívie se vytrácí, ale brání se a v posledních křečích blokuje: Povstalecká Bolívie, barikád a partyzánů, přímých akcí a násilí, přátel a nepřátel, všeho nebo ničeho. Rodí se druhá Bolívie: komunální Bolívie, s místními pravomocemi, s participativním plánováním, která vede dialog, dosahuje dohod a určuje priority investic, Bolívie, která pracuje, účastní se, vede dialog, pozitivní Bolívie“ (Banzer in Makaran & López, 2018, s. 83).

Při užití našich analytických nástrojů je v této citaci jasně patrné rozdělení na „**my vs. oni**“. Tedy Bolívie stará, která je vykreslena jako zpátečnická s konfrontačním přístupem k politice a **společnosti**. Oproti ní stojí moderní země, v rámci ní se různé subjekty dokáží domluvit a spolupracovat. Diskurzivní nástroje reprezentující **zařazení** a **osobní vs. neosobní** prvek splývají v jeden diskurz. Stará „povstalecká“ Bolívie je násilná a neosobní, tedy blokující a odmítavá vůči změnám. Nová, resp. Druhá Bolívie klade důraz na dialog a v rámci osobního zařazení je aktivní tvůrce svého osudu. Kritika indiánských protestů³⁷ byla snahou o marginalizaci, resp. delegitimizaci hlasu domorodých komunit.

V srpnu 2002 se k moci vrátil Sánchez de Lozada. (De Munter & Salman, 2009) upozorňují na to, že v těchto volbách výrazněji uspěli i kandidáti zastupující indigenistické zájmy. Morales a Quispe obdrželi 21, resp. 6 procent hlasů. Navzdory překvapivému volebnímu úspěchu Moralese, se však koalice tradičních stran rozhodla indiánského kandidáta nechat mimo hru. V této době se proto kritika politiků postupně začala odvolávat na domorodé modely dobrých vůdců. Jinými slovy, na scéně se objevil diskurz odvolávající se na hodnoty vycházející z domorodé tradice. Jednalo se o postuláty, jako např. reciprocita, rotace pozic a vážnost. O politicích začalo běžně

³⁷ Např. v dubnu 2001 pěstitelé koky v Chapare blokovali hlavní silnici, která spojovala Cochabambu a Santa Cruz. Při střetech s policií zemřeli dva lidé. Banzer sice vyjádřil lítost nad úmrtím, zároveň ale prohlásil, že policie zabrání vypuknutí anarchie. Navzdory výzvam MNR a pěstitelů koky odmítl rezignovat na svůj úřad a prohlásil, že dokončí svůj prezidentský mandát.

mluvit jako o *mank'agastech*, tedy parazitech nebo těch, kteří „vyžírají veřejné zdroje“ (De Munter & Salman, 2009, s. 441–442).

V roce 2003 zažila Bolívie sociální a politické otřesy. V únoru téhož roku vláda Gonzala Sáncheze de Lozady potlačila lidové nepokoje³⁸ ve městech El Alto a La Paz. Vzpouza byla zapříčiněna vládními plány o zavedení daně z příjmů, kterou prosazoval Mezinárodní měnový fond. Další velký otřes byl spojen s masovou mobilizací, která vznikla jako protest proti plánům vlády privatizovat zdroje uhlovodíků, resp. vyvážet je do zahraničí. Jednalo se o tzv. plynovou válku (Vargas, 2004, s. 84).

Plyn měl být transportován přes chilský přístav, což vyvolalo u velké části veřejnosti nacionalistické vášně a velké nepřátelství vůči Chile.³⁹ V důsledku toho se v zemi obnovily protestní mobilizace a demonstranti vnesli vůči státu své požadavky. Mezi ně patřil apel na svolání referenda s cílem ovlivnit státní politiku těžby, resp. vývozu plynu do USA a Mexika. Dále bylo požadováno ukončení likvidace koky a násilných represí ze strany státu. Důležitý byl apel na svolání ústavodárného shromáždění. Prezident Sánchez de Lozada však odmítl a rozhodl se na tyto mobilizace reagovat starými metodami, tedy násilím a represí (González Ortega, 2017, s. 81–82).

Jak upozorňují (Makaran & López, 2018) diskurz neoliberalních intelektuálů na jedné straně uznával kulturní rozmanitost bolivijské společnosti, na stranu druhou však

³⁸ Lidové povstání se konalo také v dubnu 2000 v reakci na pokus o privatizaci vodních zdrojů, tzv. válka o vodu. Konalo se ve městě Cochachamba, kdy tamní obyvatelé požadovali zrušení smlouvy s *Aguas el Tunari*, tedy se soukromým konsorciem, které spadalo pod americkou nadnárodní společnost Bechtel. Došlo k dobití úřadů lokální samosprávy, kde místní shromáždění nahradilo parlament a koordinační rada moc výkonnou. Současně s tím docházelo k blokádám komunikací, které nařídil výkonný tajemník nezávislé odborové organizace CSUTCB, Felipe Quispe. K těmto blokádám se připojili i pěstitelé koky Eva Morales. K boji rolníků se později přidaly i další domorodé sektory, a také dělníci v dopravě, majitelé obchodů apod. Jak dále upozorňuje Makaran (2007), díky těmto bojům došlo k etnickému spojenectví. I když každý sektor měl své vlastní požadavky, v zásadě se všichni ztotožňovali s domorodým obyvatelstvem, které bojovalo s kreolským národním státem. Odpor vyvolaný konkrétní událostí, tedy pokusem o privatizaci vodních zdrojů, vyústil v obecný protest proti diskriminačním mocenským vztahům. V září 2000 nastala druhá fáze války o vodu. Do návrhu vodního zákona byla zařazena i privatizace pramenů a řek, které spravovali domorodci. Začaly nové blokády komunikací, které trvaly téměř měsíc. Situace se dostala až tak daleko, že ve městě La Paz nebyl dostatek potravin. Na začátku října byly nakonec zahájeny rozhovory mezi vládou a protestujícími. V dohodě s vládou se aktivistům podařilo prosadit mj. i definitivní zrušení zákona o vodě (Makaran, 2007, s. 303–305).

³⁹ V roce 1879 začala tzv. Tichomořská válka, tedy válka mezi Bolívií a Peru proti Chile. Chileané odmítli platit daně za vyváženou sůl. Bolívie se spoléhala na Peru, s nímž uzavřela smlouvu o obranném spojenectví, ale Chile mělo vojenskou převahu. Po vítězné válce Chile získalo Peruánské území Tarapaca a Bolívie ztratila své pobřeží, resp. přístup do Tichého oceánu. Smlouva o míru byla podepsána až v roce 1904 (teleSUR – JGN, 2023).

odsoudili pouliční protesty sociálních hnutí. I nadále tak pokračoval diskurz dvou Bolívií, kdy jedna blokuje a uplatňuje davové násilí, oproti druhé, která je připravena k dialogu. Byl vytvořen narativ o střetu individuálních práv oproti domorodé kolektivní vzpouře (Makaran & López, 2018, s. 83).

Protesty však nakonec vedly ke svržení Sáncheze de Lozady a jeho nahrazení Carlosem Mesou.⁴⁰ Ten prosazoval umírněný diskurz kulturně mestického národa se silnou aymarsko-kečuánskou složkou. Apeloval na to, aby si lidé uvědomili, že jsou mestici a domorodci, aby studovali, poznávali svoji historii a vyhnuli se extrémům. Tvrdil, že kulturní mestizaje již dosáhlo všech úrovní. Proto mělo na řadu přijít upevnění sociální rovnosti, konec nadřazenosti a podřizenosti. (Mesa in Mariaca, 2016).

„Koloniální svět, navzdory dominujícím a ovládaným, vytvořil smíšenou realitu propletených poselství, splynulých mytologií, nového a obohaceného náboženství. Nebe biblických spisů a řecko-latinského světa se zalidnilo měsíci, slunci a hvězdami And, mořskými pannami a opicemi, maskami a groteskami, které představovaly druhé tělo, to andské (...) Je zřejmé, že toto kulturní míšení dosáhlo všech úrovní, a proto žijí bývalí šéfové společně s dříve utlačovanými, míšení znamenalo, že všichni Bolivijci žijí ve stejném kontextu. Bývalí páni si však zachovávají některé rysy tohoto kolonialismu nad kolonizovanými, ty rysy, díky nimž vidíme klasifikaci platnou i v 21. století. Je důležité upevnit sociální rovnost, odložit fantazie o nadřazenosti či podřazenosti, uvědomit si jednou provždy, že všichni jsme Bolivijci a Bolivijky.“ (Mesa in Mariaca, 2016).

Tato citace obsahuje několik diskurzivních strategií. V rámci analytického nástroje „**my vs. oni**“ je dobře patrné antagonistické postavení nás – tedy Bolivijců a Bolivijek, kteří sdílejí společnou historii. Jako „oni“ jsou identifikováni dřívější utlačovatelé i nynější šéfové, kteří si uchovávají hierarchické postavení. (I když to jsou také

⁴⁰ Luis Tapia (2001), nazval tyto události jako porážku dominantního ekonomicko-politického bloku. Ten zahrnoval pozemkovou oligarchii, korporátní politická jádra a politické strany. Tento proces měl však postupnou trajektorii. Dominantní blok nejprve čelil odporu proti svým strategiím rozšiřování modelu transnacionalizace ekonomiky, lidový odpor však vládní projekt fiskální reformy omezil. Válku o vodu a plynovou válku, která omezila strategii rozšiřování těžby uhlovodíkových zdrojů, označuje za první velkou porážku dominantního bloku. Druhým momentem velké porážky byly prezidentské volby v roce 2005. V těch dominantní blok zažil volební neúspěch a odstavení od moci výkonné (Tapia, 2001, s. 101–103)

Bolivijci). V citaci je také dobře identifikovatelný nástroj **zařazení** a **kauzalita**. V rámci **zařazení** je koloniální svět definován jako tavící kotelnice, kde se prolínaly různé reality, poselství a náboženské představy. „*Je zřejmé, že toto kulturní míšení dosáhlo všech úrovní...*“, tedy kauzální proces, který ovlivnil všechny úrovně společnosti tak, že všichni Bolivijci žijí ve stejném kontextu. Diskurzivní strategie **zařazení** tedy spočívá k začlenění prvků do nového kontextu. Tavící kotelnice koloniálního světa, který obsahoval různé reality a náboženské představy dosáhl všech úrovní společnosti. Jinými slovy, všichni Bolivijci jsou produktem stejného kontextu a žijí v něm. Tímto Mesa zdůrazňuje to, že všichni obyvatelé země jsou součástí stejné kultury. **Osobní** prvek tohoto diskurzu zdůrazňuje to, že je třeba „...*odložit fantazie o nadřazenosti či podřazenosti, uvědomit si jednou provždy, že všichni jsme Bolivijci a Bolivijky*“. **Neosobní** složka odkazuje na historická a sociální rezidua, která ovlivňují bolivijskou společnost i v 21. století.

3 PREZIDENTSKÉ VOLBY 2005 – ZMĚNA DOSAVADNÍHO DISKURZU

Jak je zmíněno výše, plynová válka byla posledním hřebíčkem do rakve starému konzervativně-oligarchickému režimu. Základní požadavky týkající se plynové války však byly nadále požadovány i při vlně protestů v roce 2005. Tisíce rolníků, dělníků, pěstitelů koky a příslušníků střední třídy se znovu postavili tradičnímu republikánskému státu. Nejnaléhavějším požadavkem bylo vytvoření nového společensko-politického paktu mezi občany a státem. K tomuto účelu mělo vzniknout konsensuální ústavodárné shromáždění, jako základ pro vytvoření nové ústavy (González Ortega, 2017, s. 83–84).

Prezidentské volby zafungovaly jako katalyzátor pro uvolnění nahromaděné energie, která provázela výše zmíněné cykly kolektivních akcí. Volby se konaly 18. prosince 2005.⁴¹ Vítězem se stal Juan Evo Morales Ayma, který získal nadpoloviční většinu hlasů. Porazil svého hlavního rivala, kterým byl bývalý prezident Jorge Quiroga z uskupení Poder – Democrático – Social (PODEMOS). Evo Morales se tak 22. ledna 2006 stal prvním domorodým prezidentem země. Jak upozorňuje Gaja Makaran (2007), vzestup Moralese a MAS bylo logickým důsledkem dosavadní aktivity domorodého hnutí, které se v posledních letech stalo jedním z nejvlivnějších aktérů bolivijské politické scény (Makaran, 2007, s. 298).

Zájmy domorodého obyvatelstva a venkova se tak dostaly do popředí národního programu. V tomto novém scénáři získala strana významnou pozici, a to především díky jejímu politickému usazení na venkově a v Tierras Altas.⁴² Intenzivní sociální a politická mobilizace domorodých sektorů se projevila i ve významném nárůstu volební účasti. Mobilizace lidových sektorů, která předcházela vzniku vlády MAS, provázela také první roky jejího vládnutí (Freidenberg, 2016, s. 452).

41 Evo Morales kandidující za MAS v těchto volbách obdržel 1 544 374 platných hlasů, tedy 53,740 %. Jorge Quiroga získal 821 745 platných hlasů, resp. 28,594 % (Elecciones Presidenciales, 2005).

42 Obecně se v Bolívii za "Tierras Altas" neboli andské území považuje oblast, které fyzicky dominuje pohorí Andy. V podstatě se jedná o západní oblast země, která se sama o sobě skládá z eko regionu Altiplano. Oblast se vyznačuje velkou rozmanitostí ekologických úrovní a podnebných pásem. Představuje 37 % území státu, ale žije v ní 72 % bolivijské populace (městské i venkovské) (Colque, 2009, s. 21).

3.1 První volební období

Dne 22. ledna 2006 se Evo Morales ujal úřadu prezidenta Bolivijské republiky. V Kongresu pronesl inaugurační projev, v němž představil nově vznikající diskurz. Ten byl založen na uznání domorodých národů, které byly prohlášeny za historické subjekty a vlastníky přírodních zdrojů.

„Jsme jistě povinni velmi připomínat domorodé hnutí, situaci v koloniální éře, v republikánské éře a v éře neoliberalismu (...) Tyto národy byly historicky marginalizovány, ponižovány, nenáviděny opovrhovány a odsouzeny k zániku. To je naše historie; tyto národy nikdy nebyly uznány jako lidské bytosti, přestože jsou absolutními vlastníky této vznešené země, jejich přírodních zdrojů (...) Chci vám říci, aby mezinárodní tisk věděl, že prvním Aymarům a Kečuáncům, kteří se naučili číst a psát, byly vydloubnuty oči a useknuty ruce (...) nyní hledáme způsob, jak tento historický problém vyřešit, ne pomstou, nejsme uraženi“ (Morales, 2006a).

V úvodu svého projevu se Morales jednoznačně přihlásil k domorodým národům, u kterých připomněl historii útlaku ponížení. **Zařadil** tak konkrétní sociální aktéry do svého diskurzu a přihlásil se k nim. Tyto subjekty jsou vzhledem k historickým zkušenostem prozatím zmíněni jako **pasivní**, resp. **neosobní** účastníci děje. Prostřednictvím analytického nástroje „**my vs. oni**“ můžeme identifikovat pozici domorodců v tomto diskurzu. Morales jim přisuzuje roli marginalizovaných národů a obětí. Křivdu na nich páchaly vlády jak v koloniální, tak v republikánské i neoliberální éře. Tento diskurz tedy apeluje na uznání historického utrpení domorodých národů, zároveň volá po řešení tohoto problému. To by nemělo být založeno na pomstě, ale na spravedlnosti.

„Od odporu trvajících 500 let až po převzetí moci na 500 let domorodým obyvatelstvem, pracujícími, všemi sektory, abychom skoncovali s touto nespravedlností. Zdůrazňuji, že je třeba skoncovat s nerovností, diskriminací a útlakem původního obyvatelstva, kdy "jsme byli podrobeni jako Aymaras, Quechuas, Guarani "“ (Morales, 2006a).

Morales vyzdvihuje kampaně 500 let domorodého odporu původních obyvatel Amerik. Dochází k **rekontextualizaci** minulých bojů v přítomnost. Míra **abstrakce** je

zde tedy na vyšším stupni. Důležitým činitelem se stává čas. **Kauzalita** je přítomna v časovém spojení mezi pěti sty lety domorodého odporu a potřebě domorodé moci na dalších 500 let. Starý cyklus bojů se uzavírá a nastává cyklus nový,⁴³ kdy otěže odporu přebírá domorodé hnutí. Jinými slovy, příčinný vztah spočívá v tom, že odpor domorodých komunit byl dlouhodobý. Původní obyvatelé bojovali proti diskriminaci kontinuálně. Tento boj pak vedl k budoucímu převzetí moci domorodým obyvatelstvem. Dle nástroje „**my vs. oni**“ lze identifikovat dvě skupiny. **My** – domorodé obyvatelstvo a pracující, kteří stojí proti strukturám moci, které byly zodpovědní za jejich diskriminaci. Je zde také jasně patrná **aktivní** role subjektu. „*Od odporu trvajících 500 let až po převzetí moci na 500 let domorodým obyvatelstvem...*“. Původní obyvatelstvo se tedy má chopit vlády a konečně skoncovat s nespravedlností a útlakem.

„Jsme jistě povinni velmi připomínat domorodé hnutí, situaci v koloniální éře, v éře republikánské a v éře neoliberalismu (...) Domorodé národy – které tvoří většinu bolivijské populace – pro mezinárodní tisk, pro hosty, aby věděli: podle posledního sčítání lidu z roku 2001 tvoří 62,2 % obyvatelstva Aymara, Quechua, Mojeño, Chipaya, Mulato a Guaraní. Historicky byly tyto národy marginalizovány, ponižovány, nenáviděny, opovrhovány, odsouzeny k zániku. To je naše historie; tyto národy nebyly nikdy uznány jako lidské bytosti, přestože jsou absolutními vlastníky této vznešené země a jejich přírodních zdrojů.“ (Morales, 2006a).

Na výše zmíněné časové ose „obnovuje paměť“ pro ilustraci dlouhodobého utrpení domorodého hnutí, které se line od koloniálního přes republikánské až po neoliberální období. Dále upozornil na paradox, že ačkoliv podle sčítání lidu tyto obyvatelé země tvoří její většinu, historicky docházelo k jejich marginalizaci. Následně se přiřadil k domorodému „**my**“, prostřednictvím přihlášení k „naší historii“.

V tomto kontextu můžeme pozorovat také **kauzalitu**. Morales upozorňuje na dlouhodobou marginalizaci domorodých národů. Ta je v tomto kontextu prezentována

43 Tato představa „nového času“ a potřebě převzetí otěže vládnutí se objevila již např. v povstání v Jésus de Machana v roce 1795. Vůdce obce prohlásil: „Už je jiná doba, a že se musí změnit cacique, jeho sekundant i kněz a že je třeba dosadit ty, které chce prostý lid.“ (Thomson, 2006, s. 24).

jako příčina jejich současné situace v Bolívii. Jinými slovy, dlouhodobé opomíjení domorodých národů determinuje jejich současné sociální postavení.

O den dříve před svým inauguračním projevem vystoupil Evo Morales v Tiahuanacu.⁴⁴ „Říkal jsem vám, sestry a bratři z provincií departementu La Paz, z departementů Bolívie, ze zemí Latinské Ameriky a z celého světa, že dnes začíná nový rok pro původní (*originario*) národy světa, nový život, v němž usilujeme o rovnost a spravedlnost, nová éra, nové tisíciletí pro všechny národy světa, odtud z Tiahuanacu, odtud z La Pazu v Bolívii.“ (Morales, 2006b).

Podstatným jménem *originario* (původní), došlo k **zařazení** sociálního aktéra do textu, resp. projevu. Tím identifikoval konkrétní sociální skupinu. Přiřadil ji také **aktivní**, resp. **osobní** roli, když zmínil, že začíná nová éra, ve které budou usilovat o rovnost a spravedlnost.

„...*tento závazek bránit Bolívijce, bránit původní domorodé obyvatelstvo (...) pro všechny Bolívijce, pro všechny Latinoameričany, potřebujeme sílu lidu, abychom ohmuli ruku impéria. Ale chci vám také říct, s velkou úctou k našim rodným autoritám, k našim organizacím, k našim amautům, aby mě kontrolovali, jestli nemůžu jít dopředu, tlačte mě, sestry a bratři*“ (Morales, 2006b).

Potenciál k přeměně reality zde ilustruje na spojení hnutí původních obyvatel a mobilizace ostatních sektorů společnosti. Je zde jasně zmíněn nepřítel „impérium“, tedy **abstraktní** označení. **Kauzalita** je přítomna v apelu na sílu, aby mohlo být impérium oslabeno. Důležité je zde **osobní** zařazení, kdy Morales oslovuje domorodé obyvatelstvo zájmeny „...*sestry a bratři*“. To naznačuje nejen osobní spojení s domorodci, ale také to, že jim Morales propůjčuje **aktivní** roli. V rámci **zařazení** je tedy domorodé obyvatelstvo prezentováno jako klíčový aktér změn. Apel na to: „...*aby mě kontrolovali, jestli nemůžu jít dopředu, tlačte mě...*“ prezentuje, že

44 „Morales obdržel kulturní symboly a uznání původních obyvatel země při třech oddělených, ale souvisejících oslavách, z nichž první byla dvoudenní politicko-náboženská ceremonie v Tiwanaku, nejvýznamnějším předínckém archeologickém nalezišti v Bolívii. Den před oficiální investiturou podstoupil důležitý duchovní a náboženský rituál, při němž mu mallkus, doslova "kondoři", předali velitelskou hůl a různé obřadní investitury. Své rozhodnutí uspořádat tento obřad v Tiwanaku a nechat se korunovat Apu Mallku (Nejvyšším vůdcem) přijal proto, aby poděkoval Pachamamě ("matce Zemi", doslova "naši matce v časoprostoru"), které před prezidentskou kampaní obětoval. Na znamení úcty ke kultuře svých předků kráčel Morales bosý, oděný v čepici (*chucu*) a ponču (*manta*) uprostřed kouře vonných bylinných kadidel a obětních plodů *lam*“ (Henry & Holton, n. d.).

domorodé obyvatelstvo je poprvé v dějinách Bolívie vnímáno jako aktivní subjekt při formování politiky vlády.

„Děkuji vám, sestry a bratři; tento boj se nezastaví, tento boj nekončí, ve světě vládnou bohatí nebo chudí. Máme povinnost a úkol vytvářet povědomí po celém světě, aby národní většina, chudí světa, vedli svou zemi ke změně ekonomické situace své země, a odtud budeme prosazovat, že my chudí máme také právo vládnout sami sobě, a v Bolívii mají domorodé národy také právo být prezidenty (...) Proto, sestry a bratři, díky vašemu hlasu jsme poprvé v bolivijské historii, Aymara, Quechua, Mojeño, prezidenty, nejen Evo je prezidentem, sestry a bratři“ (Morales, 2006b).

V závěru projevu v Tiahuanacu jsou již sociální aktéři jasně definováni, resp. **zařazeni**. Chudé a domorodé národy jsou Moralesem označeny jako protagonisté změny. Dokonce mají právo vládnout. „...v Bolívii mají domorodé národy také právo být prezidenty“. Objevuje se zde také zřetelná dichotomie „**my vs. oni**“, resp. chudí vs. bohatí. Chudým a domorodým národům byla také přisouzena **aktivní** role. Sociální účastník je tedy vyobrazen v **osobním** módu. Poslední věta odkazuje na to, že Morales nebude u moci sám, ale bude vládnout se všemi. „Proto, sestry a bratři, díky vašemu hlasu jsme poprvé v bolivijské historii, Aymara, Quechua, Mojeño, prezidenty, nejen Evo je prezidentem, sestry a bratři.“ Morales tedy podtrhuje důležitost změn a práv domorodých národů. Jejich účast je klíčová na budoucím vývoji země.

Estermann (2009) upozorňuje na to, že tento postoj je definován andskou vztahovou identitou, která předurčuje člověka do té míry, do jaké je součástí společenství. „Andský člověk pak "definuje" svou "identitu" (...) ve "vztazích" a skrze ně; sám o sobě je chakanou, mostem či "uzlem" mnohočetných spojení a vztahů" (Estermann, 2006, s. 219).

Evo Morales tedy využil tento kulturní potenciál k tomu, aby se přihlásil k 500 let trvajícímu boji domorodého hnutí proti útlaku. Politický mechanismus, který zúročí zkušenosti tohoto boje a dovede ho do vítězného konce, bude: „...*politický nástroj lidu, politický nástroj osvobození, politický nástroj hledání rovnosti, spravedlnosti, politický nástroj jako Hnutí k socialismu, které usiluje o život v míru se sociální spravedlností, tato takzvaná jednota v rozmanitosti*“ (Morales, 2006a).

Úroveň **abstrakce** zde prochází transformací. Z vyšší úrovně zobrazené v pěti stech letech boje ke konkrétnímu nástroji, který bude tento boj reprezentovat v současnosti. Abstrakce se tedy zmenšuje a dochází ke konkrétnímu vyjádření, které je zhmotněno v politické straně MAS. **Kauzalita** je zde již jasně přítomna ve spojení obou fenoménů, tedy historický boj a boj současný.

V inauguračních textech z roku 2006 je zřetelná diskurzivní strategie, která užívá dichotomii „**my vs. oni**“. Morales používá různá vyjádření ke zvýraznění polarizace mezi „**my**“ (marginalizované národy, domorodci, chudí) a „**oni**“ (bohatí, elity, impérium). Je v nich také patrná **historická kauzalita**. Morales odkazuje na minulost, kdy za posledních 500 let docházelo k utlačování domorodých národů. Tento časový úsek staví do současného kontextu boje za jejich osvobození. Tím dochází k legitimizaci jeho vlády. V rámci **rekontextualizace** dochází i vlastnímu **zařazení** do pomyslné linie osvoboditelů domorodých národů, kdy se Morales přihlásil k 500 let trvajícím boji za osvobození. K tomu mu pomohl politický nástroj lidu, tedy strana MAS.

Prezident Evo Morales byl půl druhého roku u moci, když ve městě Puerto Suárez, které leží blízko hranic s Brazílií, slavil uzavření hospodářské dohody s indickou společností Jintal. Ta získala 50 % největšího dolu na železnou rudu v zemi. Při té příležitosti poskytl rozhovor pro deník *Clarín*, který vedl Hinde Pameraniec a Pablo Stefanoni (2007).

„Ještě nedávno jste řekl, že elity nemohou vystát domorodého prezidenta. Myslíte, že po roce a půl začaly tuto myšlenku akceptovat? - Loni si řekly "ubohý indián, ať si užije tři čtyři měsíce, pak ho vyženeme". Ale uplynulo půl roku, uplynul rok, a co říkají teď? "Myslím, že tento Indián tu zůstane dlouho, a proto je třeba něco udělat“ (Pameraniec & Stefanoni, 2007).

Morales v tomto odstavci užívá diskurzivní nástroj rozdělení „**my vs. oni**“, kdy vytváří kontrast mezi „námi“ a „nimi“. Tedy domorodý prezident vs. elity. Tento nástroj mu pomáhá zdůraznit sociální, resp. kulturní rozdíly na straně jedné. Na straně druhé se staví proti „starým pořádkům“ a jeho představitelům. Morales se také diskurzivně **zařazuje** do specifické kategorie, kdy používá termín „...*tento Indián*“.

„Být prezidentem se ukázalo být obtížnější, než jste si představoval? - Tady se řídíme horizontálně. Naštěstí tu nejsou žádné osobní ambice. Na schůzkách vždy žádám ministry, aby mi řekli, v čem se mýlím. Tato vláda skoncovala s využíváním státu ke krádežím, s "firemními nemocnicemi", zatímco Bolivijci neměli na zdravotní péči nárok. Už neexistují žádné bílko šeky pro oligarchické skupiny. A těmto skupinám se to nebude líbit. Největším nepřítelem Bolivijců je korupce a za druhé neoliberální model. Někteří lidé nám říkají, že "Evo nevládne pro všechny", ale my nemůžeme vládnout pro zkorumpované a se zkorumpovanými. Jsem prezidentem všech Bolivijců, ale musím se věnovat problémům historicky opuštěných, těm, kteří byli v republikánském životě očerňováni, rolníkům a domorodcům. Následky 500. let nebo posledních 20. let neoliberálního modelu nelze napravit za dva roky“ (Pameraniec & Stefanoni, 2007).

V této citaci je opět patrný diskurzivní nástroj „**my vs. oni**“. Morales zde zdůrazňuje horizontální strukturu vládnutí: *„Tady se řídíme horizontálně.“* Odlišuje se tím od „nich“, tedy od minulých vzorců vládnutí, které dle něj představovaly tradiční politické struktury. Nyní je vláda MAS vládou sociálních hnutí a to za pomoci participativní demokracie. Prostřednictvím diskurzivního nástroje **zařazení** autor zdůrazňuje roli prezidenta pro všechny. *„Jsem prezidentem všech Bolivijců...“*. Zdůrazňuje však specifickou péči o rolníky a domorodce.

Amazonské město Chimoré v Cochabambě se v říjnu roku 2007 stalo dějištěm světového setkání delegátů původních národů. Pod heslem *Por la Victoria Histórica de los Pueblos Indígenas del Mundo*⁴⁵ byla oslavována přijatá Deklarace OSN o právech domorodých národů. Se svým projevem zde vystoupil i prezident Evo Morales.

„...po 515 letech útlaku a nadvlády jsme tady a oni nás nedokázali zlikvidovat. Postavili jsme se politice etnocydy, genocydy, kolonizace, ničení a drancování a odolali jsme jí. Vmucování ekonomických systémů, jako je kapitalismus, který se vyznačuje intervencionismem, válkami a sociálně-ekologickými katastrofami, systému, který nadále ohrožuje náš způsob života jako národů (...) v důsledku neoliberální politiky ovládnutí přírody, honby za snadným ziskem, koncentrace kapitálu v několika málo

⁴⁵ Za historické vítězství domorodých obyvatel světa.

rukou a iracionálního využívání přírodních zdrojů je naše Matka Země smrtelně zraněna, zatímco my, původní obyvatelé, jsme nadále vyháněni ze svých území“ (Morales, 2007, s. 16).

I v této citaci Morales používá diskursivní rozdělení prostřednictvím nástroje „**my vs. oni**“. Pomocí zájmena „**my**“ zahrnuje pod společnou skupinu sebe a svou komunitu, tedy původní obyvatele, kteří žijí 515 let pod útlakem. I přesto je „**oni**“ - ti, kteří mají na svědomí politiku etnocydy, kolonizace a drancování „...*nedokázali zlikvidovat*“. V rámci **zařazení** jsou zde původní obyvatelé prezentováni jako oběti kapitalismu, který má za následek sociální a ekologické katastrofy. To ohrožuje jak jejich způsob života, tak i životní prostředí, ve kterém žijí. Morales v prvním volebním období zdůrazňoval svůj závazek k ochraně Matky Země. S tím souviselo omezení těžebních aktivit, resp. jejich částečného znárodnění. Avšak v průběhu času (v druhém volebním období) s narůstajícím tlakem na průmyslový rozvoj a potřebou financování sociálních programů, se tento diskurz začal měnit. To vedlo ke střetům se sektory původních obyvatel, které ho do té doby podporovali.

„Jak přírodní zdroje, tak země a území, které obýváme, jsou naše z historického hlediska, od zrození, právem a navždy, a proto je sebeurčení nad nimi zásadní pro zachování našeho života, vědy, moudrosti, duchovnosti, organizace, medicíny a potravinové suverenity (...) začíná nová éra, jejímž hnacím motorem jsou původní domorodé národy, které dávají světlo době změn, době Pachakuti, v časech kulminace Pátého slunce“ (Morales, 2007, s. 17).

V rámci **zařazení** prezentuje domorodé národy jako hnací sílu nové éry. *Jak přírodní zdroje, tak země a území, které obýváme, jsou naše ...*“. Zdůrazňuje společné vlastnictví a právo na přírodní zdroje. Ve druhém volebním období, jak dále uvidíme, bude mít odlišný postoj. V souvislosti s (nejen) diskursivní konfrontací s částí původního obyvatelstva bude užívat narativ o tom, že přírodní zdroje jsou vlastnictvím všech Bolivijců. Z toho důvodu nemají „pomatené“ a zneužitá skupiny právo prosazovat pouze své partikulární zájmy na úkor rozvoje země a jejich obyvatel.

Vlastnictví naší země je historickým právem, čímž také zdůrazňuje pocit sounáležitosti s původními domorodými národy. **Kauzalita** je přítomna ve větě „...*a proto je sebeurčení nad nimi zásadní pro zachování našeho života*“. Jinými slovy, kontrola

přírodních zdrojů je zásadní pro zachování života domorodých národů. Velmi důležitá je i **symbolická rovina** tohoto fragmentu. „...*původní domorodé národy, které dávají světlo době změn, době Pachakuti, v časech kulminace Pátého slunce.*“ Tím se Morales přímo **zařazuje** k domorodým národům, resp. k jejich andské kosmologii a mytologii. Navíc nová éra bude pod přímým vedením domorodých národů, a to prostřednictvím osoby prezidenta Moralese.

Díky parlamentní většině vládnoucí strany, byl schválen prováděcí zákon k nové ústavě – Constitución Política del Estado (CPE). Ta byla následně ratifikována v referendu.⁴⁶ Nová ústava byla založena na koexistenci mezi liberální republikánskou matricí ztělesněnou v právním státě a původní domorodou a rolnickou formou, která byla zakotvena v mnohonárodnostním státě. Jednalo se o soužití univerzálních a rovnostářských principů na straně jedné a specifických praktikách politického výkonu v komunitě na straně druhé (Zegada Claire, 2017, s. 183).

„Po 500 letech povstání, invaze a permanentního drancování; po 180 letech odporu proti koloniálnímu státu, po 20 letech permanentního boje proti neoliberálnímu modelu, se dnes 7. února 2009, scházíme k historické události, bezprecedentní události, jedinečné pro Bolívii a Latinskou Ameriku, abychom vyhlásili novou politickou ústavu státu (...) Nikdy předtím bolivijský lid nerozhodoval o svém osudu. Od roku 1824, 25 a 26, po založení republiky až do současnosti, bylo přijato nejméně 18 politických ústav bolivijského státu. Sociální hnutí, dělníci, domorodci, vlastenci ve městech nikdy neměli možnost podílet se na těchto úpravách ústav, na reformách, které byly provedeny, pouze oligarchie se trvale podílela na různých reformách a podle svých zájmů“ (Morales, 2009a).

V počátečních odstavcích svého projevu Morales opět využívá vysoké míry **abstrakce**, kdy hovoří o historickém boji bolivijského lidu. **Kauzalita** je přítomna v řetězci boje o nezávislost, na který navazuje boj proti koloniální nadvládě, proti

⁴⁶ Pro schválení návrhu ústavy hlasovalo 2 064 417 občanů, resp. 61,43 %. Proti návrhu bylo 1 296 175 hlasujících, tedy 38, 57 %. Otázka v referendu byla formulována takto: „*Souhlasíte s tím, aby byl schválen text návrhu politické ústavy státu předložený Ústavodárným shromážděním a upravený zvláštní komisí pro dohodu Národního kongresu, který zahrnuje konsensus dosažený v dialogu mezi národní vládou a prefekty a zástupci obcí o autonomii a zahrnuje výsledek konzultace o článku 398, o němž se má rozhodnout v témže referendu, a aby byl vyhlášen a uveden v platnost jako nový základní zákon bolivijského státu?*“ (Referendum Constitucional, 2009).

diktatuře a v poslední řadě zmiňuje boje proti neoliberálnímu modelu. Tyto procesy, tedy 500 let povstání „...*invaze a permanentního drancování...*“ předcházely současnému stavu země. Jako následek těchto historických událostí je zmíněna potřeba změny „...*scházíme k historické události, bezprecedentní události, jedinečné pro Bolívii a Latinskou Ameriku, abychom vyhlásili novou politickou ústavu státu*“. Potřeba zavedení nové ústavy je tedy prezentována jako reakce na dlouhodobé výzvy, které se linou bolivijskou historií. Sociální účastníci, tedy „*Sociální hnutí, dělníci, domorodci, vlastenci ve městech...*“ jsou v těchto odstavcích připomenuti jako **pasivní subjekty**, které v minulosti neměly možnost podílet se na reformách ústav. Morales se tím snažil zdůraznit nedostatek participace zmíněných skupin při formování politických rozhodnutí. Ty ale získají v budoucnu aktivní roli. Na straně druhé kritizuje elity, které při těchto procesech zastávaly dominantní roli.

„V bolivijských dějinách je to domorodé – rolnické hnutí, po tolika letech, sestry a bratři, které začíná nejprve volbou zástupců, pro ústavodárné shromáždění v roce 2006, je to jejich účast na přípravě nové ústavy, inspirované bojem našich předků, v boji našich domorodých bratrů (...) a nemůžeme zapomenout na povstání domorodého hnutí v Bolívii, v čele s Tupac Katari (...) v roce 1825 přišlo založení s osvoboditelem Simónem Bolívarem; a my jsme se zde sešli, abychom zaručili druhou nezávislost, skutečné osvobození bolivijského lidu. (...) Od války v Chacu se zrodil pocit bolivijského vojenského nacionalismu, v jehož čele stál podplukovník Germán Busch (...) Nemůžeme zapomenout na plk. Davida Tora, který poprvé a díky válce v Chacu, díky nacionalismu ozbrojených sil, v roce 1938 znárodnil bolivijskou ropu“ (Morales, 2009a).

V této části projevu Morales stále užívá vysokou míru **abstrakce**. Zdůrazňuje roli domorodých skupin v bolivijských dějinách. Jsou prezentovány jako klíčoví aktéři v boji za svá práva. Odkazuje na historické události, které posilují národní identitu, a zvýrazňuje kontinuitu boje za nezávislost. Přítomna je i symbolika války v Chacu, bolivijského nacionalismu a znárodnění ropy. Tímto způsobem je tvořen abstraktní diskurz, který spojuje minulost a přítomnost. Odkazuje zde na konkrétní sociální aktéry, které zobrazuje v **osobním módu**. Zdůrazňuje hrdinu domorodého boje (Tupac Katari), osvoboditele Bolívie (Simon Bolívar), prvního prezidenta (Andrés de Santa Cruz), až po hrdiny válek devatenáctého století (Germán Busch, David Tora). Tato

kauzální linie měla ukázat to, že současný boj navazuje na historické události a je stále živý. Je třeba zdůraznit také diskurzivní nástroj „**my vs. oni**“, kdy proti sobě staví „...*domorodé – rolnické hnutí, po tolika letech, sestry a bratři...*“ - tedy **my** a elity, které této emancipaci bránily – **oni**. Morales odvoláváním se na historické postavy a symboliku domorodých hnutí dělá z domorodců aktivní subjekty současných politických bojů.

„Sestry a bratři, čelili jsme tolika pomluvám, tolika lžím, tolika ponižením, abychom dosáhli tohoto historického dne, proto vám chci říci, že navzdory těmto protivenstvím, navzdory těmto ponižením jsme dosáhli této bolivijské CPE (...) Díky sociálním hnutím v celé Bolívii, v této nové bolivijské CPE, sestry a bratři, je zaručen historický boj našich předků a nás za obranu života, za obranu spravedlnosti a za obranu suverenity. Ale také, sestry a bratři, něco etického, co bylo obnoveno, je právo, které nám zanechali naši předkové, poprvé jsou v nové bolivijské CPE začleněny ama sua, ama llulla a ama k'ella“ (Morales, 2009a).

Morales v tomto citovaném fragmentu projevu zdůrazňuje historický význam nové Ústavy (CPE). Vyzdvihuje odhodlání obyvatel země, které vedlo k dosažení tohoto historického dne. Diskurzivní strategie „**my vs. oni**“ je přítomna v antagonistickém postavení mezi „námi“ – „*sestry a bratři*“, které vytváří jednotu a **zařazení** do společného boje. „*Sestry a bratři, čelili jsme tolika pomluvám, tolika lžím, tolika ponižením, abychom dosáhli tohoto historického dne...*“. Jako „**oni**“ jsou zde přítomni ti, kteří způsobují pomluvy a ponižení. Morales v rámci **kauzality** upozorňuje na souvislost mezi vyhlášením nové bolivijské ústavy a historickým bojem předků. „...*v této nové bolivijské CPE, sestry a bratři, je zaručen historický boj našich předků a nás za obranu života*“. Důležité je také jeho zařazení domorodých etických konceptů. „...*poprvé jsou v nové bolivijské CPE začleněny ama sua, ama llulla a ama k'ella*“. Začlenění těchto domorodých principů se dá interpretovat jako krok k uznání hodnot domorodého obyvatelstva. To vycházelo z politiky Moralese, která v tomto období prosazovala inkluzivitu domorodého obyvatelstva a ochranu domorodých kultur.

Věta „*Ama Sua, Ama Llulla a Ama Quella*“ je dnes považována za základ andské etiky. Tento kodex, který je připisovaný Inkům, je shrnut do tří základních vět: „nebud'

zloděj", „nebud' lhář" a „nebud' zahálčivý". Jak uvádí (Cerrón, 2001) zdroj této etiky se připisuje andské ústní tradici. Její popularita je udržována dodnes pomocí škol, učebnic encyklopedií apod. (Cerrón, 2011, s. 67).

Figura N° 7
Ama llulla, ama qella y ama sua.

Zdroj: (Rodríguez et al., 2015, s. 95)

Ama llulla (nelži) – lhaní je závažným nedostatkem při výměně informací, resp. nedostatkem reciprocity, jelikož zamlčuje nebo zkresluje přijaté informace a tím narušuje univerzální systém pravdy. Ama sua (nekrást) – zavádí reciprocitu z hlediska vlastnictví. Je to závažný přestupek, který narušuje distribuční spravedlnost, a tím podkopává harmonii ayllu. Ama qella (nebud' líný) – je nedostatkem reciprocity v oblasti práce. Harmonie ayllu je tedy narušena tím, že hodnota odevzdané práce líného jedince neodpovídá poměru úsilí ostatních členů komunity (Rodríguez et al., 2015, s. 94–95).

Jak uvádí (Estermann, 2006) princip koexistence, resp. koherence se v andské filosofii objevuje na všech úrovních. Popisuje především druh vztahu, mezi makro a mikrokosmem. Princip koherence však zasahuje i do dalších oblastí. Souvislost je i mezi kosmickým a lidským, organickým a anorganickým, životem a smrtí, dobrem a zlem apod. Důležité je zmínit to, že tento princip má svoji univerzální platnost a prolíná se tak do všech sfér života a vědy, tedy i v politice (Estermann, 2006, s. 138).

Princip koherence v souvislosti s diskurzem Moralese chápou jako podporu kulturních, resp. filosofických tradic do politického rámce jeho vlády. Tímto způsobem integroval domorodé obyvatele do společnosti.

Co se týče užití dichotomie „**my vs. oni**“, není již tak užívána jako v jeho prvním inauguračním projevu. Sice vytváří hranici mezi „námi“, např. při oslovení publika prostřednictvím podstatných jmen „sestry a bratři“. V tomto kontextu to ale chápou jako důraz na sjednocení národa a apel ke spolupráci všech složek bolivijské společnosti. Tento inaugurační projev tedy zařazuje všechny analytické nástroje, se kterými pracujeme. Od prvního projevu, který pronesl při příležitosti jeho inaugurace, se však mírně liší. I když na jeho počátku užívá **rekontextualizaci** a vyšší míru **abstrakce** a **kauzality**, resp. bohatou historii bojů, na druhou stranu už tolik nezdůrazňuje dichotomii „**my vs. oni**“, a naopak apeluje na zařazení různých sociálních skupin v boji za novou ústavu. V prvním volebním období se Morales celkově více obracel k dichotomii, která prostřednictvím analytického nástroje **my vs. oni**, zdůrazňovala antagonii mezi domorodými skupinami a tradičními elitami. Diskurz zároveň silně podporoval domorodé hnutí, jeho kulturu a hodnoty.

3.2 Diskurzivní role El Alta

Na tomto místě je nutné podrobněji popsat obyvatele El Alta a jejich socio-ekonomickou a historickou genezi. Jak upozorňuje (Lazar, 2008), tzv. alteños jsou připomínkou křehkosti privilegií elit. Nejsou ani asimilováni, ani vyloučeni, ani plně indiánští, bílí, kreolští nebo dokonce mesticové, jsou to tzv. cholos (Lazar, 2008, s. 16). Tito „městští indiáni“ byli hrozbou pro celý koloniální svět. Jak zdůrazňuje (Abercrombie, 1991), tento plebs a předchůdce dnešní lidové, resp. dělnické třídy byl ze španělského pohledu stigmatizován jako zhoubná forma znehodnoceného indiánství (Abercrombie, 1991, s. 114). (Larson, 2005) doplňuje politické hledisko. Z této perspektivy byli cholos označováni jako zdegenerovaná lůza, která byla v kontrastu s „předpolitickým“ ušlechtilým indiánem. Proto tehdejší intelektuálové nasadili anticholské diskurzy, pomocí kterých útočili na mobilizaci městských dělníků a rodící se indiánská sociální hnutí (Larson, 2005, s. 244–245).

Cholos jsou z hlediska kulturních kategorií a ekonomického postavení na pomezí mezi venkovskými rolníky a městskými spotřebiteli. Skutečnost, že mají kontakty na rolníky, kterým vyjadřují sympatie, ovlivnila roli El Alta v moderních politických otřesech. (Plynová válka – 2003 a Válka o vodu – 2004–2005). Domorodci tedy dokázali využít toho, že se městští Aymara-cholos v El Altu rozkročili mezi venkovem a městem (Lazar, 2008, s. 17–19).

Po nástupu Eva Moralese k moci v roce 2005, se El Alto stalo ajmarskou tváří bolivijské politiky sociálních hnutí. (Poupeau, 2010) vidí El Alto jako politickou fikci vycházející ze symbolického významu města v bolivijské politice. Tato fikce živí přízraky z nebezpečnosti obyvatel města pro bohaté městské sektory. Dalším příznakem jsou aktivisté, kteří se přeorientovali z oblasti třídního boje směrem k rehabilitaci domorodých rolnických identit. Proces sociální rehabilitace původních obyvatel, který je reprezentován v nové politické ústavě z roku 2009, se opírá o idealizovanou představu domorodých rolnických komunit. Ta je nejvíce ztělesněna ve vládní imaginaci města El Alta (Poupeau, 2010, s. 429–430).

Uprostřed vojenské přehlídky za účasti ajmarských, kečuánských indiánů a zástupců sociálních hnutí, pronesl Evo Morales dne 6. srpna 2009 projev během oslav 24. výročí založení El Alta. Město označil s odkazem na skutečnost, že bylo epicentrem lidového povstání proti vládě bývalého prezidenta Gonzala Sancheze de Lozada jako „...*příklad a symbol obrany lidu a bolivijského státu*“ (ABI, 2009).

„Vyjadřuji svou nejvyšší úctu a obdiv tomuto městu El Alto, vzpurnému lidu, statečnému lidu, lidu, který bojoval za osvobození a proti útlaku, lidu, který je příkladem a symbolem v obraně lidu, bolivijského státu“ (ABI, 2009).

Pokud na tuto citaci použijeme naše nástroje pro diskurzivní analýzu, dojdeme k následujícím závěrům. Dichotomie „**my vs. oni**“ je patrná ve vytvoření kontrastu mezi „námi“ – lid, který je chválen za svou bojovnost „*Vyjadřuji svou nejvyšší úctu a obdiv tomuto městu El Alto, vzpurnému lidu...*“. Jako „**oni**“ tehdejší bolivijský stát a bývalý prezident. **Zařazení** lze identifikovat v odhodlání a jednotě obyvatel města, v jejich příkladu pro celou zemi „...*lidu, který je příkladem a symbolem v obraně lidu, bolivijského státu.*“. El Alto je symbolem odporu, je spojeno s dlouhodobým bojem

jeho obyvatel. Je zde proto přítomna i **kauzalita** „...lidu, který bojoval za osvobození a proti útlaku“.

3.3 Amazonské nížiny

Jak upozorňuje Iturriaga (2016), Evo Morales byl vnímán jako vůdce, který přetvořil politickou realitu Bolívie, a to především tím, že prosadil přechod k mnohonárodnostnímu státu. Na mezinárodní úrovni si vybudoval uznání, avšak na domácí politické scéně se objevily trhliny. V domácí politice byl nucen ke kompromisům, což oslabilo vztahy se sektory, které ho dostaly k moci (Iturriaga, 2016, s. 99).

Jedním z těchto sektorů byli původní obyvatelé amazonské oblasti (nížiny). Antropoložka z Latinskoamerického institutu Svobodné univerzity v Bernu (Ströbele-Gregor 2011) připomíná to, že pěstitelé koky z kmenů Aymara a Kečua, byli nuceni opustit z důvodů uzavření dolů bolivijskou vysočinu a začali se věnovat zemědělství. Jejich skupinová identita se však lišila od identity domorodých komunit nížiny. Cocaleros byli odborově organizovaní a jejich motivace vycházela z ekonomických zájmů. Oproti tomu indiáni z nížin byli organizovaní na základě domorodých struktur, které vycházejí z diskurzu Pachamamy. Prezident Morales však hájil infrastrukturní projekty, které popíraly indigenistický diskurz části jeho podporovatelů (Romero-Castillo, 2011).⁴⁷

Jak upozorňuje (Lopez, 2010), rozdílné postavení domorodců z nížin a vysočiny vychází již z dob španělské kolonizace. Andské kmeny byly okamžitě kooptovány do evropského hospodářského systému, a to zejména jako pracovní síla v dolech. Aymarské a Kečuánské národy se proto začlenily do ekonomiky. Z pohledu španělských kolonizátorů se byli schopni „civilizovat“ a v tehdejší diskurzu představovali „vznešené indiány“. Domorodci v Andách vycházeli také z respektovaných kultur Inků, Tiwanakatů apod. Proti tomu vzdálené amazonské

⁴⁷ Quispe, bývalý partyzán, který byl spolubojovníkem v boji nynějšího viceprezidenta Álvara Garcíi Linery k tomu dodává: „S velkou úctou jsme viděli jeho tvář, protože jeho tvář je i naší tvář, jeho mírně zahnutý nos je tedy naší ajmarskou rasou, ale bohužel jsme se mylili, byl naším katem“ (Vaca, 2019).

kultury necivilizovaných „divochů“ nedochovaly žádné hmatatelné památky, díky kterým by mohly dokázat svoji důležitost (Lopez, 2010, s. 79–80).

(Greene, 2007) hovoří o tzv. „inckém slotu“ prostřednictvím něj došlo k ideologickému zahrnutí všech národů And pod pojem Inkové. Jinými slovy, došlo k dialektickému a historickému přijetí historickým postav Inků ze strany andských národů, např. Tupac Amara. Nejnovějším příkladem panandského inckého slotu je zvolení Eva Moralese jako prvního andského prezidenta Bolívie. Jak se dále dozvíme při diskurzivní analýze, Morales se při svých inauguračních projevech hojně odvolával na hrdiny andské kultury. Indiány z nížin však popisoval jako zneužitě, nebo pomatené (Greene, 2007, s. 457).

3.4 Napětí mezi domorodým diskurzem a hospodářskou politikou

Zvláštností bolivijské zkušenosti je napětí a rozpory mezi hlubokými diskurzivními změnami na straně jedné, a kontinuitou orientace hospodářských politik na straně druhé. Vláda MAS při svém nástupu a při prosazování progresivních změn vyvolala velká očekávání obyvatelstva. V praxi se však od těchto postulátů vzdalovala, protože potřebovala zdroje příjmů pro financování svých sociálních politik. Tyto zdroje však byly čerpány prostřednictvím extraktivistického hospodářského modelu.⁴⁸ Jeho dopady však zasahovaly do domorodých území, resp. ústavou uznaných práv domorodých obyvatel. Tento rozpor musela nějakým způsobem zmírnit, a proto přišla s novými diskurzivními praktikami.

Na globální úrovni se Evo Morales snažil prezentovat jako radikální obránce životního prostředí a práv přírody. Tento environmentální diskurz ilustruje následující věta, kterou pronesl při příležitosti Dne Matky Země v roce 2009 ve Valném shromáždění OSN „*Země nepatří nám, my patříme Zemi*“ (Morales, 2009b, s. 51).

⁴⁸ Extraktivismus představuje zaměření hospodářské politiky a výrobního procesu na těžbu přírodních zdrojů. Ty se pak nabízejí k prodeji na světových trzích. Jeho podstata je však složitější a souvisí s geopolitickými, ekonomickými a sociálními vztahy, které se formovaly v průběhu historie. Jeho kořeny lze nalézt již v evropské koloniální expanzi, která byla doprovázena drancováním nerostných surovin v Latinské Americe (Vela Almeida, 2020).

Také bolivijská ústava patřila k nejradikálnějším na světě, a to jak v oblasti územní autonomie, tak práv domorodých národů. Ústava obsahuje i domorodé etické zásady,⁴⁹ a také právo domorodého obyvatelstva na předchozí konzultace.

Ekonomické zájmy se však v praxi střetly s právy původních obyvatel a s ochranou životního prostředí. Ve stejné ústavě, která byla schválena v roce 2009 je obsažen i článek 355⁵⁰, který prohlašuje využití přírodních zdrojů za prioritu státu.

Pro ilustraci těchto rozporů použil Rickard Lalander (2014) metaforu svěrací kazajky. Ta představuje napětí na pomezí obhajoby etnických, resp. environmentálních práv na straně jedné. Na straně druhé vyjadřuje extraktivistické kroky bolivijské vlády, díky nimž byla schopna získat potřebné zdroje k financování sociálních reforem. Vláda Bolívie proto musela toto napětí mezi hospodářskou politikou, která byla založena na využívání přírodních zdrojů a ústavně zakotvenými právy původních obyvatel řešit také v diskurzivní rovině (Rickard Lalander, 2014, s. 166).⁵¹

Po druhých vítězných volbách a po schválení nové ústavy proto začala odlišná politická a diskurzivní realita. Politická opozice byla extrémně oslabena a ekonomická elita z velké části kooptována. Konflikt se tak přesunul na heterogenní hnutí, která do té doby podporovala vládu Eva Moralese (Uharte Pozas, 2017, s. 140–141).

Na tomto místě je vhodné připomenout proslov Eva Moralese na tiskové konferenci z prosince 2009 při konferenci OSN o změně klimatu (COP15) v Kodani. Při použití našich analytických nástrojů nám úryvky z tohoto textu pomohou pochopit environmentální diskurz Eva Moralese na mezinárodním jevišti.

49 Článek 8 odst. 1. „*Stát přejímá a prosazuje jako etické a morální zásady pluralitní společnosti: ama qhilla, ama llulla, ama suwa (nebuď líný, nebuď lhář nebo zloděj), suma qamaña (žij dobře), ñandereko (harmonický život), teko kavi (dobrý život), ivi maraei (země bez zla) a qhapaj ñan (ušlechtilá cesta nebo život)*“ (Constitución Política del Estado, 2009, s. 3).

50 Článek 355 odst. 1. „*Prioritou státu je industrializace a komercializace přírodních zdrojů*“ (Constitución Política del Estado, 2009, s. 106–107).

⁵¹ Luis Tapia (2011) v tom dokonce vidí další linii štěpení. Dle něj v zemi tedy existuje kromě klasického štěpení, tedy mezi patrimonialistickou politickou pravicí a MAS i nová linie. A to štěpení v lidovém táboře, kdy je třídní rozdělení stále zastoupeno v parlamentu, ale již ne v občanské společnosti. Politizace etnokulturního rozdělení koloniálních kořenů se od MAS oddělila. Organizační zdroje, jako jsou shromáždění domorodého obyvatelstva, konfederace ayllus a část rolnického a odborového hnutí se dostaly do konfliktu s MAS. MAS tedy zůstala formou socioekonomického a národního rozštěpení (konfrontace národních zájmů s cizí mocí), ale ztratila obsah reprezentace původního obyvatelstva (Tapia, 2011, s. 42–43).

„Přicházím jménem mnohonárodnostního státu. Přicházím jménem bolivijského lidu. Také jménem jeho národů, které historicky bojovaly za život v souladu s přírodou. Proto přicházím bránit Matku Zemi. Přicházím na tento summit hlav států, abych bránil právo Matky Země. Proč bránit právo Matky Země? My, původní obyvatelé, jsme se přesvědčili, že způsoby porušování práv Matky Země nejsou dobré pro život ani pro lidstvo. A proto jsme stanovili další vizi domorodých národů na obranu Matky Země a na záchranu Matky Země. Změna klimatu není v zásadě problémem životního prostředí, technologii nebo financování. Je to problém způsobu našeho života. To je hluboký rozdíl, který máme oproti západnímu modelu. Změna klimatu není příčinou, ale důsledkem. Je to důsledek kapitalistického systému“ (Morales, 2009c, s. 87).

Morales se diskurzivně **zařazuje**, resp. sebe identifikuje pod společné „**my**“ jako mluvčí mnohonárodnostního státu a jeho lidu. Domorodce prezentuje jako pozitivní sílu, kteří žijí v souladu s Matkou Zemí. „...*jménem jeho národů, které historicky bojovaly za život v souladu s přírodou*“. Pozitivní obraz domorodců staví do kontrastu oproti západnímu způsobu života, jehož důsledkem je klimatická změna. Zde tedy reprezentuje dichotomii „**my vs. oni**.“ „**My**“ – domorodí obyvatelé, kteří brání práva Matky země. „**Oni**“ – západní model, který tato práva porušuje. Tedy kapitalismus a neoliberalismus, který reprezentují nadnárodní firmy drancující přírodní zdroje. **Kauzalita** je přítomna v následující větě. „*Změna klimatu není příčinou, ale důsledkem. Je to důsledek kapitalistického systému.*“ Ta odkazuje na vinu „**oni**“, tedy ti, kteří jsou odpovědní za problémy, které postihují „**nás**“. Domorodé obyvatelstvo je tedy prezentováno nejen jako ochránce přírody a jejich práv, ale i jako důležitá součást boje proti změně klimatu.

„Chceme-li zachránit život a lidstvo, nezbyvá nám nic jiného než skoncovat s kapitalistickým systémem. A nechceme nikoho klamat ani ponižovat, pokud je tento termín přesnější, ale země s iracionální industrializací musí uznat, že pokud myslíme na život a lidstvo, je důležité kapitalistický systém změnit. Pocházíme z kultury života a západní model představuje kulturu smrti a na těchto vrcholech musíme určit, zda jsme se životem, nebo se smrtí“ (Morales, 2009c, s. 89).

I zde pokračuje silná diskurzivní dichotomie, resp. až mesiášský narativ o záchraně lidstva. To vede k rozdělení na „naší“ kulturu života, která je vlastní domorodcům a na kulturu smrti, kterou představuje kapitalistický způsob života.

„Podporovat rozmanitost kultur a ekonomik a obnovit ekonomiky, které nejsou závislé na ropě, budovat komunitní socialismus v souladu s Matkou Zemí, který obnoví praxi Vivir Bien původních obyvatel. To jsou některé návrhy na záchranu planety Země“ (Morales, 2009c, s. 91).

Termíny jako Matka Země a Vivir Bien jasně definují Moralesův domorodý diskurz, resp. diskurzivní využití těchto termínů. Tyto návrhy, které by měly přejít v komunitní socialismus, představují **kauzální vývoj**. Komunitní socialismus by měl být logickým důsledkem boje domorodých národů, jejichž hlas představuje Evo Morales.

Koncept Vivir Bien, známý také jako Buen Vivir, čerpá z praktik domorodého obyvatelstva. Dnes může být chápat jako alternativní model rozvoje, který má kořeny v Latinské Americe. Dle internetových stránek bolivijského ministerstva zahraničí tento pojem zahrnuje schopnost života v rovnováze s vesmírem, cykly přírody a se všemi formami existence. Jádrem tohoto konceptu je skutečnost, že nelze žít dobře, pokud žijí ostatní špatně, nebo pokud trpí Matka Země. Obsahuje třináct zásad pro plnohodnotný život⁵² (Ministerio de Relaciones Exteriores, 2016).

⁵² Více informací lze dohledat zde: <https://www.cancilleria.gob.bo/webmre/node/1231>

Figura N° 3
Chakana, la casa

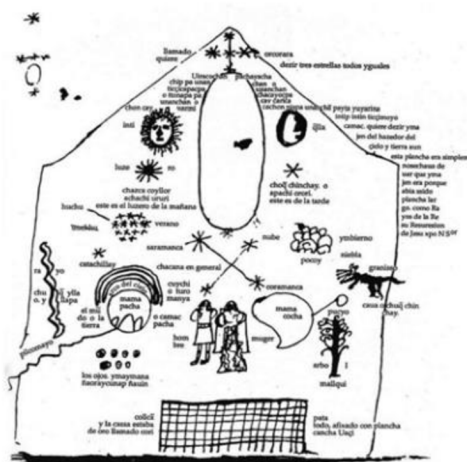
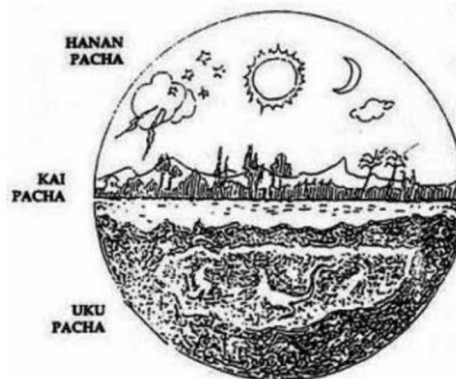

Figura N° 4
El Espacio Andino

Zdroj: (Rodríguez, et al., 2015, 91 –92)

Jak je zobrazeno na obrázku vlevo, v andské filozofii je vesmír chápán jako velký dům (**pacha**). Tento dům patří lidstvu a rodině, člověk je tedy podstatnou součástí vesmíru, jeho středem. Mimo dům/vesmír neexistuje nic. Druhý obrázek znázorňuje andské chápání prostoru. **Alax (Hanan) Pacha**, tedy nebeský svět zobrazuje Boha Stvořitele – Slunce, Měsíc a Paprsek. Slunce jako hlavní božstvo a stvořitel andských národů je známo jako Thunupa.

Aka (Kai) Pacha může znamenat jak svět, tak konkrétní tady a teď, tedy časoprostorovou realitu. Je to tedy Pachamama – Matka Země. Vlídne zemědělské božstvo, které živí a chrání lidské bytosti. Také úrodná země, která domestikovaná lidmi odměňuje lidskou práci a šetrnost k ní jejími plody. Je základem civilizace andských států.

Manqua (Aka) Pacha je mezistupněm mezi dvěma světy **Alax (Hanan) Pacha** a **Aka (Kai) Pacha**. Je místem setkávání protichůdných sil z obou světů. Tato entita představuje jádro stvoření. Tento prostor je světem, kde žijí zlí duchové. Jedním z nich je Had, kterému Ajmarové říkají Katari. Had je stvořitelem pohrom a katastrof, je symbolem divoké přírody v kontrastu s civilizovaným řádem. Je ale také symbolem transformačního kataklyzmatu, který dokáže otrást společenskou organizací (Rodríguez et al., 2015, s. 91 –92).

Ve výše analyzovaných textech se Morales diskurzivně zařazuje jako mluvčí lidu, resp. mnohonárodnostního státu. Prostřednictvím dichotomie „**my vs. oni**“ proti sobě staví domorodé obyvatelstvo, které prezentuje jako subjekt žijící v souladu s přírodou a západní kapitalistický systém. Ten je viníkem klimatické změny. Tím Morales vytváří **kauzalitu**. Cestou k zachování Matky Země je komunitní socialismus a bytí dle principů Vivir Bien.

V následující kapitole, kde se budeme zabývat diskurzivní analýzou druhého volebního období vlády Eva Moralese. Budeme se zabývat rozpory v jeho oficiálním indigenistickém diskurzu a praktickou politikou. Jakým způsobem popíral indigenistický diskurz, který tvořil jeho politický kapitál.

4 PROJEVY EVA MORALESE Z DRUHÉHO VOLEBNÍHO OBDOBÍ

Dne 6. prosince 2009 Evo Morales nejen že obhájil svůj druhý prezidentský mandát, ale také významně navýšil počet získaných hlasů.⁵³ MAS se také podařilo ovládnout obě komory Mnohonárodnostního shromáždění a získat dvoutřetinovou většinu. Při inauguraci zavládl duch symbolické změny. Byla ještě velkolepější a okázalejší než v roce 2006. Morales pronesl několik frází v domorodých jazycích, jako je kečuánština, ajmarština a guaraní. Na slavnostním ceremoniálu byl jmenován duchovním vůdcem národů a byl pozdraven četnými delegáty původních obyvatel kontinentu (Schavelzon, 2012, s. 542).

Stejně jako při začátku svého prvního mandátu vystoupil Morales se svým projevem nejprve v Tiahuanacu.

„Chci vám říci, sestry a bratři, 4 roky. Jak rychle utekly, 4 roky. Vydrželi jsme mnoho agresí. Děkuji sociálním hnutím v Bolívii. Solidaritě všech sociálních hnutí světa. Prezidentům, kteří mě doprovázeli při pokusech o státní převrat ze strany některých prefektů, některých občanských skupin. Tato síla lidu, byla tak důležitá pro prohloubení demokracie v Bolívii (...) A nyní je Bolívie řízena, podřízena, kontrolována bolivijským lidem. Díky participativní a zastupitelské demokracii lidu prostřednictvím referend. (...) Dnes jsem hrdý na to, že to mohu oznámit (...) Podřízenost a nedůstojnost je u konce sestry a bratři. Bolívie už není podřízená ani žebrácká“ (Morales, 2010a, s. 137).

Morales na úvod svého projevu zmínil sociální aktéry, tedy lid, resp. sestry a bratry, bolivijská sociální hnutí, světová sociální hnutí a spřízněné prezidenty. Tím je identifikoval jako důležité subjekty politického procesu a integroval do svého politického narativu. Došlo tedy k diskurzivnímu **zařazení**.

S tím souvisí i zvýraznění role sociálních hnutí a jejich aktivit v demokratickém procesu. Jedná se tedy o protiklad k minulosti, kdy země nebyla řízena lidem, ale byla podřízená jiným zájmům. *„Bolívie je řízena, podřízena, kontrolována bolivijským*

⁵³ Evo Morales obdržel 2 943 209 platných hlasů, resp. 64, 22 % (Elecciones Presidenciales, 2009).

lidem...“. Sociálním aktérům je přiřazena nejen **aktivní**, ale i role **osobní**, jelikož je zde konkrétně zmíněn lid. **Abstrakce** je přítomna ve zmínce o tom, že Bolívie není již „...podřízená a žebrácká“.

„Je to historický boj našich předků. Proto jsem opět zde, u Sluneční brány v Tiahuanacu. Plníme mandát našeho dědečka Tupaj Katariho. Co pronesl v listopadu 1781? Před svým rozčtvrcením řekl: Zemřu, ale vrátím se s miliony. Sestry a bratři, jsou nás už miliony v Bolívii, miliony na celém světě (...) Tady bratře, můj bratře, moc děkuji za toto poselství a přicházím sem, sestry a bratři. K vám, k mému lidu, k sociálním hnutím. Za naši matičku zemi. Dejte mi sílu, moudrost, pokoru, abych mohl sloužit dalších 5 let“ (Morales, 2010a, s. 138).

Morales v této citaci využívá symboliku s odkazem na Tupaj Katariho. Tato historická postava symbolizuje boj za spravedlnost v Bolívii. Tím se snaží posílit legitimitu v očích domorodého obyvatelstva a zdůraznit kontinuitu s historickým bojem. Dochází tedy k diskurzivnímu **zařazení** prezidenta do historického kontextu země. „Zemřu, ale vrátím se s miliony.“ Morales dále využívá tento citát ke spojení miliónů lidí v Bolívii i ve světě za jeho politickým programem. **Kauzalitu** lze spatřit v následujícím úryvku. „Plníme mandát našeho dědečka Tupaj Katariho.“ Historický mandát tedy navazuje na mandát současný a navozuje tak časový (kauzální) vztah mezi minulostí a současností.

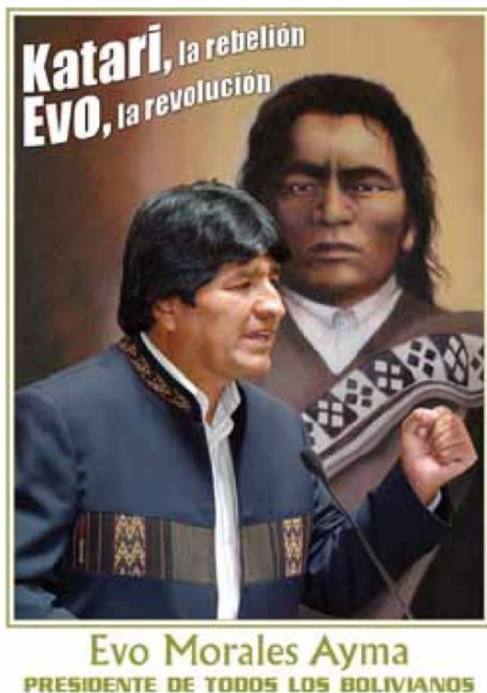
V tomto fragmentu je patrné také nasazení **refundačního diskurzu**, o kterém se zmiňuji v teoretické části práce. Morales klade důraz na spojení minulosti a současnosti, a na ztotožnění se s minulým bojem. Ten je přenesen do současnosti, čímž je objevena nová tradice. Tento diskurz lze dobře ilustrovat na níže uvedeném obrázku. Jak upozorňuje Nicolas a Quisbert (2014), u příležitosti vypuštění první bolivijské družice, která nesla název Túpac Katari, vyrobilo ministerstvo pro komunikaci plakát s podobiznou Katariho a Moralese. Plakát byl upraven tak, aby vedle sebe pózující hlavy měly stejné rysy a navzájem se co nejvíce podobaly (Nicolas & Quisbert, 2014, s. 228). Druhý obrázek je poštovní známka, která byla vydána při příležitosti druhého mandátu Eva Moralese. Prezident je tentokrát situován pod ochranou domorodého hrdiny Túpaca Katariho.

Zdroj: (Makaran & López, 2018, s. 119)

Sinclair Thompson (2012) upozorňuje na to, že žádný dosavadní prezident Bolívie symbolicky nevyužil postavu Katariho, tak jako Evo Morales. Zařadil se do panteonu národních hrdinů a povedlo se mu získat srovnatelný mýtický status. Tato mytizace měla však i jiný dopad, snížila roli širokého lidového hnutí, které dostalo Eva Moralese k moci (Thompson, 2012, s. 132–133).

Následující plakát byl vytvořen hnutím MAS během volební kampaně v roce 2009. Obraz s textem „*Katari, vzpoura/ Evo, revoluce*“ má silný symbolický význam. Pokud na něj aplikujeme naše nástroje pro diskurzivní analýzu, dojdeme k následujícím závěrům. Tento obraz, kde Katari stojí za Moralesem, zatímco on řeční k publiku, symbolizuje jejich splnutí a vytvoření solidarity mezi původními obyvateli Bolívie a příznivci MAS – **zařazení**. Dále pak spolupráci mezi „námi“ – (původní obyvatelé a příznivci MAS). Prostřednictvím diskurzivního nástroje „**my vs. oni**“ je tedy vytvořena solidarita, která zdůrazňuje spojenectví a odhodlání k dalším bojům. V tomto kontextu lze identifikovat také **kauzalitu**, kdy je Katari vnímán jako předchůdce Moralese. To lze chápat také jako historickou kontinuitu v boji za práva původních obyvatel země a také že současný hlas „nás“ je pokračováním dlouhodobých snah o změnu.

Zdroj: (Thompson, 2012, s. 132)

4.1 Zrození mnohonárodnostního státu

Dne 22. 1. 2010 pronesl Morales svůj inaugurační projev také v Mnohonárodnostním zákonodárném shromáždění.

„Víte, bolivijský lid ví, celý svět ví, že před padesáti lety domorodec, rolník neměl ani právo vstoupit na náměstí Plaza Murillo, ani chodit po chodnicích důležitých ulic, v takzvaných starých časech. Doba pokročila, představte si, sestry a bratři, že lid ví, že svět ví, že nyní jsme nejen v Národním kongresu, ale i v paláci, díky svědomí bolivijského lidu“ (Morales, 2010b).

V úvodu tohoto projevu je přítomno **kauzální** zobecnění časového úseku. A to ve větě, kde je zmíněno omezení prostorových a sociálních práv rolníků a domorodců. Historická proměna a inkluze pak nastala s okamžikem vstupu domorodců do Národního kongresu. Jinými slovy, Morales mluví o “...*takzvaných starých časech*“, kdy domorodci ani rolníci nebyli považováni za plnohodnotné členy společnosti. Změna ovšem nastala jejich vstupem do Národního kongresu, a to prostřednictvím vlády Eva Moralese. Došlo tedy k diskurzivnímu **zařazení** domorodých obyvatel do

politického života, a to díky vládě, která na straně jedné pracuje na zajištění práv domorodců, na straně druhé je zapojuje i do rozhodovacích procesů.

„Sestry a bratři, pokud je to výsledek čtyřletého řízení, je nyní na nás, abychom z tohoto okamžiku přešli do budoucnosti (...) nyní máme, sestry a bratři, konsolidovanou demokracii, nejen zastupitelskou, ale participativní a rozhodující, demokracii mnohonárodnostního státu, koloniálního státu, který zemřel, a mnohonárodnostního státu, který se zrodil“ (Morales, 2010b).

Zde je očividné **zařazení** sociálních skupin (sestry a bratři, bolivijský lid) a jejich **aktivní role** při společenských změnách. Podíleli se na osvobození a vytvoření mnohonárodnostního státu. Zdůrazňuje také to, že demokracie v Bolívii je participativní a rozhodující, čímž naznačuje důležitost účasti lidu v participativních procesech.

Zde je důležité připomenout teorii Laclau a Mouffe. V teoretické části práce je popsán koncept plovoucích označujících, resp. prázdných signifikantů. Výše zmíněný refundační diskurz se stal stmelujícím diskurzem. Jinými slovy, vládě se podařilo vynalézt novou tradici, která byla slovy Žižeka prošita novým významem. „...*nyní máme, sestry a bratři, konsolidovanou demokracii, nejen zastupitelskou, ale participativní a rozhodující, demokracii mnohonárodnostního státu, koloniálního státu, který zemřel, a mnohonárodnostního státu, který se zrodil“ (Morales, 2010b).* Stmelujícím signifikantem na tomto místě je vyhlášení mnohonárodnostního státu, a to za pomoci refundačního diskurzu, který mu dává novou legitimitu. Podobu různých diskurzů do něj pomocí svých signifikantů promítaly různé skupiny. Objevilo se tak mnoho oblastí, které vedly k rozdílnému chápání pojetí mnohonárodnostního státu. Projekt MAS se zaměřil na konsolidaci procesu akumulace kapitálu, který byl podporován extraktivistickými pilíři. Tato dynamika byla v rozporu nejen s politikou ochrany životního prostředí, ale také s právy obyvatel žijících na těchto územích. To vyvolalo konfrontaci s dříve sympatizujícími sektory obyvatelstva.

Níže uvedená tabulka znázorňuje fáze nacionalistického narativu v diskurzu MAS. Zlatý věk (původní národ), 500 let trvající dekadence (dobyty a kolonie, kreolská republika, globalizace) a závěrečná renesance (národní znovuzaložení).

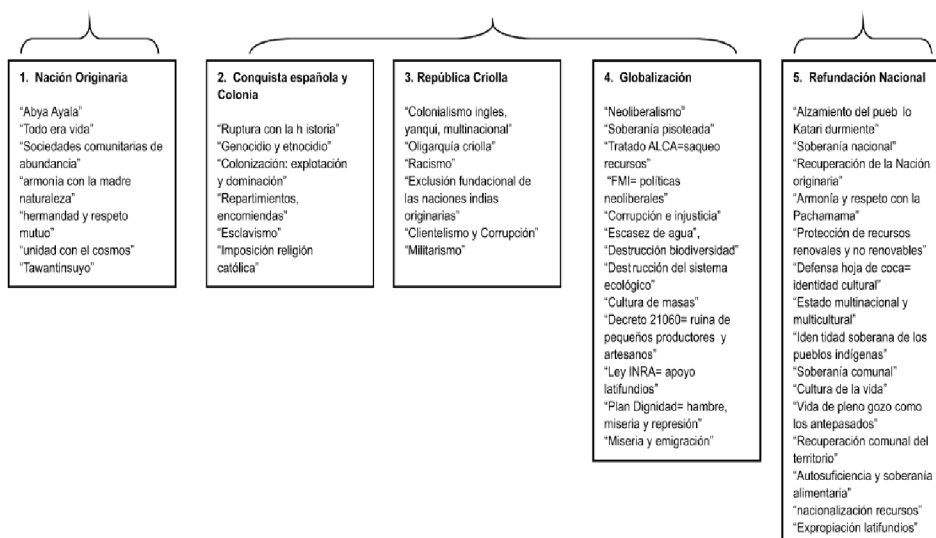
MAS
BOLIVIA NACIÓN

MITO PALINGENÉSICO: 500 años de resistencia

I. EDAD DE ORO

II. DECADENCIA

III. RENACIMIENTO

Zdroj: (Máiz, 2007, s. 50)

Po vítězné obhajobě druhého prezidentského mandátu, vystoupil Morales se svým projevem nejprve v Tiahuanacu. Oproti projevu při příležitosti vyhlášení nové ústavy se Morales vrací k diskurzivní strategii užití dichotomie „**my vs. oni**“. I když se posouvá na abstraktnější úroveň. Jeho kritika se týká vnějších zásahů severoamerického imperialismu „**oni**“. Pod „**my**“ zařazuje lid, resp. bolivijská i mezinárodní sociální hnutí. V této souvislosti je třeba zmínit i **silné emocionální oslovování**. Oslovení jako můj bratr, můj lid, sestry a bratři chápu jako snahu o **zařazení** těchto sociálních aktérů. **Historická kauzalita** je jasně patrná při zmínce o naplnění mandátu našich předků.

Inaugurační projev Eva Moralese v Mnohonárodnostním zákonodárném shromáždění se nesl v duchu oslav vstupu domorodců do Národního kongresu. Diskurzivní strategie „**my vs. oni**“ nabrala ještě abstraktnější úroveň. Prostřednictvím ní se snažil upozornit na kontrast mezi minulostí a současným stavem. **Dichotomie** byla reprezentována na koloniálním státu, který zemřel v protikladu k nově zrozenému mnohonárodnostnímu státu. Historický rámec proslovu byl vytvořen připomínkou omezení práv domorodců a rolníků před padesáti lety. S tím souvisí **kauzální vývoj** a opět odkaz na koloniální

stát, který zapříčinil strádání Bolívie. Mnohonárodnostní stát se ale zvedá a tyto historické křivdy napraví. A to díky zapojení, resp. **zařazení** lidu do projektu budování mnohonárodnostního státu.

4.2 Rozpory v environmentálním diskurzu

Jak je zmíněno v rámci analýzy prvního volebního období, ve vystoupeních Eva Moralese byl silně zastoupen také environmentální diskurz. Jednalo se např. o projev z prosince 2009 při konferenci OSN o změně klimatu (COP15) v Kodani. Ten byl mířen ke světovému publiku. Níže analyzovaná řeč byla přednesena při příležitosti Světové konference o změně klimatu v dubnu 2010 v Cochabambě (Conferencia Mundial de los Pueblos sobre el Cambio Climático y los Derechos de la Madre Tierra). Vychází již z druhého volebního období a je mířena spíše k domácímu publiku. Proto se zde objeví určité diskurzy, které si budou protiřečit.

„Lidstvo stojí před volbou, zda pokračovat v cestě kapitalismu a smrti, nebo se vydat cestou harmonie s přírodou (...) pokud mezi lidskými bytostmi neexistuje rovnost, nemůže existovat harmonie s Matkou Zemí...“ (Morales, 2010c, s. 23).

Lidstvo, které představuje inkluzivní **my**, stojí před volbou, která je opět diskurzivně postavena na dichotomii buď cesty kapitalismu a smrti, nebo cesty harmonie a úcty k životu. Morales tedy již v úvodu svého proslovu užívá diskurzivní strategii rozdělení na „**my vs. oni**“.

„Nový komunitární socialistický systém odstraní všechny formy kolonialismu, imperialismu a zajistí mír mezi národy a s Matkou Zemí; model, který prosazujeme, není neomezený nebo iracionální rozvoj, země potřebují určitý stupeň zlepšení a snaží se industrializovat, aby uspokojily základní potřeby svých obyvatel, ale v žádném případě nemohou pokračovat cestou vyspělých zemí, jejichž ekologická stopa je pětkrát větší, než je planeta schopna unést“ (Morales, 2010c, s. 24).

Cestou k záchraně Matky Země by měl být komunitární socialistický systém. Zároveň však připouští, že rozvojové země potřebují určitý stupeň industrializace. Návrh svého modelu tedy diskurzivně zařazuje s poukazem na udržitelný rozvoj, resp. diskurz Vivir Bien.

„Bratři a sestry, pokud porazíme kapitalismus, bude naším úkolem starat se o Matku Zemi s velkou láskou, udržovat porozumění, organizaci, jednotu, vše pro život a lidstvo, vůle je silou změny ničení Matky Země, pochází od národů a vlád, které s nimi bojují, synů a dcer Matky Země, v té budoucnosti, která neochvějně přijde, budete soudci, kteří určí, zda naše úsilí bylo nebo nebylo dostatečné, jsme si vědomi, že máme jen dvě cesty, Pachamama nebo smrt, máme dvě cesty, kapitalismus zemře nebo Matka Země zemře, kapitalismus žije nebo Matka Země žije, samozřejmě sestry a bratři, jsme tu za život, za jednotu, za lidstvo a za práva Matky Země” (Morales, 2010c, s. 31).

V tomto odstavci je opět zřetelná diskurzivní strategie exkluzivního „my“ a označení hlavního proticíle – kapitalismu, tedy „oni“. Zájmeno „my“ reprezentuje ty, kteří jsou spojeni s hodnotami reprezentující Matku Zemi - domorodé národy. Na druhém pólu jsou „oni“, tedy subjekty, které jsou spojeny s kapitalismem a ničením životního prostředí. S ještě větší, až apokalyptickou vizí je strategie zvýrazněna v pojmech „...Pachamama nebo smrt“, resp. buď „...kapitalismus zemře, nebo Matka Země zemře“. To vytváří dramatický kontrast, který idealizuje jednu stranu (domorodé národy a jejich respekt k Matce Zemi) a démonizuje stranu druhou (kapitalismus). Je zde dobře patrné i **zařazení** sociálních aktérů „...v té budoucnosti, která neochvějně přijde, budete soudci“. Morales nabízí také vizí budoucnosti, která se bude odvíjet od toho, jestli zvítězí „...Pachamama nebo smrt“, což lze označit jako diskurzivní strategii obsahující **historickou kauzalitu**.

Orellana Candia (2011) upozorňuje, že diskurz Vivir Bien začal být vykládán z různých perspektiv. Pro odpůrce projektu vládní rozvojové politiky znamenal existenci v souladu s přírodou, resp. s tradicemi původních obyvatel. Pro sektory, které podporovaly rozvojové plány, však Vivir Bien představoval přístup, např. k základním zdrojům obživy, k růstu životní úrovně apod. Obě vize jsou legitimní. Jejich střet však odhalil zlom v páteři diskurzu MAS (Orellana Candia, 2011, s. 39).

Zde je vhodné opět připomenout pojem signifikát. Jak bylo zmíněno v teoretické části práce, pojem prázdného označujícího, se kterým přišli Laclau a Mouffe, lze v tomto případě přiřadit k diskurzu Vivir Bien. Různé sektory do něj „promítají“ svůj obsah. Stmelujícím signifikantem pojmu je v tomto případě boj za lepší podmínky domorodého obyvatelstva. Pomocí různých signifikantů, např. existence v souladu s přírodou nebo zlepšení životních podmínek, se různé skupiny domorodého obyvatelstva snažily naplnit tento diskurz svým obsahem. Evo Morales v prvním volebním období naplňoval tento koncept diskurzem, který kombinoval prvky komunitního socialismu, ochranu životního prostředí a důraz na podporu tradičních způsobů života domorodých obyvatel. Ve druhém volebním období však doporučoval i nutnost industrializace a zisku z kapitalistického způsobu hospodářství. Tento prázdný signifikát byl tak z jeho strany postupem času naplňován různými významy.

V rozhovoru pro deník *Opinión* hovořil Evo Morales o demokracii, která otevřela domorodým a marginalizovaným skupinám možnost podílet se na rozhodování.

„V Bolívii je to mnohem hlubší, směřujeme k participativní demokracii. (...) Měli dříve ti nejvíce marginalizovaní, domorodé národy, své zastoupení v Národním shromáždění, v departementálním shromáždění? Neměli. (...) Za prvé, prostřednictvím ústavodárné shromáždění jsme začlenili zastoupení původních obyvatel a nejvíce opomíjených sektorů, a to je participativní a rozhodující demokracie. (...) To vše lidi zavazuje k dalšímu prohlubování demokracie. Jakým způsobem by se dala prohlubovat? Chtěl bych, aby proběhla asi dvoutýdenní celonárodní debata, a počítám, že to bude poslední měsíc roku (2012) nebo první týdny příštího roku. Bude to debata z komunit, z provincií, z obcí, z aylů. (...) tato debata se přenesla do provincií, z provincií do departementů a z departementů na celostátní úroveň.“ (Opinión, 2012).

Pokud aplikujeme naše nástroje pro diskurzivní analýzu, tak vychází najevo, že Evo Morales prostřednictvím „**my vs. oni**“ vytváří kontrast mezi minulostí a současností. Zároveň tím apeluje na začlenění marginalizovaných skupin do politického procesu. Zdůrazněním důležitosti zapojení domorodých komunit a obcí do rozhodovacích procesů dochází k jejich **zařazení**. Začleněním původních obyvatel do Národního a ústavodárného shromáždění (příčina) došlo k vytvoření participativní demokracie. Existuje tu tedy i **kauzální** spojení. Participativní demokracii tedy můžeme označit za

další příklad prázdného signifikátu. Ten je schopen získat konkrétní obsah díky jeho interpretaci v různých kontextech. Morales jej v tomto případě naplnil následujícími významy. Začlenění marginalizovaných skupin, obcí a ayllus do otevřené diskuze v celonárodní debatě, integrace opomíjených sektorů do politických struktur, nebo rozšíření politické participace prostřednictvím zapojení komunit do politických procesů.

4.3 Diskurzivní ofenzíva vlády

V předchozí kapitole jsme pomocí diskurzivní analýzy došli k tomu, že Evo Morales užíval environmentální diskurz, diskurz Vivir Bien, diskurz Matky Země na mezinárodní i domácí úrovni. Jaký ale aplikoval diskurz při projevech nesouhlasu s rozvojovou politikou vlády?

V době, kdy v Cochabambě končila Světová lidová konference o změně klimatu, Evo Morales uskutečnil rozhovor s novinářkou Amy Goodman z organizace *Democracy Now!* Před touto konferencí byl uspořádán také tzv. 18. kulatý stůl. Stalo se tak z důvodu, že mnoho bodů z programu domorodých a sociálních organizací bylo z oficiální konference vyškrtáno. Viceprezident Álvaro García Linera označil tato témata za lokální a vytržená z kontextu. Rafael Quispe z Consejo Nacional de Ayllus en Markas del Qullasuyu (CONAMAQ) si naopak stěžoval na to, že byli domorodci nazváni rebelujícími stolem a démonizováni (Pappalardo, 2010).

Na dotaz, zda bude reflektovat požadavky 18. stolu a části domorodců o ukončení těžby uhlí a ropy, reagoval Evo Morales následujícími slovy.

„Chcete, abych řekl pravdu o stole 18? Je to záležitost nevládních organizací a nadací (...) Tyto nadace, nevládní organizace, řekly: „Amazonie bez ropy“. Tak at' mi řeknou, že budou ucpávat ropné vrty, plynové vrty. Z čeho pak bude Bolívie žít? Bud'me realisté. Ale jak to tyto nadace a nevládní organizace zdůvodňují takovouto formou a využívají k tomu nějaké domorodé bratry (...) Já se těm domorodým bratrům nedivím. Využívají vůdce, aby ospravedlnili své dobré platy, své živobytí“ (Goodman, 2010).

V tomto odstavci Morales kritizuje nevládní organizace za jejich postoj k těžení ropy v Amazonii. Jejich heslo „*Amazonie bez ropy*“ dle něj neřeší, jak by Bolívie měla získat potřebné zdroje pro svůj rozvoj. Tím vytváří dichotomii „**my vs. oni**“. Antagonismus mezi „námi“ - vláda Bolívie a obyvatelé země, kteří potřebují finance z využívání přírodních zdrojů ke zlepšení životních podmínek. Jako „**oni**“ jsou označeny nevládní organizace, které Morales obviňuje z ignorování ekonomických potřeb země a ze zneužívání domorodých vůdců. Této dichotomie využíval již při svých minulých projevech. Novinkou však je to, že mezi nepřátele Bolívie, jako je např. kapitalismus, imperialismus, elity, bohatí apod. zařadil nevládní organizace. Tím se jen snažil uvést v život narativ, který tvrdil, že nevládní organizace mají vlastní cíle, které nejsou v zájmu domorodých obyvatel. Diskurzivní strategie **zařazení** je zde patrná v rámci přiřazování různých rolí zmíněných sociálních aktérů. Na jedné straně jsou domorodí vůdci prezentováni jako oběti zneužívání ze strany nevládních organizací „...*a využívají k tomu nějaké domorodé bratry*“. Na straně druhé jsou nevládní organizace démonizovány jako vnější agitátoři, kteří manipulují situací a mají z toho svůj vlastní prospěch. „*Využívají vůdce, aby ospravedlnili své dobré platy, své živobytí.*“ Do toho vstupuje vláda a lid Bolívie, které Morales prezentuje jako sílu rozumu usilující o národní blaho. Důležité je také to, že domorodí obyvatelé jsou interpretováni jako pasivní subjekty, které se nechají ovládat různými zájmy, nedokážou se sami rozhodovat a racionálně zhodnotit své zájmy. Díky tomu mohl Morales ospravedlňovat svoji vládní politiku, která se setkávala s opozicí některých domorodých skupin.

„Pravice využívá některé z našich bratrů, aby nám oponovala a navrhovala věci, které jsou tak zásadní, že o nich nelze vyjednávat: jak je možné, že veškerá státní půda a národní parky jsou v rukou některých domorodých bratrů; že všechny koncese na těžbu dřeva, jakmile je získáme zpět, případnou malým skupinám bolivijského domorodého hnutí. Cítím to jako formu opozice vůči politice, kterou rozvíjíme“ (Cambio in Canessa, 2012, s. 22).

V tomto odstavci z rozhovoru pro časopis *Cambio*, Evo Morales využívá diskurzivní nástroj „**my vs. oni**“ k vytvoření kontrastu mezi námi – ti, kteří podporují omezení kontroly nad využitím půdy a pravicí, která „...*využívá některé z našich bratrů*“. Skupiny domorodých obyvatel, které stojí proti vládní rozvojové politice, tak dle

tohoto narativu, nezneužívají jen neziskové organizace, ale i pravice. Zájmy většiny (domorodého státu) tak nemohou být obětovány marginálním skupinám. Morales tedy mění manipulátory podle toho, kdy se mu hodí zařadit je do svého diskurzu. Někdy to jsou nevládní organizace, jindy pravice. Domorodce hojně zahrnuje pod společné „my“ čímž se je snaží interpretovat jako spojence jeho vlády a politických rozhodnutí. Je zde patrný i kontrast s prvním volebním obdobím, kdy byli domorodci prezentováni jako většina, která byla nositelem nového politického uspořádání. V druhém volebním období se však některé domorodé skupiny dostaly do střetu s vládou. V tom případě je označil a spojil s vnějšími silami, nebo označil za „nesvéprávné“. Ve druhém volebním období tedy zavádí diskurz zmanipulované menšiny, která se staví proti zájmům většiny obyvatel bolivijského státu.

4.4 Kauza TIPNIS

Jak je zmíněno výše, k největším konfliktům a rozporům s výkonnou mocí i některými hnutími, která jinak podporovala proces změn, došlo v environmentální oblasti. Jednalo se o sféru, ve které bylo pro vládu obtížné skloubit hospodářský a sociální rozvoj s ochranou životního prostředí. Z toho důvodu se státní těžební projekty střetly s domorodými komunitami. Události kolem domorodého území v TIPNIS (Territorio Indígena y Parque Nacional Isiboro Secure), reprezentovaly velký konflikt mezi domorodým obyvatelstvem a vládou Eva Moralese.⁵⁴ Státní instituce proto vypracovaly různé strategie, jak tyto rozpory zahladit. V některých případech se podařilo napětí zmírnit vyjednáváním. Samotný základ problému však zůstal nedotčen. Jednalo se o extraktivismus, tedy hospodářský směr, jehož existence byla ospravedlňována prioritními zájmy státu (Molina, 2016).

Dohody o výstavbě komunikace byly uzavřeny bez účasti obyvatel teritoria TIPNIS, což bylo v rozporu s ústavou mnohonárodnostního státu. Ta uznává právo na

⁵⁴ Po tomto konfliktu následovaly další, které se přenesly do represí a násilí. Jednalo se např. o území Corocoro, Mallku Khota nebo Colquiri.

sebeurčení původních obyvatel, které je vyjádřeno v člancích 394⁵⁵ a 395⁵⁶, a především právo na předchozí konzultace.⁵⁷ Po tom, co se jednání s ústřední vládou setkala s nulovou odezvou, bylo rozhodnuto o uspořádání domorodého pochodu na obranu území (Vargas, 2016, s. 11–12).

Díky neústupnosti vlády se uskutečnil protestní pochod, který 25. září 2011 napadla národní policie. K tomu se ve své zprávě vyjádřil národní ochránce práv a dospěl k závěru, že zásah policie byl neadekvátní.⁵⁸ Vláda porušila také právo domorodých komunit na předběžné konzultace a článek 169 Mezinárodní organizace práce. Propast mezi Moralesovým domorodým diskurzem a činy jeho vlády se prohlubovala. Během následujícího roku vláda začala s novým konzultačním procesem. Vyjednávání s domorodými skupinami a „kolonizátory“ však nikam nevedlo. Proto Confederación de Pueblos Indígenas de Bolivia (CIDOB) a opoziční skupiny z území TIPNIS uspořádaly v roce 2012 další pochod s požadavkem spravedlivých konzultací. Vláda jejich požadavky ale nekompromisně odmítla, účastníci pochodu se vrátili do svých komunit a začali bojovat z nich (Postero, 2017, s. 126–127).

Jak zmiňuje Nancy Postero (2017), ne všichni participantí pochodu se explicitně stavěli proti výstavbě nebo dokonce proti rozvoji obecně. Guaranijská novinářka

55 Článek 394 odst. 3. „Stát uznává, chrání a zaručuje komunální nebo kolektivní vlastnictví, které zahrnuje původní domorodé rolnické území, původní mezikulturní společenství a rolnické komunity. Kolektivní vlastnictví je prohlášeno za nedělitelné, neprohlášené, nepřevoditelné, nezczizitelné a nezvratné a nepodléhá placení agrární daně z majetku. Společenství mohou být titulována při uznání komplementarity mezi kolektivními a individuálními právy, při respektování územní jednoty s identitou“ (Constitución Política del Estado, 2009, s. 116).

56 Článek 395 odst. 1. „Půda, která je zabírána, bude předána venkovským domorodým indiánským národům, mezikulturním domorodým komunitám, afro-bolivijským a venkovským komunitám, které ji nevlastní nebo mají nedostatečnou půdu, v souladu se státní politikou zohledňující ekologické a geografické skutečnosti, jakož populační, sociální, kulturní a ekonomické potřeby. Obdarování se provádí v souladu s politikou udržitelného rozvoje venkova a právem žen na přístup k půdě, její rozdělení a přerozdělení, bez diskriminace na základě občanského stavu nebo manželského svazku“ (Constitución Política del Estado, 2009, s. 116–117).

57 Článek 403 odst. 1. „Uznává se celistvost území domorodých rolníků, která zahrnuje právo na půdu, na výlučné využívání a využívání obnovitelných přírodních zdrojů za podmínek stanovených zákonem; na předchozí a informované konzultace a na účast na výhodách plynoucích z využívání neobnovitelných přírodních zdrojů nacházejících se na jejich území; pravomoc uplatňovat vlastní pravidla spravovaná jejich zastupitelskými strukturami a definovat jejich rozvoj v souladu s jejich kulturními kritérii a zásadami harmonického soužití s přírodou. Domorodá a domorodá rolnická území mohou být tvořena komunitami“ (Constitución Política del Estado, 2009, s. 118–119).

58 Úřad veřejného ochránce práv upozornil na to, že pokud se rozhodnutí státu dotýkají zájmů domorodých národů, je nutné provést konzultační řízení. Zdůraznil také to, že cílem konzultačních postupů s domorodými národy je ukončit historický model vyloučení z rozhodovacích procesů (Defensoría del Pueblo, 2011, s. 41–42).

Mónica Tapera, která pracovala jako členka komunikačního výboru pochodu, potvrdila, že hlavním jádrem krize byl neústupný postoj vlády a nekomunikace s místními domorodými organizacemi. Potvrdila obavu z toho, že kdyby mohli vstoupit na území, které samotná vláda potvrdila za národní park, mohla by pak být prolomena domorodá autonomie i jinde. Proto TIPNIS považovali za bránu do všech domorodých území (Postero, 2017, s. 123).

Morales však prohlásil, že konzultace nejsou závazné a výstavba bude i přes nesouhlas domorodých organizací zahájena. „*Chci vám říct, že at' chcete, nebo nechcete, my tu silnici postavíme a za této vlády silnici Villa Tunari-San Ignacio de Moxos dostavíme*“ (La Jornada, 2011).

Tato citace zdůrazňuje pevné rozhodnutí Moralese pokračovat v projektu, a to i přes odpor domorodých organizací. Slovy „...*at' chcete, nebo nechcete*“ zdůrazňuje jeho odhodlání. Využívá zde i diskurzivní nástroj „**my vs. oni**“. Naše vláda – **my**, má pravomoc rozhodnout o výstavbě. Domorodé komunity stavící se proti, se tímto dostaly do diskurzivní dichotomie, tedy **oni**. Důležité je to, že je tento diskurz v rozporu s dekolonizační rétorikou z předchozího vládního období. V něm domorodci měli mít právo vládnout si sami sobě.

Ve svém projevu ze srpna 2011 bránil projekt výstavby a tvrdil, že domorodí vůdci klamou své základny. Z organizace pochodu TIPNIS obvinil pravici, resp. vnější zájmy. „*A já přemýšlím o tom, jsem přesvědčen, bratři a sestry, někteří bratři a sestry, vůdci klamou své základny. Některé nevládní organizace a nadace klamou některé vůdce. Možná pravice, jsou tam vnější zájmy...*“ (Boliviaenvidoes, 2011).

V tomto fragmentu proslovu se Morales pomocí obvinění nevládních organizací a pravice snaží odmítnout kritiku výstavby komunikace v oblasti TIPNIS. Užitím diskurzivního nástroje „**my vs. oni**“, proti sobě staví vedoucí představitelé odbojných organizací a jejich následovníky „...*vůdci klamou své základny*“. Tento pojem obsahuje i **kauzální** vztah, kdy „*Některé nevládní organizace a nadace klamou některé vůdce*.“ Následkem toho pak vůdci klamou své základny. Oslovením „...*bratři a sestry*“ apeluje jak na solidaritu, tak na diskurzivní zahrnutí domorodých národů pod společné **my**. Jako oni jsou označeni nejen vůdci, ale také pravice a vnější zájmy. Morales tak vytvořil strategii, která se vyhýbá přímému útoku na domorodce a snaží

se udržet diskurz, že domorodci jsou ve skutečnosti klamáni a manipulováni. Někdy nevládními organizacemi, pravici, jindy vnějšími zájmy. Tímto způsobem staví domorodé obyvatele do role pasivních aktérů, kteří nedokážou objektivně zhodnotit situaci.

V dalším prohlášení Evo Morales upozorňuje, že komunikace bude postavena i přes domorodý odpor. Opět označuje odpůrce za zneužitě, tentokrát prostřednictvím ekologů a církví. *„Potřebujeme, abychom měli zajištěny ekonomické zdroje a objevili se někteří tzv. ochránci životního prostředí, kteří prostřednictvím církve - využívají naše bratry, aby se tomu tak nestalo“* (Morales, 2011b).

Diskurzivní nástroj „**my vs. oni**“ tentokrát staví jako protiklad mezi těmi, kteří stojí za ekonomickým rozvojem *„Potřebujeme, abychom měli zajištěny ekonomické zdroje...“* a těmi, kteří jsou proti, tedy ochránci životního prostředí a církev. Ti navíc *„Využívají naše bratry, aby se tomu tak nestalo.“* **Kauzalita**, resp. příčinná souvislost je obsažena ve zneužití domorodých obyvatel církví a ekology. Legitimitu svých kroků tedy opírá o nutnost zajistit ekonomické zdroje, aby byl možný další hospodářský rozvoj a zlepšení životních podmínek obyvatel země.

Morales ve státní televizi *Bolivia TV – Radio Patria Nueva* dokonce obvinil aktivisty, kteří byli spojeni s pochodem, že mají kontakty se Spojenými státy. V televizním vysílání odhalil telefonáty se zástupcem pro domorodé národy na velvyslanectví USA. *„Poradce pro domorodé národy a domorodá hnutí na velvyslanectví USA se jmenuje Eliseo Avelo. Podívejte se na telefonáty z americké ambasády bratrovi Rafaelu Quispimu. Dne 15. srpna, v den pochodu, tento zástupce americké ambasády soudruhovi volá. Dne. 2. června. Dva telefonáty z 20. června, telefonát 6. července (...) Během pochodu pokračují kontakty Rafaela Quispe s ambasádou (...) Spojené státy jsou tím, kdo je s velvyslancem v největším kontaktu. A ve svých projevech je velmi ostrý. Je to zdokumentováno. Jedná se tedy o politický postoj, nejen národní, ale i mezinárodní“* (Boliviaenvidéos, 2011c).

Pomocí diskurzivního nástroje „**my vs. oni**“ Morales staví konflikt na vyšší, resp. mezinárodní úroveň. Obviňuje Spojené státy z toho, že se do této záležitosti prostřednictvím velvyslanectví vměšují. Vytváří dichotomii mezi jeho vládou, která brání národní zájmy a těmi, kteří udržují kontakty s ambasádou USA.

„Poradce pro domorodé národy a domorodé hnutí na velvyslanectví USA se jmenuje Eliseo Avelo. Podívejte se na telefonáty z americké ambasády bratrovi Rafaelu Quispimu.“ Morales předkládá důkazy (telefonáty), které spojují domorodého aktivistu Rafaela Quispiho s kontaktem na americké ambasádě. Tím se snaží dokázat příčinnou souvislost, resp. **kauzalitu** – americká ambasáda ovlivňuje protesty proti projektu v TIPNIS. Tím tuto kauzu dostává na mezinárodní úroveň. Důležité je zmínit také to, že Morales redukuje celý odpor domorodců na pouhých pár vůdců a kritiků vlády. Tyto vůdce je třeba zničit. Ostatní jsou opět vnímáni jako zneužívání bratří a sestry.

Kromě obviňování a snaze o diskreditaci ekologických nevládních organizací a komunitních vůdců, nakonec Morales prohlásil, že každý, kdo se staví do cesty projektu je nepřítel Bolívie. „*Nemohu uvěřit, soudruzi, pokud existují historické požadavky od založení naší milované Bolívie. Co se týče integrace. O silnici Cochabamba-Beni pro vaši informaci, sestry a bratři. Stále nechcete pochopit, že naši bratři a sestry jsou nepřáteli Bolívie a jsou využíváni pravici, a my se musíme nad touto otázkou hluboce zamyslet. Jsou to záležitosti, které mají velký význam pro rozvoj bolivijského lidu*“ (Rojas, 2011).

Za pomoci strategie „**my vs. oni**“ Morales prezentuje situaci jako souboj mezi dvěma stranami. Snaha o přenesení této složité situace na binární konflikt je pro diskurz Moralese typický. **My** – ti kdo podporují projekt a **oni** – ti kdo mu odporují. S tím souvisí i diskurzivní strategie **zařazení**. Skupiny, které odporují projektu, jsou označeny za nepřátele země. „...*naši bratři a sestry jsou nepřáteli Bolívie*...“ a zařazení do kategorie těch, kteří „...*jsou využíváni pravici*“. Tím dochází ke zradě národních zájmů. V této citaci lze analyzovat také **kauzalitu**. Moralesovo tvrzení, že odpor vůči výstavbě je výsledkem manipulace a zneužití (příčina) je snahou delegitimizovat postoje komunitních vůdců a nevládních organizací. Tímto způsobem se snaží minimalizovat jejich význam (následek).

Viceprezident Alvaro García se pokoušel tento vládní postoj vysvětlit při rozhovoru s Pablem Stefanonim v *le Monde Diplomatique*.

„*Kdo brání státu v těžbě ropy na severu La Pazu: domorodé komunity Tacanas, nevládní organizace nebo cizí země? Proto jsme se vydali vyjednávat komunitu po*

komunitě a tam jsme se setkali s podporou domorodých komunit, abychom mohli pokračovat v průzkumu a rozvoji těžby ropy. Domorodá lidová vláda posílila dlouhý boj národů za půdu a území. V případě menšinových domorodých národů v nížinách stát upevnil miliony hektarů jako historické teritorium mnoha národů s nízkou hustotou osídlení. Správnem národa na půdu je však spojeno právo státu, státu vedeného domorodým lidovým a campesino hnutím, nadřazovat větší kolektivní zájem všech národů. A právě tak budeme postupovat vpřed“ (García, 2009).

Pomocí nástroje „**my vs. oni**“ zde García staví domorodou lidovou vládu a domorodé komunity – **my** do kontrastu s odpůrci těžby ropy, tedy nevládní organizace a cizí země – **oni**. Dále **zařazuje** sociální aktéry, tedy domorodé komunity, které interpretuje jako podporovatele těžby ropy. „...*právo státu, státu vedeného domorodým lidovým a campesino hnutím*...“. Lidová vláda má tedy dle García právo rozhodovat o rozvojových projektech, což rámuje jako snahu o posílení práv původních obyvatel, jelikož vláda je vedena campesino hnutím. Zájem celku je tak nadřazen partikulárním zájmům. Tímto způsobem prezentuje vládu jako inkluzivní, která zahrnuje domorodé obyvatele, kteří mají rozhodovací pravomoci. Jejich nesouhlas s politikou vlády je proto iracionální, protože tyto politiky samy utvářejí.

García také tvrdí, že se za kritikou extraktivistické politiky revolučních vlád skrývá stín konzervativní revoluce. Varoval před tím, že by při předčasném opuštění extraktivismu mohlo dojít k oslabení tzv. mnohonárodnostního státu a mohl by tak zůstat ekonomicky bezbranný a chudý. Z toho důvodu by nebyl schopen reagovat na rozšiřování sociálních práv a nemohl by pokračovat v revolučním procesu (García, 2013, s. 109–110).

Jak upozorňuje Canessa (2012), snahou vlády bylo hledat zástupce domorodců, kteří by podpořili těžbu, výměnou za slib investic do jejich komunit. Stát vedený domorodým lidovým a rolnickým hnutím, tak dle něj znevažuje hlas části domorodého obyvatelstva. A to tím, že ho na straně jedné obviňuje z toho, že je manipulováno nevládními organizacemi a na straně druhé ho podřizuje zájmům státu, který vyjadřuje kolektivní zájem všeho lidu (Canessa, 2012, s. 22).

V roce 2012 poskytl Evo Morales rozhovor pro televizi kubánské zpravodajské agentury Prensa Latina. Vyjádřil se k procesu změn, kterými procházela Bolívie.

V následujících odstavcích aplikujeme diskurzivní analýzu na několik fragmentů z rozhovoru.

„Tato demokratická a kulturní revoluce je změnou, protože máte důvěru lidu. Pro mě je to silná stránka, že neklameme, můžeme dělat chyby, to musím přiznat. (...) A někdy neumím dobře španělsky a možná mohou být mé výpady špatně interpretovány, ale nikdy nebudu lidi klamat. Protože máme zásady, máme hodnoty a máme politický, ekonomický a programový projekt pro Bolívii. (...) Vzpomněl jsem si na rok 1985, kdy se říkalo, že se mají privatizovat přírodní zdroje. Kvůli privatizaci základních energetických služeb Bolívie umírá. (...) Už neumírá, a tak silně se zvedá. Ekonomicky stabilní, politicky stabilní, kulturně neporazitelná“ (Morales, 2012).

V rámci tohoto přepisu je patrná snaha prezidenta prezentovat svoji vládu v pozitivním světle. *Tato demokratická a kulturní revoluce je změnou, protože máte důvěru lidu.* Diskurzivně **zařazuje** lid: *„, protože máte důvěru lidu“*. Je zde patrné i **osobní** zařazení, kdy prezident hovoří o svých vlastních zkušenostech, což dává vyjádření osobní rozměr. *„A někdy neumím dobře španělsky a možná mohou být mé výpady špatně interpretovány, ale nikdy nebudu lidi klamat.“* Demokratická a kulturní revoluce je prezentována pomocí **kauzality**. Tato revoluce je úspěšná díky důvěře lidu. V tomto procesu mohou nastat i problémy: *„...můžeme dělat chyby, to musím přiznat“*. Avšak je zde zdůrazněno, že nedochází k úmyslnému klamání: *„...ale nikdy nebudu lidi klamat“*. Je zde také zmíněna kritika minulých vlád a jejich privatizačních experimentů, kvůli kterým Bolívie trpěla. Jeho vláda však tyto křivdy napravila a současná situace je: *„Ekonomicky stabilní, politicky stabilní, kulturně neporazitelná.“*

Morales diskurz jeho vlády směrem k domorodému subjektu, který ho vynesl k moci, měnil dle situace. Na jedné straně byl inkluzivní a projevil se i v organické přítomnosti různých sociálních organizací v exekutivě. *„Jsem přesvědčen, že pokud tento nový parlament, který je výsledkem sociálních bojů, odpoví bolivijskému lidu, bude tento parlament armádou národního osvobození, tento parlament bude armádou boje za druhou nezávislost... a pokud zde nebude moci být, budou to nadále sociální hnutí, [zejména] domorodé obyvatelstvo, které bude pokračovat v boji za tuto druhou nezávislost naší země“ (Morales, 2006a).*

Na straně druhé se nezdřáhal obvinít ze spiknutí hnutí hornických družstevníků – Federación Nacional de Cooperativas Mineras de Bolivia (FENCOMIN), které sehrálo rozhodující roli ve volební mobilizaci pro MAS. Tragické střety mezi družstevníky a námezdními pracovníky kvůli sporu o těžbu v cínovém ložisku z října 2006⁵⁹, vyhodnotil jako součást „...vnitřního a vnějšího spiknutí, řízeného konzervativními sektory, které se staví proti procesu změn“. O sporných skupinách prohlásil, že jsou „...nástrojem, který má zabránit změně neoliberálního modelu“ (Los Tiempos 2006 in Mayorga, 2009, s. 154).

Edgardo Lander (2013) správně upozorňuje také na to, že odmítání extraktivismu, resp. ničení životního prostředí obecně, bylo jednou z hlavních os antineoliberálních bojů. V Bolívii se vzhledem k ústřednímu významu těchto otázek v minulých zápasech a procesech domorodého hnutí stal tento diskurzivní rámec stěžejním. Proto tato oblast byla i jedním z důvodů konfrontace mezi vládou a organizacemi původních obyvatel. S těmi organizacemi, které v minulosti patřily k hlavním zdrojům podpory vlády MAS (Lander, 2013, s. 16 –17).

59 Nepokoje probíhaly u města Huanuni, kde se střetly dva zneprátené tábory ve snaze ovládnout cínový důl patřící státní společnosti Corporación Minera de Bolivia (COMIBOL). Na jedné straně stála skupina tzv. kooperativistů, která měla blízko prezidentovi. Na straně druhé námezdní dělníci, kteří patřili pod státní společnost COMIBOL. Při potyčkách, u kterých byly použity i dynamitové náložky zemřelo několik lidí (elmundo, 2006).

Zdroj: (The Outpost, 2011)

Představa andské mužské síly se odrážela v mnoha uměleckých ztvárněních, které kolovaly po internetu, nebo byly k vidění v ulicích měst. Na jednom z nich byl vyobrazen Morales s motorovou pilou, jak kácí strom. Fabricant a Postero (2019), vidí poselství těchto děl jasně. „...*silnice je násilná a genderově podmíněná forma penetrace. Takovéto genderové diskurzy kontroly prostřednictvím znásilnění, násilí a dobývání půdy odkazují na koloniální podoby patriarchálního útlaku*“. Domorodé obyvatelstvo nížin mělo být tedy pacifikováno falickým andským státem, který povede národ k modernitě a pokroku. Národní suverenita je v tomto diskurzu spojena s andskou kontrolou domorodé půdy, území i samotných těl (Fabricant & Postero, 2019, s. 260).

5 KOMPARACE

Z výše uvedeného je patrné, že prezidentův diskurz prošel mezi jeho mandáty změnami. Makaran a López (2018) upozornili na to, že zatímco první volební období vlády MAS se vyznačovalo společenským konfliktem ohledně „znovuzaložení“ státu. Počátkem druhého mandátu, resp. okamžikem, kdy vstoupila v platnost nová ústava, a byl vyhlášen mnohonárodnostní stát Bolívie, nastalo období politické stability.⁶⁰ Vláda začala rozvíjet své vize a její diskurz se otočil k legitimizaci režimu (Makaran & López, 2018, s. 107).

Z finální komparace výše zmíněných období nám tedy vycházejí následující závěry. Analyzované texty vykazovaly rozdíly mezi prvním a druhým volebním obdobím vlády Eva Moralese. Jeho diskurz směrem k domorodému obyvatelstvu se měnil a adaptoval podle situace. V prvním volebním období (2006–2010) se Morales zaměřuje více do minulosti a připomíná historii bojů bolivijského lidu. Hojně odkazuje na historické milníky a postavy. Jsou zde silně zastoupeny diskurzivní strategie dichotomie „**my vs. oni**“, **historická kauzalita** a **zařazení** sociálních hnutí do historického kontextu. Diskurz je tedy zaměřen na uznání historického utrpení domorodých národů. Apeluje také na spravedlnost, zároveň však odmítá pomstu. Za pomoci diskurzivního spojení minulosti a současnosti Morales rehabilitoval domorodé národy v Bolivijské společnosti.

V druhém volebním období v naší práci (2010–2012)⁶¹, Morales udržoval diskurz, ve kterém byly popisovány úspěchy vlády v prosazování společenských změn. Zmiňování historických křivd však ztratilo na síle, Morales naopak přešel ke zdůrazňování úspěchů sociálních hnutí a participativní demokracie. Diskurz se tedy posunul od pasivního uznání utrpení domorodých národů k jejich aktivnímu zapojení

60 García Linera (2008), označil tento okamžik dle grámsciánské teorie, koncem katastrofální patové situace. „*Katastrofická patová situace je fází krize státu, chcete-li, druhým strukturálním momentem, který se vyznačuje třemi věcmi: Konfrontace dvou národních politických projektů pro zemi, dvou horizontů pro zemi se schopností mobilizovat, přitahovat a svádět sociální síly; konfrontace v institucionální sféře - může to být v parlamentní sféře a také v sociální sféře - mezi dvěma sociálními bloky zformovanými s vůlí a municí k moci, dominantním blokem a nastupujícím sociálním blokem; a za třetí, paralýza státního velení a neřešení paralýzy. Tato patová situace může trvat týdny, měsíce, roky; ale přijde čas, kdy musí existovat remíza, východisko. Výstup z katastrofické remízy by byl třetí fází*“ (García Linera, 2008, s. 26).

⁶¹ Druhé volební období Eva Moralese trvalo až do roku 2014.

do rozhodovacích procesů. Co se týče diskurzivních strategií dichotomie „**my vs. oni**“ byla zpočátku druhého mandátu na slabší úrovni. To se ale změnilo po konfliktech s částí domorodého hnutí, které se týkaly sporů ohledně směřování hospodářské politiky. Subjekty, které byly stavěny do antagonistického postavení oproti vládě sociálních hnutí, byly v prvním volebním období (kapitalismus, neoliberalismus, elity). V druhém volebním období je ale nahradili (zmatení vůdci, neziskové organizace, nebo oklamání domorodci). **Historická kauzalita a zařazení** sociálních aktérů bylo stále silně zastoupeno. **Zařazení** sociálních aktérů také, ale ne tak silně, jako v prvním volebním období. Objevilo se ale **silné emocionální oslovování** publika.

Evoluce v diskurzu Eva Moralese reflektovala změny v bolivijské společnosti, ve které se postupně zvyšovalo zapojení domorodých národů ve státní správě, rozhodovacích procesech apod. Morales tak vytvořil narativ, který byl založen na inkluzivitě, rozmanitosti a obraně životního prostředí – Pachamama. Na straně druhé ve svých projevech používal diskurzivní strategie, které proti sobě stavěly rozličné skupiny. K tomu v různých kontextech používal diskurzivní nástroj „**my vs. oni**“. Idealizace strany jedné a démonizace strany druhé měla podpořit a legitimizovat kroky jeho vlády. Morales tedy využíval výše zmíněné diskurzivní strategie k posílení své politické pozice, resp. ke snižování legitimacy svých odpůrců. Zároveň vytvářel jednotnou identitu a solidaritu se svými stoupenci. Na straně druhé používal agresivní narativy směrem ke svým odpůrcům.

ZÁVĚR

Evo Morales ve svých počátcích apeloval na své podporovatele a sociální organizace prostřednictvím diskurzivních reprezentací, jako je obrana procesu změny, etnicko-kulturní inkluze, sociální rovnost, znárodnění uhlovodíků nebo obrana životního prostředí. Tento diskurz byl „zhmotněn“ v odmítnutí neoliberačního ekonomického modelu a bojem za inkluzi domorodých sektorů. Morales dokázal prostřednictvím politické strany MAS tuto energii přetavit do volebního triumfu. V prvním volebním období proto převládal diskurz dekolonizace a indigenity. Celospolečenská debata byla zaměřena směrem k ústavodárnému shromáždění, koncepci nové ústavy a referendu o ni. Společenský i vládní diskurz se plnil myšlenkami o ekonomickém osvobození, národní suverenitě a převzetí kontroly nad využíváním přírodních zdrojů. Na světové scéně se Morales ujal role ochránce domorodých národů, neprivilegovaných a práv Matky Země. Jinými slovy, z diskurzu Vivir Bien udělal ústřední součást své mezinárodní pověsti. Během druhého volebního období však jeho vláda začala prohlubovat extraktivistickou hospodářskou politiku. To vedlo k vyvlastňování přírody a k útokům na komunitní formy života. S tím souviselo i zavádění rozvojových diskurzů Eva Moralese.

V roce 2009 byla schválena nová ústava a vyhlášen nový Mnohonárodnostní stát Bolívie (Estado Plurinacional de Bolivia). Pomocí refundačního diskurzu tak byla provedena rekonfigurace symbolického řádu. Využití diskurzu Vivir Bien bylo také jednou z diskurzivních strategií, která se na straně jedné snažila legitimizovat nový režim, na straně druhé zmírnit napětí, které vycházelo z aplikace extraktivistického modelu hospodářské politiky. Zajímavé bylo to, že rozličné skupiny s různými zájmy začaly do tohoto diskurzu promítat svůj obsah a nahlížet na něj z konkrétních perspektiv. Diskurz Vivir Bien byl pojat jako prázdný signifikát, tzn., že se s v něm odehrával permanentní zápas o význam. Pro jedny tento diskurz znamenal ochranu práv Matky Země a právo žít tradičním způsobem, pro druhé možnost podílet se na zisku z kapitalistického rozvoje. Morales ve druhém volebním období diskurzivně cílil právě na skupiny, které z rozvoje profitovaly. S tím souvisí i poslední diskurzivní strategie, a to diskurz rozvoje a ekonomického osvobození. Rozpory, vycházející z ekologického a komunitního diskurzu Vivir Bien a ekonomickou praxí, byly

ospravedlňovány vládním diskurzem, který obhajoval potřebu zajistit rozvoj. Ten byl financován z těžby a vývozu uhlovodíků. Dle něj byly zájmy domorodého státu, který byl veden lidovým domorodým hnutím, nadřazeny partikulárním zájmům několika „zmatených“ domorodých komunit.

Závěrem je třeba zdůraznit, že první dvě volební období vlády MAS se také nesly v duchu nejasných hranic mezi polity a policy. Polity v tomto kontextu chápu jako popis ideologie a hranic politického prostoru, v rámci kterého dochází k aplikaci konkrétních politik. V našem případě se jednalo o politiku domorodosti, která se stala místem emancipační politiky domorodých národů. Policy jako obsahová dimenze politiky, resp. formálních rozhodnutí veřejných orgánů však směřovala k rozdílnému pojetí domorodosti. Domorodost se tak stala nástrojem politiky, která byla doprovázena diskurzem ekonomického osvobození.

PRAMENY A LITERATURA

- Abercrombie, T. (1991). *To Be Indian, To Be Bolivian: Ambivalence and Ambiguity in the Construction of Ethnic and National Identities in Bolivia*. In J. Sherzer, & G. Urban (Eds.), *Nation-States and Indians in Latin America* (pp. 95–130). University of Texas Press.
- Albó, X. (2009). *Movimientos y poder indígena en Bolivia, Ecuador y Perú*. CIPCA.
- Arze, C., & Gómez, J. (2013). Bolivia: ¿El "proceso de cambio" nos conduce al Vivir Bien? In C. Arze, J. Gómez, P. Ospina & V. Álvarez (Eds.), *Promesas en su laberinto: Cambios y continuidades en los gobiernos progresistas de América Latina* (p. 75). Instituto de Estudios Ecuatorianos (IEE) / Centro de Estudios para el Desarrollo Laboral y Agrario (CEDLA).
- Castillo, D. P. (1999). *El juego del discurso: Manual de Análisis de Estrategias Discursivas*. Lumen.
- Colque, G. (2009). *Autonomías indígenas en tierras altas: Breve mapeo para la implementación de la Autonomía Indígena Originaria Campesina*. Fundación TIERRA.
- Daneš, F., Hlavsa, Z., & Grepl, M. (1987). *Mluvnice češtiny 3: Skladba*. Academia.
- Fabricant, N., & Postero, N. (2019). Performing Indigeneity in Bolivia: The Struggle Over the TIPNIS. In C. V. Ødegaard & J. J. Rivera Andía (Eds.), *Indigenous Life Projects and Extractivism: Ethnographies from South America* (pp. 245–276). Springer.
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. Longman.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Polity Press.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. Routledge.
- Foucault, M. (1984). The Order of Discourse. In M. J. Shapiro (Ed.), *Language and Politics* (pp. 108–138). Blackwell.
- Foucault, M. (2002). *Archeologie vědění*. Herrmann & Synové.
- Freidenberg, F. (2016). *Los sistemas de partidos en América Latina 1978-2015: Tomo I México, América Central y República Dominicana*. Universidad Nacional Autónoma de México, Instituto de Investigaciones Jurídicas.
- Gramsci, A. (1959). *Sešity z vězení*. Československý spisovatel.
- Gramsci, A., Hoare, Q., & Nowell-Smith, G. (1971). *Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci*. Lawrence & Wishard, London and International Publishers.
- Hobsbawm, E. J., & Ranger, T. (Eds.). (2002). *La invención de la tradición*. Editorial Crítica.
- Jørgensen, M. W., & Phillips, L. G. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. SAGE Publications.
- Laclau, E. (1990). *New Reflections on the Revolution of Our Time*. Routledge.

Laclau, E., & Mouffe, C. (2014). *Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku*. Karolinum.

Lander, E. (2013). *Promesas en su laberinto: Cambios y continuidades en los gobiernos Progresistas de América Latina*. CEDLA, Centro de Estudios para el Desarrollo Laboral y Agrario.

Makaran, G., & López, P. (2018). *Recolonización en Bolivia: Neonacionalismo extractivista y resistencia comunitaria*. Centro de Investigaciones sobre América Latina y el Caribe-Universidad Nacional Autónoma de México-; Bajo Tierra A.C.

Mayorga, F. (2009). *Antinomias: El Azaroso Camino de la Reforma Política*. CESU, UMSS.

Ortega González, N. (2017). *Bolivia En El Siglo XXI: Trayectorias Históricas y Proyecciones Políticas, Económicas Y Socioculturales*. Iberoamericana Vervuert.

Paz Gonzales, E., et al. (2020). De golpes y fraudes. Análisis del campo de fuerzas políticas en la Bolivia post Evo Morales. In R. Juan (Ed.), *Polarización, radicalización y populismo* (p. 229). RELAPS.

Rivera Cusicanqui, S. (1984). *“Oprimidos pero no vencidos”: Luchas del campesinado aymara y quechwa, 1900-1980*. Hisbol – CSUTCB.

Salazar Lohman, H. (2015). *“Se han adueñado del proceso de lucha”. Horizontes comunitario-populares en tensión y la reconstitución de la dominación en la Bolivia del MAS*. SOCEE/Autodeterminación.

Tapia, L. (2011). *El estado de derecho como tiranía*. CIDES-UMSA.

Torring, J. (1999). *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*. Blackwell.

Tórrez, Y. F., & Arce C., C. (2014). *Construcción simbólica del Estado Plurinacional de Bolivia: imaginarios políticos, discursos, rituales y celebraciones*. Cochabamba: Fundación PIEB.

Van Dijk, T. A. (2009). *Discurso y Poder: Contribuciones a Los Estudios Críticos Del Discurso*. Gedisa Editorial.

Zegada Claire, M. T. (2017). Transformaciones políticas en Bolivia y los nuevos sentidos de la democracia. In J. C. Gómez Leyton (Ed.), *Bolivia Hoy* (pp. 161–192). CLACSO.

Žižek, S. (2008). *The Sublime Object of Ideology*. Verso.

Internetové zdroje

ABI. (2009, March 6). *Evo Morales: El Alto es ejemplo y símbolo de la defensa del Estado boliviano*. *Eabolivia.com*. https://www.eabolivia.com/el-alto-noticias/588-evo-morales-el-alto-es-ejemplo-y-simbolo-de-la-defensa-del-estado-boliviano.html#google_vignette

Arzalluz, A. (2008). Entrevista a Evo Morales. *Revista Internacional De Pensamiento Político*, 2, 129–132. <https://www.upo.es/revistas/index.php/ripp/article/view/1513>

- Arze Vargas, C. (2004). Las rebeliones populares de 2003 y la demanda de nacionalización de los hidrocarburos: ¿fin de la era neoliberal en Bolivia? *Cuadernos del Cendes*, 21(56), 87–107. https://www.researchgate.net/publication/262672237_Las_rebeliones_populares_de_2003_y_la_demanda_de_nacionalizacion_de_los_hidrocarburos_fin_de_la_era_neoliberal_en_Bolivia
- Barrientos Ortuño, R. (1965). *Segunda República: Gobierno Pueblo y Universidad*. Sucre. <https://repositorio.umsa.bo/handle/123456789/9208>
- Barrientos Ortuño, R. (1966). *Reflexiones del Presidente de la República a los Maestros*. Imp. Del Estado. <https://repositorio.umsa.bo/xmlui/handle/123456789/8995?show=full>
- Basset, Y. (2005). Bolivia en la tormenta: Algunas consideraciones sobre la crisis social boliviana. *Oasis*, 11, 191–212. <https://revistas.uexternado.edu.co/index.php/oasis/article/view/2400>
- Bezar, S. A., Azhar, M. A., & Akhter, M. S. (2018). Fairclough's Three-Dimensional Model: Critical Discourse Analysis of Blake's "Ah Sun-Flower!" *New Horizons*, 12(2), 59–75. <http://www.greenwichjournals.com/index.php/NH/article/view/336>
- Bíba, J. (2008, 13. listopadu). *Laclau a radikální demokracie*. Socialistický kruh – SOK. https://sok.bz/clanky/2008/jan-biba-laclau-a-radikalni-demokracie?fbclid=IwAR2IgxWvSDj5ljk9mJn_28Jx7PfdY-vUqYx53maDvWBS7vFuz6C8bPPLs5xc
- Bolivia Rewind TV. (2021, January 14). *Goni y Victor Hugo Cardenas Triunfadores de las Elecciones Generales 1993 en Bolivia*. Youtube. [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=86qxa0Oy3uw>
- Bolivia. (2009). *Constitución Política del Estado de 2009*. Lexivox Libre. www.miniculturas.gob.bo/wp-content/uploads/2021/08/BO-CPE-20090207.pdf
- Boliviaenvidéos. (2011a, August 26). *TIPNIS: Evo Morales defiende su carretera dice que dirigentes indígenas engañan a sus bases* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=HP9UvctqjA0>
- Boliviaenvidéos. (2011b). *Carretera por el TIPNIS: Quieran o no quieran (Evo Morales)* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=P8DjwVadG2I>
- Boliviaenvidéos. (2011c, August 23). *Marcha en defensa del Tipnis: Evo Morales revela llamadas entre indígenas y embajada de EEUU* [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=n0_GMvB-GvU
- Brady, C. J. (2019, January 6). *Some Notes on Foucault on Discourse*. *Epoché*. <https://epochemagazine.org/19/some-notes-on-foucault-on-discourse/>
- Buitrago, M. A. (2006). El significado de la llegada de Evo Morales al poder en la República de Bolivia. *Iberoamericana*, 6(22), 159–164. <http://www.jstor.org/stable/41676236>
- Calderón, F. (2007). Tiempos de agitación, tempos de cambio. Sociedad y democracia en los países andinos meridionales. In B. Sorj & M. D. Oliveira (Eds.), *Sociedad civil y democracia em América Latina: crisis y reinvenición de la política* (pp. 155–206). Centro Edelstein de Pesquisa Social. <https://books.scielo.org/id/rdvhy/pdf/sorj-9788599662205-07.pdf>

- Campohermoso Rodríguez, O. F., Soliz Soliz, R., & Campohermoso Rodríguez, O. (2015). Lógica aimara trivalente y cosmovisión andina. *Revista Cuadernos*, 56(2). http://www.scielo.org.bo/scielo.php?pid=S1652-67762015000200019&script=sci_arttext
- Canessa, A. (2012). Conflict, Claim and Contradiction in the New Indigenous State of Bolivia. *desigualdades.net Working Paper Series*, (22). https://www.desigualdades.net/Resources/Working_Paper/22_WP_Canessa_online.pdf
- Cerrón Palomino, R. (2011). Sobre el carácter espurio de la trilogía moral incaica. In L. Regalado & F. Hernández (Eds.), *Sobre los Incas* (pp. 67–87). Instituto Riva Agüero/Pontificia Universidad Católica del Perú. https://www.researchgate.net/profile/Rodolfo-Cerron-Palomino/publication/350451310_Cerron_Palomino_Rodolfo_2011_Sobre_el_caracter_espurio_de_la_trilogia_moral_incaica/links/606085f492851cd8ce700ec4/Cerron-Palomino-Rodolfo-2011-Sobre-el-caracter-espurio-de-la-trilogia-moral-incaica.pdf
- Cruz Rodríguez, E. (2012). *Movimientos indígenas, identidad y nación en Bolivia y Ecuador: Una genealogía del estado plurinacional*. Ediciones Abya-Yala. <https://biblio.flacsoandes.edu.ec/libros/digital/53579.pdf>
- De Munter, K., & Salman, T. (2009). Extending Political Participation and Citizenship: Pluricultural Civil Practices in Contemporary Bolivia. *The Journal of Latin American and Caribbean Anthropology*, 14(2), 432–456. <https://doi.org/10.1111/j.1935-4940.2009.01055.x>
- DiFilm. (2019, May 14). *Golpe de Estado en Bolivia - Remberto Iriarte - Hugo Banzer - Mario Gutierrez 1971* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=qpj-ttCQ1LIg>
- Editors of Encyclopaedia Britannica. (1998). *Corregidor*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/corregidor-Spanish-official>
- Editors of Encyclopaedia Britannica. (2016a). *Caciquism*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/caciquism>
- Editors of Encyclopaedia Britannica. (2016b). *Repartimiento*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/repartimiento>
- Editors of Encyclopaedia Britannica. (2023). *Encomienda*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/encomienda>
- Estermann, J. (2006). *Filosofía andina: Sabiduría indígena para un mundo nuevo* (2nd ed.). Instituto Superior Ecuaménico Andino de Teología. https://www.academia.edu/21504393/Estermann_Josef_Filosofia_andina
- Fairclough, N. (2005). Peripheral Vision: Discourse Analysis in Organization Studies - The Case for Critical Realism. *Organization Studies*, 26, 915–939. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0170840605054610>
- Fingermann, H. (2014, April 7). *Concepto de ayllu*. <https://deconceptos.com/ciencias-sociales/ayllu>

- Forgacs, D. (Ed.). (2000). *The Gramsci Reader: Selected Writings 1916-1935*. New York University Press. <https://bibliotecadaluta.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/08/eric-j-hobsbawm-david-forgacs-the-antonio-gramsci-reader-selected-writings-1916-1935.pdf>
- Fornillo, B. (2011). *Ideología y revolución en la Bolivia de Evo Morales [Paper presentation]*. XIII Jornadas Interescuelas/Departamentos de Historia, Departamento de Historia de la Facultad de Humanidades, Universidad Nacional de Catamarca, Catamarca. <https://cdsa.academica.org/000-071/158>
- Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality*. Pantheon Books. <https://suplaney.files.wordpress.com/2010/09/foucault-the-history-of-sexuality-volume-1.pdf>
- García Linera, Á. (2008). Empate catastrófico y punto de bifurcación. *Crítica y emancipación: Revista latinoamericana de Ciencias Sociales*, 1(1). <https://biblioteca.clacso.edu.ar/clacso/se/20100830012019/2S1a.pdf>
- García Linera, Á. (2009, September 11). *Bolivia's vice-president defends MAS government's record*. Links International Journal of Socialist Renewal. <https://links.org.au/bolivias-vice-president-defends-mas-governments-record>
- García, F. (2006). El gobierno de Evo Morales: entre nacionalismo e indigenismo. *Nueva Sociedad*, 206, 4–13. https://www.researchgate.net/publication/28181713_El_gobierno_de_Evo_Morales_entre_nacionalismo_e_indigenismo/citations
- Garrity, Z. (2010). Discourse Analysis, Foucault and Social Work Research. *Journal of Social Work*, 10(2), 193–210. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1468017310363641>
- Gee, J. P. (2008). *Social Linguistics and Literacies: Ideology in Discourses* (3rd ed.). Routledge. <https://metaphor.community.uaf.edu/wp-content/uploads/sites/745/2018/05/Social-Linguistics-and-Literacies-Ideology-in-discourses-Third-edition.pdf>
- Goodman, A. (2010, April 23). *El presidente boliviano Evo Morales dice sobre el Presidente Obama: No puedo creer que un presidente negro tenga tanto resentimiento hacia un presidente indígena*. *Democracy Now!* https://web.archive.org/web/20110817012047/http://www.democracynow.org/es/destacados/el_presidente_boliviano_evo_morales_dice
- Greene, S. (2010). Entre lo indio, lo negro y lo incaico: La jerarquía espacial de la diferencia en el Perú multicultural. *Tabula Rasa*, 13, 111–146. <http://www.scielo.org.co/pdf/tara/n13/n13a06.pdf>
- Guevara-Ordóñez, N. S. (2010). Discurso, historia y construcción nacional en Bolivia. *Papel Político*, 15(1), 235–254. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=77719013009>
- Hale, C. R. (2002). Does Multiculturalism Menace? Governance, Cultural Rights and the Politics of Identity in Guatemala. *Journal of Latin American Studies*, 34(4), 485–524. https://www.researchgate.net/profile/Charles-Hale-4/publication/231787651_Does_Multiculturalism_Menace_Governance_Cultu-

- ral_Rights_and_the_Politics_of_Identity_in_Guatemala/links/0deec53c56be1c686d000000/Does-Multiculturalism-Menace-Governance-Cultural-Rights-and-the-Politics-of-Identity-in-Guatemala.pdf
- Hartley, J. (2002). *Communication, Cultural and Media Studies: The Key Concepts* (3rd ed.). Routledge. https://library.uniteddiversity.coop/Media_and_Free_Culture/Communication_Culture_and_Media_Studies-John_Hartley.pdf
- Hauser, M. (2009). *Referát o hegemonii a socialistické strategii IV*. Socialistický kruh – SOK. https://sok.bz/clanky/2009/referat-o-hegemonii-a-socialisticke-strategii-iv?fbclid=IwAR3ZBd3RGBRrY9Jtc7-6_2O8EN6o-zjFzi7mrIHnC7uSnD0K8VtqvM6oZe4
- Henry, R. A., & Holton, G. (n.d.). *Appropriating Tiwanaku: Evo Morales and the Politics of Bolivia's Indigenous Past*. La Trobe University. https://www.academia.edu/30755458/Appropriating_Tiwanaku_Evo_Morales_and_the_Politics_of_Bolivias_Indigenous_Past
- Insunza, A. (2010). *PACHAKUTI: Memoria para optar al título de artista pintor*. Universidad de Chile, Facultad de Artes, Departamento de Artes Visuales. https://repositorio.uchile.cl/bitstream/handle/2250/101502/ar-insunza_a.pdf?sequence=1&isAll-owed=y
- Jameson, F., Žižek, S., & Grüner, E. (1998). *Reflexiones sobre el multiculturalismo*. Paidós. <https://www.felsemiotica.com/descargas/Jameson-Fredric-y-Zizek-Slavoj-Estudios-culturales.-Reflexiones-sobre-el-multiculturalismo.pdf>
- La Nación. (2001, April 26). *Banzer desafía protestas*. <https://www.nacion.com/el-mundo/banzer-desafia-protestas/BCNBGP6OCFGMPPOS33DT6A75ZM/story/>
- Lalander, R. (2014). *Rights of Nature and the Indigenous Peoples in Bolivia and Ecuador: A Straitjacket for Progressive Development Politics? Iberoamerican Journal of Development Studies*, 3(2), 148–172. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2554291
- Larson, B. (2005). *Redeemed Indians, Barbarized Cholos: Crafting Neocolonial Modernity in Liberal Bolivia, 1900-1910*. Duke University Press. https://www.academia.edu/24783548/Redeemed_Indians_Barbarized_Cholos_Crafting_Neocolonial_Modernity_in_Liberal_Bolivia_1900_1910
- Lazar, S. (2008). *El Alto, Rebel City: Self and Citizenship in Andean Bolivia*. Duke University Press. <https://www.scribd.com/doc/267439262/Sian-Lazar-El-Alto-Rebel-City>
- Lears, T. J. J. (1985). The Concept of Cultural Hegemony: Problems and Possibilities. *The American Historical Review*, 90(3), 567–593. <https://www.jstor.org/stable/1860957?origin=crossref>
- Linera, G. A. (2013). *Geopolítica De La Amazonia: Poder Hacendal-patrimonial Y Acumulacion Capitalista*. Vicepresidencia del Estado Bolivia. https://www.vicepresidencia.gob.bo/IMG/pdf/geopolitica_de_la_amazonia.pdf
- Lopez, E. (2016). “Evo sólo es un colono mas”: Conflictos interétnicos y nuevos poderes políticos de mujeres indígenas en Bolivia. *La Manzana de la Discordia*, 5(2),

77. https://www.researchgate.net/publication/321189651_Evo_solo_es_un_colono_mas_Conflictos_interetnicos_y_nuevos_poderes_politicos_de_mujeres_indigenas_en_Bolivia

Maglaras, V. (2013). Consent and Submission: Aspects of Gramsci's Theory of the Political and Civil Society. *SAGE Open*. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2158244012472347>

Máiz, R. (2007). Indianismo y nacionalismo en Bolivia: estructura de oportunidad política, movilización y discurso. *Revista SAAP. Publicación de Ciencia Política de la Sociedad Argentina de Análisis Político*, 3(1), 11–54. <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=387136360001>

Makaran, G. (2007). *Bolivia actual: la acción del movimiento indígena. Itinerarios: revista de estudios lingüísticos, literarios, históricos y antropológicos*, (6), 207–312. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5608501>

Martínez Díaz, N. (1982). Nacionalismo y petróleo: La guerra del Chaco. *Tiempo de historia, Año VIII*(86), 88–97. <http://hdl.handle.net/10366/25448>

Mayorga, F. (2006). El gobierno de Evo Morales: entre nacionalismo e indigenismo. *Nueva Sociedad*, 206, 4–13. https://www.researchgate.net/publication/28181713_El_gobierno_de_Evo_Morales_entre_nacionalismo_e_indigenismo/citations

Ministerio de Relaciones Exteriores. (2016). *Los trece principios para vivir bien o vivir en plenitud*. <https://www.cancilleria.gob.bo/webmre/node/1231>

Morales Ayma E. (2006). *Discurso de Posesión del Presidente Constitucional de la República*. *Revista Relaciones Internacionales*, (30). http://sedici.unlp.edu.ar/bitstream/handle/10915/47813/Bolivia_Discurso_de_posesi%C3%B3n_del_presidente_Evo_Morales_Aima__28_p_.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Morales Ayma E. Prensa Latina TV. (2012). *Evo Morales* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=uYkF2FbGq3A>

Morales Ayma, E. (2007). *Construir un mundo basado en la Cultura de la Vida: Mandato de los Pueblos y Naciones Indígenas Originarios a los Estados del Mundo*. Ministerio de Relaciones Exteriores. <https://www.cancilleria.gob.bo/webmre/sites/default/files/libros/01%20la%20tierra%20no%20nos%20pertenece%20nosotros%20pertenece%20a%20la%20tierra.pdf>

Morales Ayma, E. (2009b). *La Tierra no nos pertenece, Nosotros pertenecemos a la Tierra. En ocasión de la declaración de Día Internacional de la Madre Tierra en la Asamblea General de la ONU*. Ministerio de Relaciones Exteriores. <https://www.cancilleria.gob.bo/webmre/sites/default/files/libros/01%20la%20tierra%20no%20nos%20pertenece%20nosotros%20pertenece%20a%20la%20tierra.pdf>

Morales Ayma, E. (2010a). *Mensaje de Tiwanaku en la Fundación del Estado Plurinacional: Consagración por la Vida al Primer Presidente Soberano Indígena del Estado Plurinacional de Bolivia en su ratificación de mando*. Ministerio de Relaciones Exteriores.

- <https://www.cancilleria.gob.bo/webmre/sites/default/files/libros/01%20la%20tierra%20no%20nos%20pertenece%20nosotros%20pertenece%20a%20la%20tierra.pdf>
- Morales, E. (2006b, January 21). *Los discursos de Evo*. Página 12. <https://www.pagina12.com.ar/diario/especiales/18-62330-2006-01-30.html>
- Morales, E. (2009a, February 7). *Discurso de Evo Morales*. Asamblea de apoyo a Bolivia. <http://www.apoyobolivia.net/discurso-evo-morales>
- Morales, E. (2009c). *Declaración Universal para acabar con la esclavitud de la Madre Tierra [Paper presentation]*. 15ª Conferencia de los Estados Partes de la Convención Marco de las Naciones Unidas sobre el Cambio Climático (COP 15), Copenhague, Dinamarca. <https://www.cancilleria.gob.bo/webmre/sites/default/files/libros/01%20la%20tierra%20no%20nos%20pertenece%20nosotros%20pertenece%20a%20la%20tierra.pdf>
- Morales, E. (2010b, January 27). *Intervención en la posesión de su nuevo mandato. AMERICA LATINA en movimiento*. <https://www.alainet.org/es/active/35813?language=en>
- Morales, E. (2010c). *Conferencia Mundial de los Pueblos sobre el Cambio Climático y los Derechos de la Madre Tierra*. Estado Plurinacional De Bolivia, Ministerio De Relaciones Exteriores. <https://www.cancilleria.gob.bo/webmre/sites/default/files/libros/Cmpcc%20discursos%20y%20documentos%20seleccionados.pdf>
- Morales, E. (2011, June 30). *Evo advierte al Tipnis que construirá carretera "quieran o no quieran. Jornada Digital de Bolivia*. <http://digitaldebolivia.blogspot.com/2011/06/evo-advierte-al-tipnis-que-construira.html>
- Morales, E. (2012, October 10). *En Bolivia la democracia es participativa y decisiva*. Opinión. <https://www.opinion.com.bo/articulo/democracia/bolivia-democracia-es-participativa-decisiva/20121010120200434508.html>
- Mundinteractivos. (2006, October 6). *Nueve muertos y 40 heridos en un enfrentamiento 'armado' entre dos grupos de mineros en Bolivia*. *Elmundo.es*. <https://www.elmundo.es/elmundo/2006/10/06/internacional/1160092301.html>
- Nicolas, V., & Quisbert, P. (2014). *Pachakuti: El retorno de la nación. Estudio comparativo del imaginario de nación de la Revolución Nacional y del Estado Plurinacional*. Fundación PIEB. https://www.researchgate.net/publication/330345586_Pachakuti_El_retorno_de_la_nacion_Estudio_comparativo_del_imaginario_de_nacion_de_la_Revolucion_Nacional_y_del_Estado_Plurinacional
- Observatorio de Reformas Políticas en América Latina. (2015). *Documento de Trabajo No. 02: Análisis del proceso de Reforma electoral en Bolivia (2006-2014)*. Félix Iñigo Malanda & Lucía Miranda Leibe. https://reformaspolicas.org/wp-content/uploads/2019/09/DT-02-BoliviaReforma_MirandaMalanda.pdf
- Orellana Candia, A. M. (2011). Construcción discursiva de la identidad e imagen del MAS en torno al conflicto por el TIPNIS. *Punto Cero*, 16(23), 36-40. http://www.scielo.org.bo/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1815-02762011000200006

- Ortiz de Zárate, R. (2007). *Gonzalo Sánchez de Lozada*. CIDOB. https://www.cidob.org/biografias_lideres_politicos/america_del_sur/bolivia/gonzalo_sanchez_de_lozada
- PAJUELO TEVES, R. (2015). *Reinventando comunidades imaginadas: Movimientos indígenas, nación y procesos sociopolíticos en los países centroandinos*. Institut français d'études andines. <http://books.openedition.org/ifea/4783>
- Pappalardo, E. (2010, May 1). *La Mesa 18 en la Cumbre de los Pueblos en Bolivia. Desinformémonos*. <https://desinformemonos.org/para-los-pueblos-originarios-no-hay-cambios/>
- Paz Estenssoro, V. (1953). *Bolivia: Reforma Agraria*. Presidente Constitucional de la República. <https://www.lexivox.org/norms/BO-DL-19530802.html>
- Paz Estenssoro, V. (1960). *Mensaje a la Nación*. Dirección Nacional de Informaciones de la Presidencia de la República. <https://repositorio.umsa.bo/handle/123456789/9105>
- Paz Gonzales, E. (2017). Intelectuales, discurso y proceso hegemónico en Bolivia. *Pensamiento al margen. Revista digital*, (6). <https://digitum.um.es/digitum/bitstream/10201/53009/1/Intelectuales,%20hegemonia%20y%20discurso.pdf>
- Pomeraniec, H., & Stefanoni, P. (2007). *Los servicios básicos y los recursos naturales no se pueden volver a privatizar y la vida no puede ser tratada como una mercancía, eso no es negociable*. *Clarín*. <https://rebellion.org/los-servicios-basicos-y-los-recursos-naturales-no-se-pueden-volver-a-privatizar-y-la-vida-no-puede-ser-tratada-como-una-mercancia-eso-no-es-negociable/>
- Ponce, S. C. (2012). *Estados plurinacionales en Bolivia y Ecuador. Nuevas ciudadanías, ¿más democracia?*, (240), 134–148. <https://biblat.unam.mx/hevila/Nuevasociedad/2012/no240/10.pdf>
- Postero, N. (2017). *The Indigenous State: Race, Politics, and Performance in Plurinational Bolivia*. University of California Press. <https://www.luminosa.org/site/books/m/10.1525/luminos.31/>
- Poupeau, F. (2010). *El Alto: una ficción política*. *Varia bulletin de l'institut français d'études andines*, 39(2), 427–449. <https://doi.org/10.4000/bifea.2063>
- Quevedo Acalinovic, M. (1987). *Declaración de principios*. Instituto de Iberoamérica. <http://americo.usal.es/oir/opal/Documentos/Bolivia/MNR/DeclaracionPrincipiosMNR.pdf>
- Rear, D. (2013). *Laclau and Mouffe's Discourse Theory and Fairclough's Critical Discourse Analysis: An Introduction and Comparison*. College of Economics, Nihon University. https://www.academia.edu/2912341/Laclau_and_Mouffe_s_Discourse_Theory_and_Faircloughs_Critical_Discourse_Analysis_An_Introduction_and_Comparison?fbclid=IwAR3QsnF091E1QL5T3Hpd8gAkIaan5kUeSeA2TyXKj63WRTlmdLynWeW5Mrc
- República de Bolivia. (2005). *Elecciones Presidenciales 2005*. Georgetown University. <https://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Bolivia/pres05.html>
- República de Bolivia. (2009). *Elecciones Presidenciales 2009*. Georgetown University. <https://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Bolivia/pres09.html>

- República de Bolivia. (2009). *Referendum Constitucional 2009*. Georgetown University. <https://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Bolivia/refconstit09.html>
- Retamal Iturriaga, R. (2016). Disidentes indígenas del MAS. La gente dentro del área de influencia política que Morales dejó de representar. *Revista Enfoques Ciencia Política Administración Pública*, 14(25). <http://www.revistaenfoques.cl/index.php/revista-uno/article/view/436>
- Rojas Mariaca, O. J. (2016, June 12). *Cuestionario. La Sirena y el Charango 'Cuestionario'*. <http://lasirenayelcharango.blogspot.com/>
- Rojas, G. (2011, August 3). *Cívicos de dos departamentos plantean proyecto alternativo para no perjudicar al TIPNIS. Eju!* <https://eju.tv/2011/08/cvicos-de-dos-departamentos-plantean-proyecto-alternativo-para-no-perjudicar-al-tipnis/>
- Romero-Castillo, E. (2011, August 18). *Bolivia: Evo versus los indígenas*. DW. <https://www.dw.com/es/bolivia-carretera-amaz%C3%B3nica-enfrenta-a-evo-morales-con-ind%C3%ADgenas/a-15322668>
- Saravia Tapia, C. J. (2022). *El indianismo en Bolivia 1960-1982: sus disputas hegemónicas en el discurso político* [Tesis de maestría, Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales, FLACSO Ecuador, Departamento de Antropología, Historia y Humanidades]. <https://repositorio.flacsoandes.edu.ec/bitstream/10469/18927/2/TFLACSO-2022CJST.pdf>
- Saravia Tapia, C. J. (2023). *El 12 de octubre, significado y resignificaciones*. Academia.edu. https://www.academia.edu/109499695/El_12_de_octubre_significado_y_resignificaciones
- Schavelzon, S. (2012). *El Nacimiento del Estado Plurinacional de Bolivia: Etnografía de una Asamblea Constituyente*. CEJIS, Centro de Estudios Jurídicos e Investigación Social. <https://biblioteca.clacso.edu.ar/clacso/coediciones/20130214112018/ElnacimientoodelEstadoPlurinacional.pdf>
- Schiffrin, D., Tannen, D., & Hamilton, H. E. (2001). *The Handbook of Discourse Analysis*. Blackwell Publishers. https://edisciplinas.usp.br/plugin-file.php/4966482/mod_resource/content/1/van%20DIJK%20Critical%20Discourse%20Analysis.pdf
- Sorj, B. (2007). ¿Pueden las ONG reemplazar al Estado? Sociedad civil y Estado en América Latina. *Nueva Sociedad*, (210). https://static.nuso.org/media/articles/downloads/3445_1.pdf
- Springerová, P., & Vališková, B. (2016). Territoriality in the development policy of Evo Morales' government and its impacts on the rights of indigenous people: the case of TIPNIS. *Canadian Journal of Latin American and Caribbean Studies*, 41(2), 147–172. <https://doi.org/10.1080/08263663.2016.1182297>
- Springerová, P., & Vališková, B. (2021). ¿De la disrupción a la institucionalización? El caso del movimiento indígena de Bolivia. *Latin American Research Review*, 56(4), 779–796. <https://www.cambridge.org/core/journals/latin-american-research-review/article/de-la-disrupcion-a-la-institucionalizacion-el-caso-del-movimiento-indigena-de-bolivia/69D7BA22E0B848FBABC1CCA088950671>

Steinberg, M. W. (1999). The Talk and Back Talk of Collective Action: A Dialogic Analysis of Repertoires of Discourse among Nineteenth-Century English Cotton Spinners. *American Journal of Sociology*, 105(3), 736–780. <http://dx.doi.org/10.1086/210359>

Telesur, & Ef-Rmc-OA. (2015, November 15). *Who Was Tupac Katari?* TeleSUR^{HD}. <https://www.telesurenglish.net/analysis/Who-Was-Tupac-Katari-20151115-0007.html>

Telesur, & Jgn. (2023, April 5). *Guerra del Pacífico, una disputa territorial que se mantiene*. TeleSUR^{HD}. <https://www.telesurtv.net/news/bolivia-chile-aniversario-guerra-pacifico-salida-mar-20190405-0034.html>

Terán, M.A. (2006). Qué ocurrió realmente en Bolivia. *Perfiles Latinoamericanos*, 13(28), 231–261. https://www.scielo.org.mx/scielo.php?pid=S0188-76532006000200009&script=sci_abstract

The Outpost. (2011, August 28). *Bolivia: Indigenous Protest Can't Stop Amazon Superhighway*. *Wilder Utopia*. <https://wilderutopia.com/international/bolivia-indigenous-protesters-march-against-amazon-superhighway/>

Thomson, S. (2006). ¿Cuándo sólo reinasen los indios?: Recuperando la variedad de proyectos anticoloniales entre los comuneros andinos (La Paz, 1740-1781). *Argumentos*. https://www.researchgate.net/publication/26506303_Cuando_solo_reinassen_los_indios_Recuperando_la_variedad_de_proyectos_anticoloniales_entre_los_comuneros_andinos_La_Paz_1740-1781

Thomson, S. (2011). ¿'Serpiente resplandeciente' o 'Monstruo de la humanidad'? : *Tupaj Katari y las comunidades Aymaras de La Paz*. *Colectivo 2 Revista estacional, alternativa e irreverente*, (5), 110–134. <https://www.scribd.com/document/296508779/Colectivo-2-Conocer-Con-El-Cuerpo>

Tinta, E. (2022, August 2). *2 de agosto, crisis de identidad y olvido conmemorativo*. Fundación TIERRA. <https://www.ftierra.org/index.php/opinion-y-analisis/1062-2-de-agosto-crisis-de-identidad-y-olvido-conmemorativo>

Torrice Terán, M. (2006). ¿Qué ocurrió realmente en Bolivia? *Perfiles Latinoamericanos*, 13(28), 231–261. http://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0188-76532006000200009&lng=es&tlng=es

Uharte Pozas, L. M. (2017). Una década del gobierno del M.A.S. en Bolivia: un balance global. *Barataria. Revista Castellano-Manchega De Ciencias Sociales*, 22, 131–148. <https://doi.org/10.20932/barataria.v0i22.363>

Vaca, M. (2019, October 19). *Indígenas y cocaleros, divididos ante Evo Morales*. France 24. <https://www.france24.com/es/20191018-indigenas-bolivia-elecciones-evo-morales>

Van Dijk, T. A. (2000). *Ideology and Discourse: A Multidisciplinary Introduction*. Barcelona: Pompeu Fabra University. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3596817>

Vargas, N. (2016). *TIPNIS: Defendiendo nuestra Casa Grande*. Movimiento Regional por la Tierra. <https://porlatierra.org/casos/90/documento>

Vela Almeida, D. (2020, August 3). *Extractivismo: Uno de los proyectos globales más expansionistas, que aplasta cualquier otra forma de vivir con la tierra*. Uneven Earth. <https://unevenearth.org/2020/08/extractivismo/>

Verazaín, M., & Maceda, A. (2020, October 14). *¡Sin Warmikuti, no hay Pachakuti!* *La Época*. <https://www.la-epoca.com.bo/2020/10/14/sin-warmikuti-no-hay-pachakuti/>

Wodak, R., & Meyer, M. (2001). *Methods of Critical Discourse Analysis*. Sage. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3189183>